

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Meri-Ly Sõitja

**EDASIULATUVATE JA TAGASIULATUVATE ELATISNÕUETE ERISTAMINE
ALAEALISELE LAPSELE ELATISE VÄLJAMÕISTMISEL JA ELATISNÕUETE
SUNDTÄITMISEL**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Tiina Mikk

Tallinn
2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ELATIS ALAEALISELE LAPSELE.....	9
1.1. Alaealise lapse ülalpidamiskohustus.....	9
1.2. Ülalpidamise andmine elatise maksmise teel.....	12
1.2.1. Elatisnõude eesmärk.....	12
1.2.2. Tagasiulatuva ülalpidamise eesmärk.....	16
1.2.2. Elatisnõuete esitamise eeldused.....	21
1.2.3. Elatisnõuete ulatus.....	25
1.2.3.1. Edasiulatuva elatisnõude ulatus.....	25
1.2.3.1. Tagasiulatuva ülalpidamise ulatus.....	29
2. EDASIULATUVATE JA TAGASIULATUVATE ELATISNÕUETE ERISTAMINE KOHTUPRAKTIKAS	34
2.1. Elatisnõuete eristamine nõuete lahendamisel.....	34
2.2. Edasiulatuva elatisnõuete lahendamine.....	35
2.3. Tagasiulatuva elatisnõuete lahendamine.....	40
2.4. Elatisnõuete eristamine ülalpidamisasjades tehtava kohtulahendi resolutsioonis.....	44
3. EDASIULATUVATE JA TAGASIULATUVATE ELATISNÕUETE ERISTAMINE TÄITEMENETLUSPRAKTIKAS	50
3.1. Täitemenetluse algatamine elatisnõuete sundtäitmiseks.....	50
3.1.1. Täitemenetluse algatamise üldised eeldused.....	50
3.1.2. Täitemenetluse algatamise erisused elatisnõuete sundtäitmisel.....	52
3.2. Sunnimeetmete rakendamine elatisnõuete sundtäitmisel.....	54
3.2.1. Vabatahtliku täitmise tähtaeg.....	58
3.2.2. Võlgniku läbiotsimise õigus.....	60
3.2.3. Sissenõude pööramine kolmandale isikule täidetud rahalisele kohustusele.....	63
3.2.4. Sissetuleku arestimise erisused.....	65
3.2.5. Elatisvõlgniku õiguste piiramine.....	67
KOKKUVÕTE	69

DISTINCTION BETWEEN PROSPECTIVE AND RETROACTIVE MAINTENANCE CLAIMS IN THE AWARDING AND ENFORCEMENT OF MAINTENANCE FOR A MINOR CHILD	73
KASUTATUD LÜHENDID	78
KASUTATUD ALLIKAD	79
Kasutatud kirjandus.....	79
Kasutatud õigusaktid.....	79
Kasutatud kohtupraktika	80
Muud allikad	84
LISA.....	87

SISSEJUHATUS

Perekonnaõiguse üheks olulisemaks aspektiks on põlvnemisest tulenev ülalpidamiskohustus, seejuures eeskätt just vanemate kohustus pidada ülal oma alaealist last. Tegemist on Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (edaspidi PS) § 27 lg-st 3 vanematele tuleneva kohustusega ja lapsele tuleneva õigusega. Kuigi sätte enda sõnastusest võib jääda mulje, et selle eesmärgiks on kaitsta vanemaid riigipoolse sekkumise eest põhiõiguse teostamisse, teenib see põhiseaduslik kohustus eelkõige just laste huve.² PS § 27 lg 4 kohaselt sätestab vanemate ja laste kaitse seadus.

Üldjuhul täidab vanem oma ülalpidamiskohustust lapsega koos elades. Olukorras aga, kus vanem lapsega koos ei ela või lapse kasvatamises ei osale, tuleneb vanemale perekonnaseaduse³ (edaspidi PKS) § 100 lg-st 2 kohustus anda oma lapsele ülalpidamist elatise maksmise teel. PKS § 100 lg 1 ja § 108 kohaselt saab elatist nõuda nii edasiulatuvalt kui ka tagasiulatuvalt. Käesolevas magistritöös keskendubki autor just vanema poolt oma alaealise lapse ülalpidamiskohustuse täitmisele elatise maksmise teel. Eeskätt uurib autor, kuidas edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõue teineteisest erinevad ning kuidas eristatakse neid nõudeid praktikas.

Alaealise lapse elatise nõuetega seonduvad teemad on viimastel aastatel saanud laiemal tähelepanu osaliseks eelkõige just nendega seoses toimunud oluliste seadusmuudatuste tõttu. 01.01.2021. a jõustus täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (elatisel võlgnike survestamine)⁴, millega laiendati oluliselt kohtutäiturite võimalusi elatise nõuetel sundtäitmiseks. Seadusmuudatusega anti kohtutäituritele õigus erinevate, elatisel võlgnikele kuuluvate, lubade peatamiseks ja nende kehtetuks tunnistamiseks. Nimetatud meetmete eesmärgiks on tõhustada elatise sissenõudmist ning motiveerida elatist maksuma kohustatud isikut (st vanemat) oma kohustusi vabatahtlikult täitma.⁵ 01.01.2022. a jõustus

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2021, 2.

² Andres, A. PKS § 27/31. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tartu: Sihtasutus Iuridicum, 2020. Arvutivõrgus kättesaadav: https://pohiseadus.ee/sisu/3498/paragrahv_27 (09.04.2022).

³ Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15.

⁴ Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (elatisel võlgnike survestamine). – RT I, 19.03.2019, 1.

⁵ Justiitsministeerium. Riik hakkab elatisel võlgnikke jõulisemalt survestama, 01.11.2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/uudised/riik-hakkab-elatisvolgnikke-jouulisemalt-survestama> (24.04.2022).

perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus⁶, millega muudeti oluliselt seni kehtinud alaealise lapse elatise seaduse regulatsiooni. Varasemalt kehtinud miinimumelatis seoti lahti kuupalga alammäärast ning selle asemel nähti ette kriteeriumid, mis peaksid võimaldama arvutada elatise lähtuvalt konkreetse lapse vajadustest ja iga perekonna võimalustest.⁷ Sellega seonduvalt ongi käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks analüüsida nimetatud muudatuste kohaldatavust alaealise lapse edasiulatava ja tagasiulatava elatisnõude puhul, st kas läbi nende muudatuste on põhjendatud elatisnõuete eristamine.

Kui vanem vabatahtlikult lapsele ülalpidamist ei anna, on lapsel õigus pöörduda elatisnõuete kohtusse. Tagamaks selle, et vanemalt kohtuotsusega väljamõistetud elatis ka realselt lapseni jõuaks on seadusandja loonud riikliku sunnimehhanismi, st täitemenetluse. Tihti ei saavuta aga elatisnõuete sundtäitmine soovitud tulemust. Soodustamiseks elatisnõuete sundtäitmist on seadusandja näinud täitemenetluse seadustikus⁸ (edaspidi TMS) ette mitmed erimeetmed (lisaks 01.01.2021. a jõustunud meetmetele), mis tavaliste rahaliste nõuete sundtäitmisele ei kohaldu. 2019. aastal läbi viidud analüüsis „Elatisnõuete sissenõudmise erimeetmete rakendamise menetluslikud kitsaskohad“⁹ asus Justiitsministeerium aga seisukohale, et edasiulatava ja tagasiulatava elatise nõuded on oma sisult erinevad. Sellest tulenevalt peaks Justiitsministeeriumi hinnangul elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamine olema võimalik üksnes edasiulatavate elatisnõuete puhul.¹⁰ Viidatud analüüsiga seoses tekkis autoril aga isikliku kogemuse pinnalt kahtlus, kas elatisnõuete sundtäitmise praktika on ikka selline nagu on leidnud Justiitsministeerium või on tegelikkus mõnevõrra erinev.

Eelnevast tulenevalt ongi käesoleva magistritöö eesmärgiks uurida, kuidas eristatakse edasiulatava ja tagasiulatava elatise nõudeid just alaealise lapse ülalpidamiskohustuse kontekstis. Eelkõige püüab autor leida vastuse küsimusele, mis on tagasiulatava elatisnõude eesmärk. Sellest

⁶ Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 22.12.2021, 2.

⁷ Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 474 SE seletuskiri. Lk 3-4. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/259065da-648a-492e-9698-27fe9758c780> (05.03.2022).

⁸ Täitemenetluse seadustik. - RT I, 12.03.2022, 8.

⁹ Logussov, A. Elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamise menetluslikud kitsaskohad. Justiitsministeeriumi vabakutsete talitus. Justiitshalduspoliitika osakond. Tallinn 2019. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elatise_sissenoudmise_erimeetmete_rakendamise_menetluslikud_kitsaskohad_2019.pdf (03.04.2022).

¹⁰ Logussov, A, lk 5.

eesmärgist lähtuvalt analüüsitakse omakorda elatisnõuete eristamist kohtu- ja täitemenetluspraktikas. Analüüsi käigus tuvastatud eristuste osas hinnatakse ka nende põhjendatust, eeskätt just lähtuvalt elatisnõuete eesmärkidest. Täitemenetluspraktikaga seonduvalt on magistr töö eesmärgiks analüüsida muuhulgas seda, kas elatisnõuete sundtäitmine peaks toimuma ühes ja samas või eraldi täitemenetlustes. Täiendavalt analüüsib autor, kas elatise sundtäitmise erimeetmeid peaks olema võimalik rakendada nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks või tuleks elatisnõudeid nende sundtäitmisel rangelt eristada.

Lisaks eespool osundatud seadusmuudatustele aitasid teema valikule kaasa autori isiklik töötamise kogemus nii kohtutäituri kui ka advokaadibüroos. Samuti Justiitsministeeriumi tähelepanekud alaealise lapse ülalpidamiskohustusega seonduvatel teemadel. Kuivõrd õigus olla oma vanemate poolt ülal peetud on alaealisele lapsele põhiseadusest tulenev õigus, on vajalik juhtida tähelepanu elatisnõuete eristamisega seonduvatele probleemidele.

Kuigi alaealise lapse ülalpidamiskohustusega ja elatisnõuete sundtäitmisega seonduvalt on ka varasemalt magistr tööid kirjutatud, erineb käesoleva töö probleemipüstitus varasemalt kirjutatud töödest. Autor märgib, et varasemalt koostatud töodes on käsitletud näiteks miinimumelatis ning elatisvõlgnike õigustega seonduvaid probleeme.¹¹ Käesolev magistr töö keskendub aga edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõuete eristamisega seonduvatele kitsaskohtadele alaealisele lapsele elatise väljamõistmisel ja elatisnõuete sundtäitmisel.

Töös osundatavatele probleemidele võimalike lahenduste leidmiseks analüüsitakse käesolevas magistr töös nii õiguskirjandust kui ka kohtupraktikat. Lisaks analüüsib autor Saksa, Soome ja Rootsi õigust osas, mis puudutab tagasiulatuva elatisnõude ulatust ja eesmärki. Täitemenetluspraktikast, st täpsemalt kohtutäiturite praktikast elatisnõuete sundtäitmiseks täitemenetluse algatamisel ja elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamisel, ülevaate saamiseks viis töö autor perioodil 20.03-10.04.2022. a Eesti kohtutäiturite seas läbi lühida küsitluse. Küsitluse käigus palus autor kohtutäituritel kujutleda olukorda, kus täitmisele on esitatud kohtulahend, millega on mõistetud välja elatis nii edasiulatuvalt kui ka tagasiulatuvalt.

¹¹ Lillemäe, K. Miinimumelatis alaealise lapse elatise arvutamise vahendina – abinõude kriitika ja lahendused. Magistr töö. Tallinn: 2019; Talk, T. Elatisvõlgnike õiguste piiramine elatisnõude võlgnevusel. Magistr töö. Tartu: 2017.

Sellest lähtuvalt palus autor kohtutäituritel vastata viiele küsimusele täitemenetluse algatamise ning elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamise kohta. Küsitluse saanud 39-st kohtutäiturist vastas küsitlusele kokku 15 kohtutäiturit, st ligi pooled. Autor mõonab, et küsitluse käigus saadud valim on võrdlemisi väike, kuid arvestades käesolevas magistritöös käsitletavate teemade ringi, on see autori hinnangul järelduste tegemiseks piisav.

Tulenevalt töö eesmärgist ja kasutatavatest allikatest on töö kirjutamisel kasutatud kombineeritud meetodit. Ajaloolise ning võrdleva meetodi abil on autor uurinud edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõude eristamist materiaalõiguses ning analüüsinud tagasiulatuva elatisnõude eesmärki. Kohtupraktikast ülevaate saamiseks on autor kasutanud kohtupraktika empiirilist analüüsi koos õiguskirjanduses levinud seisukohtadega. Andmekogumismeetodi abil on autor uurinud edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõuete eristamist täitemenetluspraktikas. Mõistete ning terminite sisu osas on autor kasutanud kvalitatiivset meetodit. Järelduste tegemiseks on kasutatud nii analüütilist kui ka sünteetilist meetodit. Töös kasutatud meetoditest lähtuvalt on töö kirjutamisel kasutatud nii Eesti kohtute praktikat kui ka teemakohaseid artikleid, raamatuid, seaduseelnõusid ning uuringuid.

Käesolev magistritöö on jaotatud kolmeks suuremaks peatükiks. Töö esimeses peatükis käsitletakse edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõude eristamist materiaalõiguses. Eelkõige analüüsitakse seda, mis on mõlema elatisnõude eesmärk, nende nõuete esitamise eeldused ning nõuete ulatused. Nimetatud teemade käsitlemine on vajalik, et mõista kuidas elatisnõuded omavahel erinevad ning kas üldse. Töö teises ehk elatisnõuete väljamõistmist puudutavas peatükis on käsitletud seda, kuidas eristatakse edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõuet kohtupraktikas. Asjakohase kohtupraktika analüüsi põhjal antakse ülevaade sellest, millised on poolte ning kohtu õigused ja kohustused elatisnõuete lahendamisel. Samuti käsitletakse seda, kuidas eristatakse elatisnõudeid kohtulahendi resolutsioonis. Peatükis käsitletud teemade olulisus seisneb selles, et kohtumenetluses tehtav lahend on aluseks elatisnõuete sundtäitmisele. Seega mõjutavad kohtupraktikas tehtavad eristused täitemenetluses tehtavaid eristusi. Viimases ehk kolmandas peatükis käsitleb autor elatisnõuete eristamisega seonduvaid probleeme täitemenetluse algatamisel ning elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamisel.

Magistritööd enim iseloomustavad märksõnad: alaealine laps, igakuine elatis, elatisvõlg.

1. ELATIS ALAEALISELE LAPSELE

1.1. Alaealise lapse ülalpidamiskohustus

Autori hinnangul on oluline käsitleda käesolevas töös esmalt PKS § 97 p-st 1 tulenevat alaealise lapse ülalpidamiskohustust, kuivõrd tegemist on niinimetatud elatisnõude alustalaga. Seega selleks, et mõista alaealise lapse elatise eesmärke, tuleb esmalt analüüsida alaealise lapse ülalpidamiskohustuse sisu.

Alaealise lapse ülalpidamiskohustus on põlvnemisest tulenev ülalpidamiskohustus PKS § 96 mõttes, kus kohustuste kandjaks on eelkõige vanemad (ülenejad sugulased) ning õiguste omajaks, tulenevalt PKS § 97 p-st 1 alaealised lapsed (alanejad sugulased). Tsiviilasjas nr 3-2-1-136-13 on Riigikohus öelnud, et: „Viidatud sätete alusel tekib vanema ja alaealise lapse vahel võlasuhe, millest tuleneb vanema kohustus last ülal pidada ning lapse õigus nõuda igal ajal kuni täisealiseks saamiseni vanemalt selle kohustuse täitmist.“¹² Vanemate kohustus pidada ülal oma alaealist last lähtub eelkõige asjaolust, et üldjuhul ei ole laps võimeline enda igapäevaste vajaduste katmiseks ise sissetulekut teenima.¹³ Tagamaks lapsele siiski eluks vajaliku, on seadusandja pannud selle kohustuse esmajoones lapse vanematele.

Vanemate kohustust hoolitseda oma lapse heaolu eest ning tagada talle eluks vajalik on rõhutatud nii siseriiklikus kui ka rahvusvahelises õiguses. Lastekaitseaduse¹⁴ (edaspidi LasteKS) § 7 lg 1 teise lause kohaselt on esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest lapsevanemal või last kasvataval isikul. Ka ÜRO lapse õiguste konventsioon¹⁵ (edaspidi LÕK), millega on liitunud ka Eesti, näeb artikkel 18 lg 1 teises lauses ette, et lapse ülalpidamise on esmajärjekorras kohustatud tagama vanem. Rakendamaks alaealise lapse ülalpidamist ühetaoliselt kogu Euroopa Liidus, on Euroopa Komisjon töötanud välja vanemlikku vastutust puudutavad põhimõtted.¹⁶ Nimetatud põhimõtete eesmärgiks on ühtlustada perekonnaõigust

¹² RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 11.

¹³ Turkin, V. Perekonnaseaduse kommentaarid. xLawPublishing, 2020, § 97/1.1.

¹⁴ Lastekaitseadus. – RT I, 12.12.2018, 49.

¹⁵ Lapse õiguste konventsioon. – RT I 1996, 16, 56.

¹⁶ Commission on European Family Law. Principles of European Family Law regarding parental responsibilities, principle 3:19. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf> (03.10.2021).

Euroopas ning kujundada ühised väärtused lapse õiguste ja heaolu tagamiseks.¹⁷ Üheks olulisimaks liiduüleseks põhimõtteks ongi see, et vanemliku vastutuse kandjad peaksid tagama lapsele hoole, kaitse ja hariduse, mis vastab lapse eripärale ja arenguvajadustele.¹⁸

Lisaks eelnevale ilmestab autori hinnangul alaealise lapse ülalpidamiskohustuse olulisust see, et PKS § 96 teise lause kohaselt ei mõjuta ülalpidamiskohustust muudatused hooldusõiguses. See tähendab, et vanem on kohustatud panustama lapse ülalpidamisse ka juhul, kui temalt on hooldusõigus osaliselt või täielikult ära võetud.¹⁹ Seadusandja on taganud lapsele õiguse olla oma vanemate poolt ülal peetud olenemata sellest, millises perekonnas laps kasvab. Üksnes lapsendamise puhul sätestab PKS § 162, et lapsendamisega lõpeb lapse ja tema alanejate sugulaste sugulussuhe endiste sugulastega ning lõppevad ka sugulusest tulenevad õigused ja kohustused.

Oma kõige üldisemas tähenduses hõlmab alaealise lapse ülalpidamiskohustus kohustatud isiku (vanema) kohustust tagada õigustatud isikule (lapsele) täisväärtuslik elu kuni lapse iseseisvumiseni.²⁰ Riigikohus on selgitanud, et kohustus pidada ülal oma alaealist last tähendab, et vanem peab tegema kõik endast oleneva tagamaks selle, et lapse igapäevased vajadused oleksid kaetud.²¹ Autor märgib, et lapse igapäevaste vajaduste all tuleb mõista baasvajadusi, mis on igal inimesel. Nendeks on eelkõige toit, rõivad, eluase (sh elekter ja vesi), tervis, hügieen, meelelahutus (sh kultuur ja sport), side- ja kommunikatsioonivahendid (telefon, televiisor) ja haridus.²² Hinnates lapse igapäevaseid vajadusi ei tohi aga ära unustada, et kõik lapsed on erinevad. See, millised on konkreetse lapse vajadused, sõltub nii lapse vanusest kui ka tervisest.²³ Samuti on lapse harjumused ning seeläbi tema igapäevased vajadused mõjutatud elulaadist, mille

¹⁷ Commission on European Family Law, lk 281.

¹⁸ *Ibidem*, lk 284.

¹⁹ Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 546 SE, 11.06.2014. Seletuskiri perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. – lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/be809fb2-34b3-4079-aa84-807c020db2b4> (27.11.2021).

²⁰ RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 11.

²¹ RKTko 07.12.2009, 3-2-1-127-09, p 12.

²² Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus. Pricewaterhouse Coopers Advisors. Lapse vajaduspõhine miinimumelatis: uuringu lõpparuanne. Tartu: 2020. – lk 13. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinimumelatis_lopparuanne.pdf (27.12.2021).

²³ *Ibidem*, lk-d 36-40.

vanemad on lapsele kujundanud.²⁴ Niisamuti võib lapse igapäevaseid vajadusi mõjutada piirkond, kus laps elab.²⁵ Autor juhib tähelepanu, et eelneva puhul ei ole tegemist ammendava loeteluga. Asjaolusid, mis võivad laste igapäevaseid vajadusi mõjutada, on lugematul arvil. Seda, millised asjaolud võivad mõjutada just konkreetse lapse igapäevaseid vajadusi, tuleb igal konkreetsel juhul eraldi hinnata.²⁶

Vanema kohustus, teha oma alaealise lapse igapäevaste vajaduste katmiseks kõik võimalik, tuleneb ka PKS §-st 102. Üldreeglina ei pea isik andma ülalpidamist ulatuses, milles tema varaline seisund seda ei võimaldada (PKS § 102 lg 1). Tulenevalt aga PKS § 102 lg-st 2 vanem oma alaealise lapse ülalpidamiskohustusest ei vabane. Kui vanem on olukorras, kus ta ei ole tema muid kohustusi ja varalist seisundit arvestades võimeline andma lapsele ülalpidamist ilma, et ta kahjustaks enese tavalist ülalpidamist, peab vanem kasutama tema käsutada olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt. Autor märgib, et sama põhimõtte kehtib ka Saksa tsiviilseadustikus (Bürgerliches Gesetzbuch, edaspidi BGB).²⁷ Erinevalt aga Saksa õigusest, kus kohtupraktika kohaselt jäetakse vanematele, kui nad on eelviidatud olukorras, väike summa enda ülalpidamiseks²⁸, on Eesti kohtute praktikas leitud, et vajadusel peab vanem enda vajadusi piirama. Tsiviilasjas nr 3-2-1-118-12 on Riigikohus öelnud: „Juhul, kui vanema sissetulek ja varaline seisund ei võimalda pidada last ülal ilma vanema enda tavapärase vajaduste rahuldamisest kahjustamata, peab vanem oma vajadusi piirama ning kasutama PKS § 102 lg 2 teise lause järgi tema käsutada olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt.“²⁹

Eelnevaga seoses peab autor vajalikuks märkida, et vanema poolt oma vajaduste piiramine ei pea toimuma lõputult. Tsiviilasjas nr 2-16-100215 on Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitanud, et ka kohustatud vanemale tuleb ülalpidamiskohustuse täitmise järgselt tagada toimetulek ühetaoliselt

²⁴ RKTko 24.10.2012, 3-2-1-118-12, p 15.

²⁵ RAKE, lk 16.

²⁶ RKTko 24.10.2012, 3-2-1-118-12, p 15.

²⁷ BGB § 1603 lg 2 esimese lause kohaselt, kui vanem on olukorras, kus ta ei ole võimeline last ülal pidama ilma, et ta kahjustaks enese ülalpidamist, peab vanem kasutama tema käsutuses olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt. – Saksa tsiviilseadustik. BGB. Inglise keeles arvutivõrgus kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (19.04.2022).

²⁸ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn: Juura 2005. – lk 246.

²⁹ RKTko 24.01.2012, 3-2-1-118-12, p 15.

lapsega.³⁰ Tsiviilasjas nr 3-2-1-35-17 on Riigikohus selgitanud, et: „Kui vanema sissetulekust ei ole võimalik katta nii tema kui lapse minimaalseid vajadusi, tuleb sissetulek jagada proportsionaalselt.“³¹ Autor märgib, et eeskätt omab see põhimõtte tähendust elatise väljamõistmisel. Täites lapse ülalpidamiskohustust vahetult lapsega koos elades, otsustab vanem ise, milliseid kulusi ja kui suures ulatuses ta teeb (tagada tuleb siiski lapse igapäevaste vajaduste katmine). Andes ülalpidamist aga elatise maksmise teel, otsustab lapse ülalpidamiseks tehtavate kulusi üle teine vanem, kes peab seejuures lähtuma lapse huvidest (PKS § 100 lg 2). Seega tulen väljamõistetava elatise suuruse kindlaksmääramisel arvestada, et vanemale jääks piisavalt vahendeid vähemalt oma põhivajaduste katmiseks.

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et alaealise lapse ülalpidamiskohustus hõlmab vanema kohustust tagada oma alaealise lapse igapäevaste vajaduste rahuldamine sõltumata sellest, millised on vanema võimalused. Kuivõrd alaealine laps ei ole võimeline endale sissetulekut teenima, siis on lapse ülalpidamise kohustus pandud lapse vanematele, kes peavad tegema kõik endast oleneva, et lapse vajadused oleksid kaetud. Seda aga, millised on lapse vajadused, ei ole võimalik üheselt öelda. Lapse igapäevaseid vajadusi tuleb igal konkreetsel juhul ning lähtuvalt konkreetselt lapsest eraldi sisustada.

1.2. Ülalpidamise andmine elatise maksmise teel

1.2.1. Elatise andmise eesmärk

Üldjuhul täidab vanem oma alaealise lapse ülalpidamiskohustust vahetult lapsega koos elades³², kandes näiteks majapidamisega seonduvaid kulusi, ostes lapsele riideid, sõidutades last kooli ja trenni vms. Kui aga vanem lapsega koos ei ela või lapse kasvatamises ei osale, tuleneb PKS § 100 lg-st 2 vanemale kohustus anda oma alaealisele lapsele ülalpidamist elatise maksmise teel.

³⁰ RKTko 25.04.2018, 2-16-100215, p 14.

³¹ RKTko 09.06.2017, 3-2-1-35-17, p 21.4.

³² RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 11.

PKS § 100 lg-st 2 tuleneva kohustuse, anda alaealisele lapsele ülalpidamist elatise maksmise teel, sisu on avanud Riigikohus tsiviilasjas nr 2-18-6491. Viidatud tsiviilasjas tehtud otsuses on Riigikohus selgitanud, et: „Kõnealusel sättes on eelkõige silmas peetud olukorda, kus lapse elukorralduse raskuskese on peamiselt seotud ühe vanema elukohaga, kes korraldab suurel määral lapse igapäevaelu praktilisi küsimusi ja annab ühtlasi põhilise panuse lapse eest hoolitsemisse ning tema vajaduste vahetusse katmisesse. Sel juhul on ootuspärane, et lapsest lahus elav ja lapse vajaduste katmisel väiksemal määral osalev vanem panustab lapse ülalpidamisse ja täidab ülalpidamiskohustust lapsele elatise maksmisega.“³³

Tulenevalt PKS § 100 lg-test 1 ja 4 on elatise puhul tegemist perioodilise rahalise nõudega, mida makstakse iga kalendrikuu eest ette. Autor märgib, et sellest tulenevalt on elatise nõuet nimetatud ka kui edasiulatuvat või jooksva või igakuise elatise nõuet. Määrates elatise eelkõige rahalise kohustusena on PKS kommenteeritud väljaandes selgitatud, et sellise lükke taga olid tõenäoliselt praktilised kaalutlused. Raha maksmist on kergem kontrollida ning eelduslikult tekitab see poolte vahel vähem vaidlusi, kui näiteks ülalpidamise andmine vajalike asjade näol.³⁴ See aga, et esmajoonel on tegemist rahalise kohustusega, ei välista kohustatud isiku õigust nõuda, et tal võimaldataks anda ülalpidamist muul viisil (PKS § 100 lg 1 teine lause). Näiteks tsiviilasjas nr 3-2-1-178-13 leidis Riigikohus, et tulenevalt PKS § 100 lg-st 3 võib ülalpidamiskohustuse lugeda täidetuks kohustatud vanema poolt last kasvatava vanema eest liisingumaksete tasumisega.³⁵ A. Lüderitz on leidnud, et kui laps elab vahetult mõlema vanema juures, võib ülalpidamiskohustuse, vähemalt osaliselt, lugeda täidetuks lapsele eluaseme, toidu ja riiete tagamisega.³⁶

Kuigi seadus ülalpidamise andmist muul viisil kui rahas ei keela, nõustub autor siiski A. Henberg'i, K. Muller'i ja A. Alekand'i poolt 2012. a analüüsis „Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees“³⁷ väljendatud seisukohaga, et

³³ RKTko 12.05.2021, 2-18-6491, p 13.1.

³⁴ Turkin, V, § 100/1.

³⁵ RKTko 26.06.2013, 3-2-1-78-13, p 13.

³⁶ Lüderitz, A, lk 254.

³⁷ Henberg, A. Muller, K. Alekand, A. Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees. Tallinn: 2012. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/perekonna_kohustused_abi_vajavate_pereliikmete_ees_2012.pdf (05.03.2022).

muul viisil kui rahas ülalpidamise andmine peaks olema lubatav üksnes mõjuva põhjuse olemasolul.³⁸ Autor märgib, et vanemale PS § 27 lg-st 3 tulenev õigus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest, teenib eelkõige lapse huve.³⁹ Lapse huvide kaitsest lähtuvalt on oluline, et lapse ülalpidamisega seonduvalt tekkida võivaid vaidluskohti, millega võib kaasneda lapse huvide põhjendamatu kahjustamine, oleks võimalikult vähe. Seega, välistamaks selle, et lapsele ülalpidamise andmise asemel vaidlevad vanemad selle üle, kas vanema poolt lapsele näiteks mõne asja andmist saab pidada ülalpidamiskohustuse täitmiseks, tuleks mõjuva põhjuse puudumisel eelistada ülalpidamise andmist rahas.

Oma sisult täidab ülalpidamise andmine elatise maksmise teel sama eesmärgi, mida alaealise lapse vahetu ülalpidamine oma vanema poolt. Mõlema kohustuse eesmärgiks on tagada lapsele tema vajaduste rahuldamine ning tema arenguks piisavad varalised vahendid.⁴⁰ Elatise puhul on oluliseks võtmesõnaks aga järjepidevus. Kui üldjuhul võib eeldada, et vanem annab oma lapsele ülalpidamist lapsega koos elades, siis elatisnõude eesmärgiks on tagada, et vanema poolt oma lapsele ülalpidamise andmine jätkuks ka siis (st oleks järjepidev), kui vanem enam lapsega koos ei ela või muul põhjusel tema kasvatamises ei osale (PKS § 100 lg 2). Elatisnõude sellist eesmärki on kinnitanud ka Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-136-13. Viidatud asjas tehtud otsuses asus Riigikohus seisukohale, et: „Kuna ülalpidamisinõue on suunatud õigustatud isiku, sh lapse igapäevaste vajaduste järjepidevaks rahuldamiseks vajalike vahendite saamisele, on ülalpidamisinõude eesmärgiks tagada isiku toimetulekuks vajalikud vahendid eelkõige õigustatud isiku olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamiseks.“⁴¹ Eelnevast tulenevalt võib autori hinnangul alaealise lapse vahetut ülalpidamist ja ülalpidamise andmist elatise maksmise teel eristada lapse vajaduste tekkimise aja järgi. Alaealise lapse vahetu ülalpidamine on suunatud lapse olemasolevate vajaduste rahuldamisele, ülalpidamise andmine elatise maksmise teel aga, lisaks olemasolevatele vajadustele, ka lapse tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamisele.

Autori hinnangul kinnitab eelnevat käsitlust PKS § 100 lg 4, mille kohaselt makstakse elatist iga kalendrikuu eest ette. Seega maksab kohustatud vanem elatist veel enne, kui lapsel tekivad

³⁸ Henberg, A. Muller, K. Alekand, A, lk-d 73-74, p 42.

³⁹ Andres, A. PSK § 27/31.

⁴⁰ RKTko 17.05.2011, 3-2-1-33-11, p 19.

⁴¹ RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 11.

vajadused, mille rahuldamiseks see elatis mõeldud on. Seejuures on ka Riigikohus eelviidatud lahendis väljendanud seisukohta, et ülalpidamiskohustuse täidab siis oma eesmärgi, kui see esitatakse enne seda, kui vanem jõuab oma ülalpidamiskohustust rikkuda. Üksnes sellisel juhul on Riigikohtu hinnangul tagatud, et alaealise lapse vajaduste tekkides on olemas vahendid nende vajaduste rahuldamiseks.⁴²

Lisaks ülalpidamise järjepidevusele on autori hinnangul oluline, et vanema poolt lapsele antav ülalpidamine oleks regulaarne. Nagu juba korduvalt öeldud, on alaealise lapse ülalpidamine suunatud lapse vajaduste rahuldamisele. Lapse vajadused ei ole enamasti aga juhuslikud, vaid need korduvad kindlate ajavahemike tagant. Näiteks lapse vajadus toidu järgi on igapäevaselt korduv vajadus. Sellest tulenevalt on oluline, et ka vanema poolt oma alaealisele lapsele ülalpidamise andmine oleks regulaarne.⁴³ Tasakaalustamiseks aga lapse ja elatise maksmiseks kohustatud vanema õigusi, toimub elatise maksmine PKS § 100 lg 1 järgi üldjuhul igakuiselt. Autor leiab, et eelkõige soodustab elatise maksmine üks kord kuus kohustatud vanemat, kuivõrd see jätab vanemale piisava aja sissetuleku, mille arvelt järgmist elatismakset tasuda, teenimiseks.

Eelnev ei tähenda siiski, et vanemad ei või omavahel kokku leppida, et elatist makstakse muul viisil kui rahas või teistsugusel perioodil kui üks kord kuus. Tulenevalt PKS § 100 lg-st 3 võivad vanemad oma lapse ülalpidamise kohustust omavahelisel kokkuleppel täpsustada ja määrata kindlaks, missugusel viisil ja kui pika ajavahemiku kaupa tuleb ülalpidamist anda. Riigikohus on aga rõhutanud, et vanemate vaheline kokkulepe ei mõjuta lapse õigust esitada vanema vastu elatiskohustuse nõude. Tsiviilasjas nr 3-2-1-78-13 on Riigikohus asunud seisukohale, et PKS § 100 lg 3 alusel sõlmitud kokkuleppega reguleerivad vanemad omavahelisi suhteid.⁴⁴ Lapse nõudeõigust see aga ei mõjuta, st olenemata vanemate kokkuleppesest on lapsel PKS § 96 ja § 97 p-i 1 alusel õigus nõuda, et vanem annaks talle ülalpidamist perioodilise elatise tasumise teel. Sellisel juhul

⁴² RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 11.

⁴³ Balti Uuringute Instituut. Lapse ülalpidamiskohustuse täitmine üksikvanemaga perekonnas. Uuringuaruanne. Tartu, 2016. – lk 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Lapse-%C3%BClupaldamiskohustuse-t%C3%A4itmine-%C3%BCsikvanemaga-perekonnas-uuringuaruanne.pdf> (21.04.2022).

⁴⁴ RKTko 26.06.2013, 3-2-1-78-13, p 13.

võidakse aga vanemate vahelist kokkulepet Riigikohtu praktika kohaselt arvestada elatisnõude ulatuse kindlaksmääramisel.⁴⁵

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et PKS § 96 ja § 97 p-st 1 tuleneva elatisnõude eesmärgiks on tagada alaealisele lapsele tema vanema poolt antava ülalpidamise järjepidevus ja regulaarsus olukorras, kus vanem ei anna lapsele ülalpidamist vahetult. Erinevalt aga ülalpidamise vahetust andmisest, mis on suunatud lapse igapäevaste vajaduste rahuldamisele, on elatisnõue suunatud nii alaealise lapse olemasolevate kui ka tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamisele.

1.2.2. Tagasiulatava ülalpidamise eesmärk

Lisaks PKS § 100 lg-le 1, mille kohaselt on alaealisel lapsel õigus nõuda vanemalt ülalpidamise andmist igakuiste perioodiliste maksetena, näeb PKS § 108 ette ka tagasiulatava ülalpidamise nõude. Viidatud sätte kohaselt võib õigustatud isik nõuda ülalpidamiskohustuse täitmist ja täitmata jätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamist tagasiulatavalt kuni ühe aasta eest enne elatishagi kohtule esitamist.

Esmalt on oluline juhtida tähelepanu, et PKS § 108 sisaldab kahte erinevat nõuet, st tagasiulatava ülalpidamise nõuet ja ülalpidamiskohustuse täitmata jätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamise nõuet. Tsiviilasjas nr 3-2-1-120-14 on Riigikohus toonitanud, et: „PKS § 108 järgi saab õigustatud isik nõuda ülalpidamiskohustuse täitmist ja lisaks sellele ka kohustuse täitmata jätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamist.“⁴⁶ Samale seisukohale on asunud Tallinna Ringkonnakohus tsiviilasjas nr 2-21-8404, leides, et: „Viidatud säte võimaldab nõuda ülalpidamiskohustuse täitmist ja lisaks sellele ka kohustuse täitmata jätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamist.“⁴⁷ Kuivõrd käesolev magistritöö on suunatud elatisnõuete eristamisele, siis alljärgnevalt analüüsib autor üksnes PKS §-st 108 tuleneva tagasiulatava ülalpidamise nõuet ning PKS §-st 108 tuleneva kahju hüvitamise nõude sisul pikemalt ei peatuta.

⁴⁵ RKTko 26.06.2013, 3-2-1-78-13, p 13.

⁴⁶ RKTko 26.11.2014, 3-2-1-120-14, p 12.

⁴⁷ TlnRnKo 30.06.2021, 2-20-8404, p 8.

Tagasiulatava ülalpidamise nõude puhul tõusetub küsimus selle eesmärgist. Sõna „ülalpidamine“ viitab, et nõue on suunatud lapse vajaduste rahuldamisele. Erinevalt aga edasiulatava elatise nõudest, mille eesmärgiks on lapse olemasolevate ja tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamine, on kohtupraktikas leitud, et lapse igapäevaste vajaduste tagantjäreli rahuldamine võimalik ei ole.⁴⁸ Sellest tulenevalt tekib küsimus, mis on PKS §-st 108 tuleneva tagasiulatava ülalpidamise nõude eesmärk? Sellele küsimusele vastamiseks tuleb autori hinnangul uurida, kuidas on selline nõue üldse Eesti õigusesse tulnud.

Vanema kohustus anda oma alaealisele lapsele ülalpidamist sisaldus juba 1939. a jõustunud tsiviilseadustikus.⁴⁹ Tsiviilseadustiku §-de 400 ja 402 kohaselt olid vanemad muuhulgas kohustatud andma nende võimu all olevatele alaealistele lastele ülalpidamist vastavalt oma varalisele seisukorrale. Tulenevalt §-dest 403 ja 312 anti ülalpidamist perioodiliselt makstavate rahasummade näol. Autor märgib, et tagasiulatavat ülalpidamist tsiviilseadustik ette ei näinud.

1940. a kehtinud Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi (edaspidi VNFSV) abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi⁵⁰ (edaspidi APEK) § 42 kohaselt olid vanemad kohustatud andma ülalpidamist alaealistele lastele, samuti töövõimetutele lastele. APEK § 50 sätestas, et kui vanemad ei soovi anda lastele ülalpidamist koodeksi §-s 42 ettenähtud juhul, võivad ülalpidamise saamiseks õigustatud isikud nõuda seda kohtu korras. Koodeksi rakendamisse puutuvate seadusandlike ja ametkondlike materjalide kohaselt kuulusid alimendid väljamõistmisele alates hagi esitamise hetkest.⁵¹ Ühe vanema poolt teise vanema vastu hagi esitamine juba tehtud kulutuste sissenõudmiseks ei olnud üldjuhul lubatav, välja arvatud juhul, kui vanem suutis tõendada, et need kulutused olid vajalikud ning vanem oli võtnud nende kulutuste kandmiseks laenu.⁵² Sellisel juhul võis kulusid kandnud vanemal tekkida nõudeõigus teise vanema vastu, kuid mitte suuremal määral, kui tegelikult kantud kulude ulatuses.⁵³

⁴⁸ RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 12.

⁴⁹ Tsiviilseadustik: Vabariigi Valitsuse ettepanek 11. XII 1939. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:259472> (26.04.2022)

⁵⁰ VNFSV abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Muudatustega kuni 1. juulini 1938. Tallinn: ENSV Kohtu Rahvakomissariaat, 1940. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114909> (18.04.2022).

⁵¹ *Ibidem*, lk 68, punkt v.

⁵² Koodeksi kohaselt võis asjaolu, et vanem oli võtnud laenu, tõendada, et vanem täitis minevikus laste ülalpidamise kohustust üksinda. – *Ibidem*, lk 68, punkt g.

⁵³ APEK, punkt g.

Eelviidatud nõude esitamise korral pidi kohus tuvastama, et hageja võlad olid tekkinud just alimentide mittesaamise tõttu ning et alimendid on vajalikud tekkinud võlgade likvideerimiseks.⁵⁴

Eelnevast nähtub, et APEK-i kohaselt oli nn tagasiulatava alimentide nõude funktsiooniks hüvitada last kasvatavale vanemale seoses lapse ülalpidamiskulude kandmisega tekkinud kahju, kui sellise kahju tekkimine oli tingitud teise vanema poolt oma ülalpidamiskohustuse täitmata jätmisest. Autori hinnangul vastab see eesmärk aga pigem kehtiva PKS § 108 teisele alternatiivile ehk kahju hüvitamise nõudele, mitte esimese alternatiivi kohasele tagasiulatava ülalpidamise nõudele. PKS § 108 teise alternatiivi sõnastusest tulenevalt esineb alus kahju hüvitamise nõude esitamiseks juhul, kui kahju, mille hüvitamist nõutakse, on põhjuslikus seoses vanema poolt oma ülalpidamiskohustuse täitmata jätmisega. Seega on selle nõude sisu analoogne APEK-is sisaldunud nõudega.

01.01.1941. a jõustunud APEK⁵⁵ sätestas samuti §-s 42 vanemate kohustuse anda ülalpidamist oma alaealistele lastele. Erinevalt aga 1940. a kehtinud APEK-ist, sätestas 01.01.1941. a jõustunud redaktsioon, et: „Juhtudel, kui hageja esitab tõendused selle kohta, et ta juba enne hagi esitamist on tarvitusele võtnud abinõusid alimentide saamiseks kostjalt, võib kohus olenevalt konkreetseist asjaoludest sisse nõuda kostjalt alimendid ka möödunud aja eest, kolme-aastase aegumistähtaja piires.“⁵⁶ Eelnevast nähtub, et 1941. a jõustunud redaktsioonis ei täitnud tagasiulatav alimentide nõue ilmingimata enam kahju hüvitamise funktsiooni. Eespool öeldu kohaselt nägi 1940. a kehtinud APEK-i ette, et last kasvatav vanem peab alimentide saamiseks tagasiulatavalt tõendama, et ta on seoses lapse ülalpidamisega kandnud mingeid vajalikke kulusid ning alimente on vaja nende kulutuste katmisega seoses tekkinud võlgade likvideerimiseks. 1941. a jõustunud APEK-i kohaselt pidi last kasvatav vanem aga üksnes tõendama, et ta on enne hagi esitamist teiselt vanemalt alimente nõudnud. Autor märgib, et ühe vanema poolt teise vanema käest alimentide nõudmine viitas eelkõige sellele, et teine vanem oli enne hagi esitamist oma ülalpidamiskohustust rikkunud. Seega, tulenevalt eelnevast võib autori

⁵⁴APEK, punkt d.

⁵⁵ VNFSV abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Ametlik tekst muudatustega kuni 25. augustini 1945. a ühes paragrahvide järgi süstematiseeritud materjale sisaldava lisaga. Tartu: RK Teaduslik kirjandus, 1946. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114912> (19.04.2022).

⁵⁶ *Ibidem*, lk-d 37-38, § 8.

hinnangul öelda, et varasem kahju hüvitamise funktsioon asendati 01.01.1941. a jõustunud APEK-is eesmärgiga kohustada vanemat täitma oma alaealise lapse ülalpidamiskohustust, st tagama lapse igapäevaste vajaduste rahuldamiseks vajalikud vahendid tagantjärgi ehk viivitusega.

Alates 01.01.1970. a kuni 12.10.1994. a, mil Riigikogus võeti vastu 01.01.1995. a jõustunud perekonnaseadus⁵⁷ (edaspidi PKS 1995), reguleeris perekonnaõigusega seonduvaid küsimusi Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi (edaspidi ENSV) abielu- ja perekonnakoodeks⁵⁸ (edaspidi APK). Sarnaselt 1941. a jõustunud APEK-ile sätestas APK § 108 lg 2 teine lause: „Kui tehakse kindlaks, et hageja võttis enne hagi esitamist tarvitusele abinõud alimentide saamiseks kostjalt, kuid ei saanud neid kostja kõrvalehoidumise tõttu alimentide maksmisest, võib kohus alimendid välja mõista möödunud aja eest, kuid mitte rohkem kui kolme aasta eest.“ Seega oli ka APK kohaselt tagasiulatava alimentide nõude sisuks mitte ülalpidamiskohustuse täitmata jätmise tõttu tekkinud kahju hüvitamine, vaid vanema kohustamine rahuldama oma alaealise lapse vajadusi tagantjärgi.

01.01.1995. a jõustunud PKS 1995 tagasiulatava ülalpidamise nõuet otseselt ei sisaldanud. PKS 1995 § 61 lg 2 kohaselt määrati elatis lapsele kindlaks igakuise elatusrahana, mis mõisteti § 70 kohaselt välja alates elatishagi esitamisest. Tagasiulatava ülalpidamise nõue oli autori hinnangul aga tuletatav PKS 1995 §-st 71. Viidatud sätte kohaselt võis kohus elatist maksva isiku nõudel vabastada ta täielikult või osaliselt kohtu poolt väljamõistetud elatise võlgnevuse tasumisest, kui võlgnevus tekkis selle isiku haiguse tõttu või muudel kohtu poolt mõjuvaks tunnistatud asjaoludel ja tema varaline seisund ei võimaldanud tekkinud võlgnevust tasuda. Konkreetse nõudena lisati õigus nõuda elatist ka tagasiulatuvalt esmakordselt PKS 1995 01.01.2006. a jõustunud redaktsiooni. 01.06.2005. a jõustunud perekonnaseaduse muutmise seadusega⁵⁹ lisati PKS 1995 § 70 lg 2, mis sätestas: „Kohus võib hageja nõudel mõista elatise välja tagasiulatuvalt kuni ühe aasta eest enne elatishagi kohtule esitamist, kui kohustatud isik ei täitnud selle aja vältel ülalpidamiskohustust ning ei esinenud käesoleva seaduse § 61 6. lõikes

⁵⁷ Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326.

⁵⁸ Eesti NSV abielu ja perekonnakoodeks. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1981. Tallinn: Kirjastus Eesti Raamat, 1969. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114910> (19.04.2022).

⁵⁹ Perekonnaseaduse muutmise seadus. – RT I 2005, 20, 124.

nimetatud asjaolusid.“ Kehtivas sõnastuses lisati tagasiulatuva ülalpidamise nõue 01.07.2010. a jõustunud PKS-i. Seda aga, miks PKS §-s 108 eristati tagasiulatuva ülalpidamise nõuet ja ülalpidamiskohustuse rikkumisest tingitud kahju hüvitamise nõuet ning milliseid eesmärke need nõuded täidavad, seaduseelnõu seletuskirjas selgitatud ei ole.⁶⁰ Autor leiab, et kuivõrd Eesti perekonnaõigus on eeskju võtnud Saksa perekonnaõigusest, võib vastus sellele küsimusele sisalduda Saksa õiguses.

Sarnaselt PKS §-le 108 eristab ka Saksa õigus tagasiulatuva ülalpidamise nõuet. BGB § 1613 lg 1 sätestab, et õigustatud isik võib nõuda tagasiulatuvalt elatist (*für die Vergangenheit* – mineviku eest) või kahju hüvitamist mittetäitmise tõttu alates hetkest, millal kohustatud isikule esitati elatise nõude esitamise eesmärgil teabenõue kohustatud isiku sissetuleku ja varalise seisundi kohta, alates hetkest, millal kohustatud isik sattus viivitusse või alates hetkest, mil elatishagi on kohustatud isikule kätte toimetatud. Eelnevaga seonduvalt on A. Lüderitz selgitanud, et ülalpidamisnõue on seotud selle eesmärgiga, st lapse vajaduste katmisega lihtsate elutingimuste tarvis.⁶¹ Sellest tulenevalt saab A. Lüderitz'i kohaselt mineviku eest ülalpidamist nõuda ainult viivituse või asja kohtumenetluses oleku korral.⁶² Autori hinnangul järeldub eelnevast, et Saksa õiguses täidab tagasiulatuva ülalpidamise nõue sama eesmärki, mida igakuise elatise nõue, st eesmärgiks on tagada lapse igapäevaste vajaduste katmine. Seda olenemata sellest, et tagasiulatuvalt ülalpidamist antakse tagantjärele ehk nõ viivitusega. Eelnevat kinnitavad ka BGB kommentaarid⁶³, mille kohaselt on tagasiulatuvalt ülalpidamissoorituse täitmisele suunatud elatise nõude puhul tegemist originaalse täitmisenõudega.⁶⁴

Kuivõrd, nagu öeldud, on Eesti perekonnaõigus võtnud eeskju Saksa perekonnaõigusest, on eespool toodud järeldus autori hinnangul kohaldatav ka PKS §-st 108 tulenevale tagasiulatuva ülalpidamise nõudele. Seda toetab autori hinnangul ka asjaolu, et PKS § 108 ja BGB § 1613 lg 1

⁶⁰ 23.10.2006. a seaduseelnõu seletuskirjas on üksnes märgitud, et sugulastevahelise ülalpidamise osas jääb kehtima alates 01.06.2005. a PKS-is sisalduv võimalus nõuda ülalpidamiskohustuse täitmist kuni ühe aasta eest ka tagantjärele. – Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri, 23.10.2006. – lk 31. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.enu.ee/lisa/347_SELETUSKIRI_PkSE%5b1%5d.pdf (22.04.2022).

⁶¹ Lüderitz, A, lk-d 256 ja 260.

⁶² *Ibidem*, lk 256.

⁶³ *Münchener Kommentar zum BGB*. Saksa keeles arvutivõrgus kättesaadav: https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekobgb_8_band10%2Fbgb%2Fcont%2Fmuekobgb.bgb.p1613.glii.g14.htm&pos=5&hlwords=on#FNAID0E1MLX (26.04.2022).

⁶⁴ Langeheine, MüköBGB, 8. auflage 2020, § 1613 Rn 9.

kasutavad väga sarnast sõnastust, st mõlemad sätted eristavad nii tagasiulatuvat ülalpidamist kui ka kahju hüvitamise nõuet. Kuigi Eesti kohtute praktikas on leitud, et lapse igapäevaseid vajadusi ei ole võimalik rahuldada tagantjärgi⁶⁵, on autor seisukohal, et tagasiulatuva ülalpidamise mõtteks ei olegi lapse minevikus tekkinud vajaduste rahuldamine. Eelduslikult, kui üks vanem oma ülalpidamiskohustust ei täida, ei jää lapse põhivajadused katmata, vaid need kaetakse (võimaluse korral) last kasvatava vanema poolt. Teise vanema poolt tagantjärgi antav ülalpidamine tagab sellisel juhul seda, et lapse tulevikus tekkivad vajadused ei jääks rahuldamata seetõttu, et last kasvataval vanemal ei ole eelkirjeldatud olukorra tõttu lapse igapäevastest vajadustest tema kanda oleva osa katmiseks piisavalt vahendeid. Selliselt täidab PKS §-st 108 tulenev tagasiulatuv ülalpidamine lapse igapäevaste ja tulevikus tekkivate vajaduste katmise eesmärgi.

Kokkuvõtvalt leiab autor, et PKS §-st 108 tulenev tagasiulatuva ülalpidamise eesmärgiks, sarnaselt PKS § 100 lg-st 1 tulenevale edasiulatuvale ülalpidamisele, on lapse igapäevaste ja tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamine. Erinevuseks on üksnes see, et tagasiulatuvat ülalpidamist antakse tagantjärgi. Samaselt edasiulatuva elatise nõudega on see aga suunatud alaealise lapse olemasolevate ja tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamisele.

1.2.2. Elatise nõuete esitamise eeldused

Mistahes ülalpidamiskohustuse puhul eeldatakse ja eelistatakse selle kohustuse täitmist ülalpidamise andmiseks kohustatud isiku poolt vabatahtlikult. Siiski on praktikas, eriti just alaealiste laste ülalpidamisega seonduvalt, kahetsusväärset sagedased olukorrad, kus vanemad oma alaealise lapse ülalpidamiskohustust ei täida. Kuivõrd alaealine laps ei ole võimeline endale ülalpidamist teenima, sõltub ta täielikult oma vanemate poolt antavast ülalpidamisest. Kaitsmaks lapse õigusi on seadusandja kehtestanud normid, mis peaksid kohustama vanemat oma ülalpidamiskohustust täitma.

⁶⁵ RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 12.

Alealise lapse õigus nõuda oma vanemalt ülalpidamise andmist elatise maksmise teel tuleneb PKS §-st 96 ja § 97 p-st 1.⁶⁶ Sätete kohaselt eeldab elatisnõude esitamine, et nõude esitajaks on alaealine laps, nõue esitatakse üleneja sugulase (st vanema) vastu ja isik, kelle vastu nõue esitatakse, omab nõude esitaja suhtes ülalpidamiskohustust. Tulenevalt PKS § 99 lg-st 1 eeldab ülalpidamiskohustuse tekkimine abivajadust, mida alaealise lapse puhul eeldatakse (PKS § 97 p 1). Samas tuleb PKS § 102 lg 2 kohaselt arvestada ka kohustatud vanema varalise seisundiga. Autor märgib, et nimetatud eeldused kehtivad üheselt nii PKS § 100 lg-s 1 sätestatud edasiulatuva kui ka PKS §-s 108 sätestatud tagasiulatuva elatise nõudmisel.

Kuni 31.06.2010. a kehtinud PKS 1995 kohaselt eeldas edasiulatuva elatisnõude esitamine, et vanem on ülalpidamiskohustust juba rikkunud.⁶⁷ Alates 01.07.2010. a PKS-is enam sellist eeldust ei leidu. Selle asemel lähtutakse tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶⁸ (edaspidi TsMS) §-st 369, mille kohaselt võib tulevase nõude täitmise hagi esitada juhul, kui on alust eeldada, et võlgnik kohustust õigel ajal ei täida. Viidatud sättega seoses on TsMS kommenteeritud väljaandes⁶⁹ selgitatud, et: „Enne kohustuse sissenõutavaks muutumist on hagi esitamise lubamise eesmärk hageja õiguste efektiivsem kaitse. Kui hageja õiguste rikkumine tulevikus on ilmne, ei pea hageja rikkumist ära ootama, vaid võib hagi juba rikkumise osas ette esitada.“⁷⁰ Elatisnõuetega seonduvalt on Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-33-11 öelnud, et: „Kehtivas perekonnaseaduses ei ole elatise väljamõistmist ülalpidamiskohustuse rikkumisega seotud. Samas kehtib TsMS § 369, mille järgi võib nõuda pärast hagi esitamist sissenõutavaks muutuvate korduvate kohustuste täitmist tulevikus, kui on alust eeldada, et võlgnik kohustust õigel ajal ei täida. Aluse selliseks eelduseks annab esmajoones just ülalpidamiskohustuse varasem rikkumine.“⁷¹ Eelnevast tuleneb, et juhul, kui vanem küll täidab ülalpidamiskohustust, kuid on seda varasemalt vähemalt ühel korral rikkunud ja võib eeldada, et vanem paneb rikkumise toime ka tulevikus, on alaealisel lapsel õigus pöörduda elatisnõudega kohtusse.

⁶⁶ RKTko 26.11.2014, 3-2-1-120-14, p 13.

⁶⁷ PKS 1995 § 61 lg 1 kohaselt mõistis kohus elatise välja üksnes juhul, kui vanem ülalpidamiskohustust ei täitnud.

⁶⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.

⁶⁹ Kõve, V. Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

⁷⁰ Paal, K. TsMS Komm vlj. § 369/3.1.d.

⁷¹ RKTko 17.05.2011, 3-2-1-33-11, p 18.

Autori hinnangul viidi eelkirjeldatud muudatusega seaduse regulatsioon kooskõlla alaealise lapse elatise eesmärgiga. Kuivõrd lapse igapäevaste vajaduste rahuldamiseks on oluline, et vanema poolt lapsele antav ülalpidamine oleks järjepidev ja regulaarne, ei ole mõistlik jääda põhjendatud kahtluse korral ootama, kas vanem ka tegelikult ülalpidamiskohustust rikub. Elatise eesmärgist lähtuvalt tuleks pöörduda elatisnõudega kohtusse võimalikult varakult. Ka Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-35-16 leidnud, et: „Kuivõrd ülalpidamispõhise on suunatud õigustatud isiku igapäevaste vajaduste järjepidevaks rahuldamiseks, on üksnes juhul, kui õigustatud isik nõuab järjepidevalt ülalpidamiskohustuse täitmist, võimalik tagada, et ülalpidamispõhise esitamine täidab oma eesmärgi.“⁷²

Aluse PKS § 108 alusel ülalpidamise nõudmiseks tagasiulatuvalt annab üldjuhul see, et ajal, mille eest ülalpidamist tagasiulatuvalt nõutakse, ei ole vanem oma ülalpidamiskohustust täitnud. Autori hinnangul tuleneb see nõude olemusest, st kui vanem on varasemalt ülalpidamiskohustust täitnud, siis põhjust nõuda ülalpidamist tagasiulatuvalt, ei esine. Autor juhib tähelepanu, et PKS § 108 ei sätesta nõude eeldusena ülalpidamiskohustuse rikkumist. Seega võib alaealine laps nõuda vanemalt ülalpidamist tagasiulatuvalt ning vanema kohustuseks on tõendada, et ta on perioodil, mille eest tagasiulatuvalt ülalpidamist nõutakse, lapsele elatist maksnud. BGB § 1613 lg 1 kohaselt eeldab ülalpidamise nõudmine tagasiulatuvalt, et õigustatud isik on kohustatud isikut maksmise alusest, summa suurusest ja maksmise alguse ajast teavitanud.⁷³ Eesti perekonnaõiguses selline eeldus ei kehti. Eelviidatud tsiviilasjas Riigikohus rõhutanud, et järjepidevalt ülalpidamise nõudmata jätmise õigustatud isiku nõudeõigust ei mõjuta, kuid sellega saab arvestada nõude ulatuse määramisel.⁷⁴ Seega on PKS § 108 alusel alaealisel lapsel õigus nõuda oma vanemalt ülalpidamise andmist tagasiulatuvalt ka juhul, kui varem ei ole laps vanemalt ülalpidamise andmist nõudnud. Erinevalt Saksa perekonnaõigusest, kus varasema „hoiatuse“ esitamata jätmise piirab nõudeõigust, mõjutab Eesti õiguse kohaselt varasema nõude esitamata jätmise üksnes ülalpidamise ulatust.

Lisaks elatisnõuete esitamise õiguse tekkimisele on autori arvates oluline peatuda ka sellel, millal elatisnõuete esitamise õigus lõpeb, st millal elatisnõuded aeguvad. Tsiviilseadustiku

⁷² RKTko 25.05.2016, 3-2-1-35-16, p 19.

⁷³ Lüderitz, A, lk 257.

⁷⁴ RKTko 25.05.2016, 3-2-1-35-16, p 20.

üldosa seaduse⁷⁵ (edaspidi TsÜS) § 142 lg 1 kohaselt tuleb aegumise all mõista õigust nõuda teiselt isikult teo tegemist või sellest hoidumist. Pärast nõude aegumist võib kohustatud isik keelduda oma kohustuse täitmisest. Edasiulatuv elatisnõue on oma sisult korduvate kohustuste täitmisele suunatud nõue. TsÜS § 154 lg 1 kohaselt on korduvate kohustuste täitmisele suunatud nõude aegumistähtaeg, olenemata sellest, milline on nõude alus, kolm aastat iga üksiku kohustuse jaoks. Sama sätte teise lause kohaselt algab aegumistähtaeg selle kalendriaasta lõppemisest, kui kohustustele vastav nõue muutub sissenõutavaks. PKS §-st 108 tulenev tagasiulatava ülalpidamise nõue korduvate kohustuste täitmisele suunatud ei ole, seega kohalduvad sellele aegumise üldsätted. Seadusest tulenevate nõuete aegumistähtaeg on TsÜS §-s 149 sätestatud üldreegli kohaselt 10 aastat nõude sissenõutavaks muutumiseks. Elatisnõuete puhul on aga oluline meeles pidada, et tegemist on perekonnaõigusest tulenevate nõuetega. Tulenevalt TsÜS § 155 lg-st 1 on muuhulgas perekonnaõigusest tuleneva nõude aegumistähtaeg 30 aastat nõude sissenõutavaks muutmisest.

Eelnevast nähtub, et ainuüksi elatisnõuete aegumistähtaeg on väga pikk. Aegumise puhul tuleb aga arvestada ka aegumise peatumise ja katkemisega. Elatisnõuetega seondult tuleneb TsÜS § 164 lg-st 2, et vanemate ja laste vaheliste nõuete aegumine on peatunud kuni lapse täisealiseks saamiseni. Viidatud sättega seoses on Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-141-15 selgitanud, et: „Sätte eesmärgiks on välistada nõuete aegumine olukorras, kus lapsel puudub alaealisuse tõttu võimalus elatise nõuet kohustatud vanema suhtes iseseisvalt maksta panna.“⁷⁶ Riigikohtu seisukohast lähtuvalt ei ole TsÜS § 164 lg 2 kohaldatavuse seisukohalt tähtsust sellel, kas last kasvatav vanem on lapse alaealisuse ajal teiselt vanemalt elatise maksmist nõudnud või püüdnud kohustatud vanemalt väljamõistetud elatist sisse nõuda. Täisealiseks saades on lapsel ise õigus vastavad nõuded vanema vastu maksta panna. Seejuures on TsÜS § 164 lg 2 Riigikohtu hinnangul kohaldatav nii edasiulatava kui ka tagasiulatava elatisnõude suhtes.⁷⁷

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et alaealisel lapsel tekib õigus nõuda oma vanemalt PKS § 100 lg 1 kohase ülalpidamise andmist juba siis, kui vanem pole veel oma ülalpidamiskohustust rikkunud, kuid on kahtlus, et ta võib seda teha. PKS §-i 108 kohase ülalpidamise nõudmiseks on

⁷⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.

⁷⁶ RKTko 02.12.2015, 3-2-1-141-15, p 10.

⁷⁷ RKTko 02.12.2015, 3-2-1-141-15, p 11.

üldjuhul alust siis, kui vanem ei ole oma ülalpidamiskohustust täitnud. Samas ei välista nõudeõigust see, kui varasemalt vanemalt ülalpidamise andmist nõutud ei ole ega ka see, kui vanem on tegelikult lapsele ülalpidamist andnud. Tagamaks, et alaealisel lapsel oleks võimalik oma nõudeõigust vanema vastu realiseerida, on elatisnõuete aegumine peatatud kuni lapse täisealiseks saamiseni

1.2.3. Elatisnõuete ulatus

1.2.3.1. Edasiulatuva elatisnõude ulatus

Vastavalt eespool selgitatule tekib alaealisel lapsel õigus nõuda oma vanemalt ülalpidamise andmist elatise maksmise teel alates hetkest esineb kahtlus, et tulevikus vanem oma ülalpidamiskohustust ei täida.

Kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS-i kohaselt oli edasiulatuva elatisnõude ulatuse määramine võrdlemisi lihtne. Vastavalt kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg-le 1 ei võinud igakuine elatis ühele lapsele olla väiksem kui pool Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud kuupalga alammäära. Kahekordse elatise alammäära puhul oli tegemist niinimetatud miinimumsummaga, mis eelduslikult lapse vajaduste katmiseks kulus.⁷⁸ Miinimumelatise nõudmise korral ei tulnud õigustatud isikul oma ülalpidamiskulusid tõendada ning kohus ei pidanud lapse vajadusi hindama.⁷⁹ Ülalpidamiskulude tõendamine ja lapse vajaduste hindamine tuli kõne alla üksnes juhul, kui nõuti elatise suurendamist üle või vähendamist alla PKS § 101 lg-s 1 sätestatud miinimummäära.⁸⁰

Varasem elatise regulatsioon ei olnud aga ilma oma probleemideta. Kuivõrd miinimumpalk kasvas kiiremini, kui keskmine brutopalk⁸¹, muutus elatise miinimummääras maksmine paljudele vanematele ruttu üle jõu käivaks.⁸² Elatisvaidlustes tekkis olukord, kus kuni 31.12.201. a

⁷⁸ RKTko 07.02.2018, 2-15-15909, p 12.

⁷⁹ RKTko 07.02.2017, 2-16-118651, p 14.

⁸⁰ *Idem*.

⁸¹ Statistikaameti andmetel kasvas miinimumpalk aastatel 2012-2019 kokku 86%, keskmine brutopalk aga vaid 56%.

⁸² RAKE, lk 5.

kehtinud PKS § 101 lg-st 1 tuleneva üldreegli kohaldamine muutus erandlikuks ning enamikel juhtudel kohaldatai PKS § 102 lg-s 2 sätestatud erandit.⁸³ Nagu eespool öeldud, on elatise eesmärgiks tagada lapse igapäevaste vajaduste järjepidev ja regulaarne rahuldamine. Kohtute kriitika kohaselt kuni 31.12.2021. a kehtinud regulatsioon seda eesmärki aga enam ei täitnud.⁸⁴ Leiti, et miinimumelatise määramise aluseks olev töötasu alammäär ei kajasta lastele tehtavaid tegelikke kulusi, laste arvu ega kohustatud isiku varalist seisundit.⁸⁵ Sellest tulenevalt tekkis vajadus elatise regulatsiooni muuta.

01.01.2022. a jõustus PKS-i uus redaktsioon, mille kõige olulisema muudatusena seoti elatise miinimumäär lahti kuupalga alammäärast.⁸⁶ Selle asemel nähti ette mitu kriteeriumit, millest elatise suuruse määramisel lähtuda. Need kriteeriumid peaksid tagama paindlikuma ja õiglasema lahenduse⁸⁷, kaitstes seeläbi nii elatise saamiseks õigustatud alaealise lapse kui ka elatise maksmiseks kohustatud vanema huve. Vastavalt 01.01.2022. a jõustunud PKS § 101 lg-tele 3-7 tuleb elatise suuruse arvutamisel lähtuda eelkõige alljärgnevast:

1. elatise baassumma⁸⁸;
2. kohustatud vanema sissetulek;
3. peretoetused;
4. lapse jagatud elukoht;
5. elatist saavate laste arv peres.

Autor juhib tähelepanu, et 01.01.2022. a jõustunud seadusmuudatusega ei kehtestatud uut miinimumelatist, mis tuleb kõikidele lastele välja mõista. Eesti Advokatuuri poolt 24.03.2022. a läbi viidud koolitusel „Laps perekonnaõiguses“ selgitas Justiitsministeeriumi nõunik Andra Olm, et iga konkreetse lapse osas tuleb tema vajadusi eraldi hinnata. PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvutatud elatise puhul ei ole tegemist summaga, millest väiksemas ulatuses elatist välja mõista ei saa. A. Olm selgitas, et kõiki asjaolusid hinnates võidakse jõuda järeldusele, et lapse vajadused

⁸³ RKTko 22.03.2017, 3-2-1-174-16, p 14.

⁸⁴ Ettepanek muuta kehtiva alaealise lapse ülalpidamise regulatsiooni. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://adr.rik.ee/jm/dokument/5312960> (27.11.2021).

⁸⁵ *Ibidem*, lk 1.

⁸⁶ 474 SE seletuskiri, lk 1.

⁸⁷ Justiitsministeerium. Elatise arvutamise süsteemi ootavad ees muudatused, 09.11.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/uudised/elatise-arvutamise-susteemi-ootavad-ees-muudatused> (23.04.2022).

⁸⁸ Alates 01.04.2022. a on baassumma 209,20 eurot.

on väiksemad kui PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvatud elatis. Autor juhib siinkohal tähelepanu, et seaduseelnõu seletuskirjas on siiski öeldud, et PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvatud elatisest väiksemas summas võib elatise välja mõista üksnes mõjuval põhjusel.⁸⁹ Mõjuvaks põhjuseks võib autori arvates teatud juhtudel pidada ka seda, kui lapse tegelikud vajadused on PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvatud elatisest väiksemad.⁹⁰ Nagu korduvalt öeldud, on elatise eesmärgiks on esmajärjekorras tagada lapse igapäevaste vajaduste rahuldamine. Sellest tulenevalt on autori hinnangul elatise mõttega mõneti vastuolus see, kui elatis mõistetakse välja suuremas summas kui on lapse reaalsed vajadused.

PKS § 102 lg 2 neljanda lause kohaselt loetakse mõjuvaks põhjuseks, mis võib olla aluseks PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvatud elatise vähendamiseks, vanema töövõimetust või vanemal teise lapse olemasolu. Viimane siiski üksnes juhul, kui elatise väljamõistmine PKS §-s 101 sätestatud ulatuses kahjustaks ülemääraselt vanema teise lapse ülalpidamist. Autor märgib, et PKS § 102 lg 2 neljandas lauses sätestatu puhul on tegemist mitteammendava loeteluga, st kohus võib mõjuvaks põhjuseks lugeda ka mõne muu asjaolu. Näiteks on kohtud leidnud, et selliseks mõjuvaks põhjuseks võib olla vanema erakordselt halb majanduslik olukord või kulude kaetus riiklike toetustega.⁹¹ Samas näiteks seda, et elatise maksmiseks kohustatud vanem viibib kinnipidamisasutuses, tsiviilasjas nr 2-21-19916 kohus mõjuvaks põhjuseks PKS § 102 lg 2 mõttes ei pidanud.⁹² Autor märgib, et paljud asjaolud, mis kuni 31.12.2021. a kehtinud regulatsiooni kohaselt võisid olla aluseks elatise vähendamisele, on 01.01.2022. a jõustunud regulatsioonis hõlmatud juba elatise suuruse arvutamise aluste hulka (nt peretoetuste maksmise fakt). Seega võib tulevikus oodata elatisvaidluste vähenemist, kuivõrd asjaolusid, mille osas saaksid pooled vaielda, kas nendega tuleb elatise suuruse määramisel arvestada või mitte, on vähem.

Kuivõrd edasiulatuv elatisnõue on tulenevalt TsMS §-st 369 suunatud tulevikus sissenõutavaks muutuvate kohustuste täitmisele, mõistab kohus edasiulatuva elatise välja alates hagi

⁸⁹ 474 SE seletuskiri, lk 2.

⁹⁰ Vt ka HMKo 20.02.2022, 2-21-15916, p 19.

⁹¹ *Idem*.

⁹² VMKo 21.02.2022, 2-21-19916, p 12.

esitamisest.⁹³ Viidatud sättega seoses on TsMS kommenteeritud väljaandes öeldud: „Juhul, kui kohus rahuldab tulevikus sissenõutavaks muutuvate korduvate kohustuste nõude, peab kohtuotsusest selgesti nähtuma, milles kohustus täpselt seisneb, sh millal vastav kohustus lõpeb.“⁹⁴ Alaealise lapse puhul mõistetakse elatis, tulenevalt PKS § 97 p-st 1, välja kuni lapse täisealiseks saamiseni. Praktikas on diskuteeritud selle üle, kas alaealise lapse elatishagi võiks rahuldada kohe pikema perioodi osas, kui üksnes lapse täisealiseks saamiseni.⁹⁵ Tsiviilasjas nr 3-2-1-119-15 tehtud otsuses on Riigikohus leidnud, et täisealisele lapsele PKS § 97 p-st 2 või 3 tulenev õigus olla oma vanemate poolt ülal peetud, on eraldiseisev nõue, mitte PKS § 97 p-st 1 tuleneva nõude jätk.⁹⁶ Riigikohtu hinnangul on viidatud sätetest tulenevate nõuete aluseks olevad asjaolud erinevad. Alaealise lapse elatishagi lahendamisel ei ole kohtul võimalik tuvastada täisealise lapse elatishagi aluseks olevaid asjaolusid, kuivõrd need ei ole veel tekkinud.⁹⁷ TsMS kommenteeritud väljaandes on aga leitud, et elatishagi lahendamine pikemalt kui lapse täisealiseks saamiseni võib olla põhjendatud olukorras, kus hageja muudab usutavaks selle, et PKS § 97 p-st 2 tulenevad eeldused on täidetud.⁹⁸

Eelnevaga seoses nõustub autor Riigikohtu seisukohaga, et PKS § 97 p-dest 2 ja 3 tulenevad nõuded peaksid jääma eraldiseisevateks PKS § 97 p-st 1 tulenevast nõudest. Eelkõige on see autori hinnangul põhjendatav seeläbi, et vastasel juhul muutuks elatishagide lahendamine liialt keeruliseks. Kuivõrd täisealise lapse elatishagidele PKS § 101 ei kohaldu⁹⁹, peaks kohus lahendama PKS § 97 p-dest 2 ja 3 alusel esitatud nõudeid lähtuvalt PKS § 99 lg-st 1. Viidatud sätte kohaselt määratakse ülalpidamise ulatus kindlaks lähtuvalt ülalpidamist saama õigustatud isiku vajadustest ja tema tavalisest elulaadist. Seega peaks elatishagi esitanud laps suutma tõendada, millised on tema vajadused ja elulaad tulevikus. Eelnev aga ilma, et vastav elulaad ja vajadused oleksid välja kujunenud, autori arvates võimalik ei ole.

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et alaealisel lapsel on õigus nõuda oma vanemalt PKS § 96 ja § 97 p-i 1 alusel elatist PKS § 100 lg 1 kohaselt edasiulatavalt alates elatishagi esitamisest

⁹³ RKTko 11.06.2008, 3-2-1-36-08, p 13.

⁹⁴ Paal, K, § 369/3.7.1.b.

⁹⁵ *Ibidem*, p 3.7.2.b.

⁹⁶ RKTkm 19.10.2015, 3-2-1-119-15, p 13.

⁹⁷ *Idem*.

⁹⁸ Paal, K, § 369/3.7.2.b.

⁹⁹ RKTkm 19.10.2015, 3-2-1-119-15, p 10.

kuni lapse täisealiseks saamiseni. Määramaks kindlaks vanema poolt igakuiselt tasumisele kuuluva elatise suuruse on PKS § 101 lg-tes 3-7 sätestatud kindlad kriteeriumid, mis peaksid tagama, et väljamõistetava elatise suurus vastab alaealise lapse tegelikele vajadustele ning elatise maksmiseks kohustatud vanema võimalustele.

1.2.3.1. Tagasiulatava ülalpidamise ulatus

Esmalt peab autor vajalikuks analüüsida, alates mis hetkest on alaealisel lapsel õigus oma vanemalt tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda. Erinevalt edasiulatuvast elatisest, mida saab nõuda alates elatishagi esitamisest, ühest vastust sellele, alates millisest tähtajast saab nõuda ülalpidamist tagasiulatuvalt, PKS-is ei leidu. Kuigi PKS § 108 kohaselt saab tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda kuni ühe aasta eest, ei tähenda see, et sellises ulatuses elatis ka välja mõistetakse.

Kuigi seaduses sellist eeldust ei leidu, arvestatakse tagasiulatava ülalpidamise ulatuse kindlaksmääramisel kohtute praktikas sellega, kas elatise maksmiseks kohustatud vanemalt on varasemalt ülalpidamist nõutud. Tsiviilasjas nr 2-20-120374 jättis maakohus tagasiulatava ülalpidamise nõude rahuldamata põhjusel, et hageja seaduslik esindaja kinnitas, et ta ei ole enne hagiavalduse esitamist teiselt vanemalt lapse jaoks elatist nõudnud.¹⁰⁰ Tsiviilasjas nr 2-20-17875 jättis maakohus tagasiulatava ülalpidamise nõude rahuldamata seetõttu, et vaatamata kohtu poolt antud selgitustele ei esitanud hagejad selgitusi ega tõendeid selle kohta, mida hageja on varasemalt elatise nõudmiseks teinud.¹⁰¹ Tsiviilasjas nr 2-18-7919 leidis maakohus, et tagasiulatava ülalpidamise nõue tuli kostjale üllatuslikult ning tõendatud ei ole, et hageja oleks varasemalt kostjalt elatist nõudnud.¹⁰² Autor märgib, et kõigis nimetatud asjades nõudsid hagejad PKS § 108 kohast tagasiulatuvat ülalpidamist maksimaalses ulatuses, st ühe aasta eest enne

¹⁰⁰ HMKo 18.01.2021, 2-20-120374, p 8.

¹⁰¹ HMKo 26.02.2021, 2-20-17875.

¹⁰² HMKo 05.04.2021, 2-18-7919, p 30.

elatisnõude esitamist. Seejuures on eelneva puhul tegemist vaid mõningate üksikute näidetega ning sarnaseid lahendeid on praktikas tunduvalt rohkem.¹⁰³

Eelnevast nähtub, et õigustatud isikud ning kohtud tõlgendavad PKS §-i 108 väga erinevalt. Kui õigustatud isikute arvates saab tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda igal juhul ning alati maksimaalses ulatuses, siis kohtute tõlgenduste kohaselt eeldab tagasiulatuva elatisnõude rahuldamine, et teiselt vanemalt on püütud varasemalt elatist nõuda. Selline ebakõla tekitab autori hinnangul põhjendamatu vaidlusi nii poolte endi kui ka poolte ja kohtu vahel. Eelnev kahjustab aga alaealise lapse, kelle huvides on elatisvaidluse võimalikult kiire lahendamine, huve.

Iseenesest nõustub autor kohtute seisukohaga, et nõudmaks ülalpidamist tagasiulatuvalt peaks hageja (st alaealine laps) suutma tõendada, et ta on varasemalt kostjalt (st vanemalt) ülalpidamist nõudnud, kuid tulemusteta. Üldjuhul võib sellest, et ülalpidamist ei ole varasemalt nõutud, järeldada, et lapse vajadused olid kaetud.¹⁰⁴ Tagamaks aga, et ka õigustatud isikud PKS §-st 108 tuleneva tagasiulatuva elatisnõude eelduseid sama moodi mõistaksid, tuleks seaduse sõnastust täpsustada. Heaks eeskujuks on autori arvates BGB § 1613, mis seob tagasiulatuvat ülalpidamist nõude nn hoiatuse esitamisega.¹⁰⁵ Nagu ka eespool öeldud, siis BGB § 1613 kohaselt võib õigustatud isik nõuda tagasiulatuvat elatist alates hetkest, mil kohustatud isikule esitati teabenõue tema sissetuleku ja varalise seisundi kohta, alates hetkest, mil kohustatud isik satus elatise maksimisega viivitusse või alates hetkest, mil elatishagi on kohustatud isikule kätte toimetatud. Kohtute praktikaga enim kooskõlas olevaks lahenduseks peab autor Eesti õiguse puhul siduda ülalpidamist nõude tekkimine selle hetkega, mil teiselt vanemalt on ülalpidamist nõutud. Sellisel juhul säilib ka alaealise lapse õigus nõuda ülalpidamist tagasiulatuvalt kuni ühe aasta eest, lisandub aga eeldus, et sel ajal on vanemalt ülalpidamist ka nõutud. Muuhulgas motiveerib eelnev autori hinnangul ka last kasvatavat vanemat pöörduma lapse nimel elatisnõudega kohtusse võimalikult varakult, tasakaalustades seeläbi lapse ja elatise maksmiseks kohustatud vanema õigusi.

¹⁰³ Ainuüksi 2021. aastal jätsid maakohtud rahuldamata kokku 47 tagasiulatuvat ülalpidamist nõuet, millest 19 juhul oli muuhulgas põhjuseks see, et enne elatishagi esitamist ei olnud hageja kostjalt ülalpidamist nõudnud.

¹⁰⁴ HMKo 02.02.2021, 2-20-128475; 12.03.2021, 2-20-10761; 21.04.2021, 2-20-13328; 28.06.2021, 2-21.101424. VMKo 22.10.2021, 2-21-13065, p 14; 24.11.2021, 2-21-6653, p 9.

¹⁰⁵ Lüderitz, A, lk-d 256-257.

Tulenevalt PKS §-st 108 saab tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda maksimaalselt ühe aasta eest enne elatishagi esitamist. Nagu eespool öeldud, siis nii 01.01.1941. a jõustunud APEK-i kui ka 01.01.1970. a jõustunud APK kohaselt oli võimalik nõuda alimente tagasiulatuvalt kuni 3 aasta eest. 01.01.2006. a jõustunud PKS 1995 § 70 lg-s 2 piirati seda aga ühele aastale. Autorile ei ole teada põhjuseid selle otsuse taga, st miks peeti põhjendatuks just ühte aastat. Vastust sellele küsimusele püüdis autor leida teiste riikide, st Saksa, Rootsi ja Soome õigusest. Nagu öeldud, siis Saksa õiguses on tagasiulatuv ülalpidamine seotud kohustatud vanemale nn hoiatuse esitamisega. Rootsi laste ja vanemate koodeksi (*Föräldrabalk*)¹⁰⁶ § 8 kohaselt on õigus nõuda ülalpidamist tagasiulatuvalt kuni 3 aasta eest enne elatishagi esitamist, välja arvatud juhul, kui kohustatud vanem nõustub pikema perioodiga. Soome elatisabi seaduse (*Elatustukilaki*)¹⁰⁷ § 7 kohaselt on tagasiulatuvat ülalpidamist võimalik nõuda kuni kolme kalendrikuu eest enne elatise kindlaksmääramise avalduse esitamist. Mõjuval põhjusel on võimalik seda tähtaega ka pikendada. Eelnevast nähtub, et see, kui suures ulatuses on võimalik tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda, on riigiti erinev. Autori hinnangul järeldeb sellest, et määrares PKS §-s 108 tagasiulatuva elatisnõude piiriks maksimaalselt üks aasta, ei võetud aluseks mingeid konkreetseid kaalutlusi, vaid lähtuti sellest, mida seadusandja seaduse kehtestamise ajal põhjendatuks pidas.

Seoses tagasiulatuva elatise summaga on kohtupraktikas leitud, et PKS § 101 tagasiulatuva ülalpidamise nõudele ei kohaldu. Tsiviilasjas nr 2-19-18082 on Riigikohus öelnud: „PKS § 108 alusel vanemalt tagasiulatuvalt elatist välja mõistes tuleb arvestada, et erisätete puudumise tõttu tuleb elatist tagasiulatuvalt välja mõistes lähtuda elatise väljamõistmise üldsätetest. Seega saab ka ajavahemikul aasta enne hagi esitamist määrata ülalpidamiskohustuse ulatuse laste toonaste vajaduste järgi PKS § 99 mõttes, arvestades mh vanemate majanduslikku seisundit PKS § 102 ja § 105 lg 3 tähenduses.“¹⁰⁸ Autori hinnangul võis Riigikohtu sellekohane seisukoht olla põhjendatud kuni 31.12.2021. a kehtinud elatise regulatsiooni osas. Kuid alates 01.01.2022. a jõustunud regulatsiooni kontekstis viidatud Riigikohtu seisukoht autori arvates enam asjakohane ei ole.

¹⁰⁶ *Föräldrabalk* (1949:381). Rootsi keeles arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381 (23.04.2022).

¹⁰⁷ *Elatustukilaki* (580/2008). Soome keeles arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080580> (23.04.2022).

¹⁰⁸ RKTko 27.10.2021, 2-19-18082, p 13.

Varasemalt, st kuni 31.12.2021. a kehtinud regulatsiooni alusel võis tagasiulatuva elatisnõude suuruse määramine PKS § 99 alusel olla autori hinnangul põhjendatud eelkõige seetõttu, et kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lapse tegelike vajadustega ei arvestanud. Kuivõrd miinimumelatiselise suurus oli seotud kuupalga alammääraga, siis oleks tagasiulatuva elatisnõude suuruse määramisega PKS § 101 alusel kaasnenud üüratud elatisnõuete summad. Selliste summade tasumine oleks ilmselgelt olnud elatise maksmiseks kohustatud vanemale ebamõistlikult koormav¹⁰⁹ ja võinuks kahjustada seeläbi ka vanema võimet tasuda elatist edasiulatuvalt. 01.01.2022. a jõustunud PKS-iga seoti aga elatis kuupalga alammäärast lahti ning nähti ette kriteeriumid, mis arvestavad rohkem nii lapse tegelike vajadustega kui ka vanemate võimalustega.¹¹⁰ Arvestades lisaks, et ka PKS §-st 108 tulenev tagasiulatuva elatise nõude eesmärgiks on rahuldada lapse igapäevaseid vajadusi, puudub autori hinnangul mõistlik põhjus alaealise lapse elatisnõudeid erinevalt kohelda. Kohaldades PKS §-i 101 ka tagasiulatuvale elatisnõudele, on lapse ja vanema õigusi võimalik tasakaalustada seeläbi, et arvestatakse lapse vajadusi ja pere võimalusi perioodil, mille eest elatist tagasiulatuvalt nõutakse. Samuti on võimalik, kui see on põhjendatud, PKS § 102 lg 2 alusel vanemalt väljamõistetavat elatist vähendada. Autor leiab, et ülalpidamiskohustuse täitmata jätmisega kaasnevat riisikot peaks kandma ülalpidamise andmiseks kohustatud vanem, mitte ülalpidamise saamiseks õigustatud alaealine laps.

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et tagasiulatuva elatisnõude regulatsioonis esineb olulisi puudusi, mis omakorda põhjustab PKS § 108 erinevat tõlgendamist nii asjaomaste poolte kui ka kohtute poolt. Eelkõige tekitab probleeme asjaolu, et pooled ning kohtud tõlgendavad erinevalt seda, alates millest saab PKS §-s 108 kohast tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda. Sellest tulenevalt puudub üksmeel selle osas, alates millisest hetkest tuleb tagasiulatuv elatis välja mõista ning kas nõue on seotud mingite täiendavate eeldustega. Õigusselguse tagamiseks tuleks autori arvates siduda PKS § 108 kohase tagasiulatuva elatise nõudeõiguse tekkimine selle hetkega, mil teiselt vanemalt on ülalpidamist nõutud. Arvestades tagasiulatuva elatisnõude eesmärki ei ole autori hinnangul muuhulgas põhjendatud kohaldada PKS-is sisalduvaid elatise erisätteid (eelkõige PKS § 101) üksnes edasiulatuvale elatisnõudele. Kuivõrd mõlema nõude eesmärgiks on lapse

¹⁰⁹ RKTko 25.05.2016, 3-2-1-35-16, p 20.

¹¹⁰ 474 SE seletuskiri, lk 1.

olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamine, ei ole elatisnõuete erinev kohtlemine põhjendatud. Seda enam, et 01.01.2022. a jõustunud muudatustega viidi elatise summa rohkem kooskõlla lapse tegelike vajadustega ja vanema võimalustega.

2. EDASIULATUVATE JA TAGASIULATUVATE ELATISNÕUETE ERISTAMINE KOHTUPRAKTIKAS

2.1. Elatisnõuete eristamine nõuete lahendamisel

Eelmises peatükis anti ülevaade sellest, kuidas erinevad üksteisest nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatise nõue. Seda nii nõuete eesmärgi, nõuete esitamise eelduste kui ka nõuete ulatuse osas. Alljärgnevalt käsitletakse käesolevas magistritöös elatisnõuete eristamist elatise väljamõistmisel.

Ülalpidamisasjade puhul on tegemist tsiviilasjadega, mida lahendatakse TsMS-is sätestatud korras. Tulenevalt TsMS § 5 lg-st 1 menetletakse hagi poolt esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest. Sama sätte lõike 2 kohaselt on pooltel võrdne õigus ja võimalus oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatu ümber lükata või sellele vastu vaielda. Asjaolud, mis pool oma nõude põhjendamiseks esitab ja tõendid, millega ta neid asjaolusid tõendab, määrab pool ise. Nimetatud sätetest tuleneb tsiviilkohtumenetluse võistlevuse põhimõte. TsMS kommenteeritud väljaandes¹¹¹ on viidatud põhimõttega seoses selgitatud, et kuivõrd hagimenetlus teenib eelkõige poolte erahuve, siis on põhjendatud, et lahendi tegemiseks olevate asjaolude kohtu ette toomise ja tõendamise kohustus on pooltel.¹¹²

Tsiviilkohtumenetluse võistlevuse põhimõttega seondub TsMS §-st 230 tulenev tõendamise ja tõendite esitamise kohustus. TsMS § 230 lg 1 esimese lause kohaselt peab kumbki pool hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti. Nimetatud sättest tuleneb hagimenetluse poolte tõendamiskoormus. Pool, kellel lasub tõendamiskoormus, peab arvestama, et kui ta enda poolt esitatud väiteid ei tõenda, teeb kohus üldjuhul otsuse tema kahjuks. Seda olenemata sellest, kas vastaspool tõendeid esitab või mitte.¹¹³

¹¹¹ Kõve, V. Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

¹¹² Kõve, V. Järvekülg, I, § 5/3.1.a.

¹¹³ Kangur, A, § 230/3.2.1.

Poole kohustus esitada kohtule oma väiteid kinnitavad tõendid ei ole alati absoluutne. Teatud juhtudel on kohtul õigus ja kohustus koguda tõendeid omal algatusel. Ülalpidamisasjadega seonduvalt sätestab TsMS § 230 lg 3, et abieluasjas, põlvnemisasjas, samuti lapse huve puudutavas vaidluses ja hagita menetluses võib kohus tõendeid koguda omal algatusel, kui seadusest ei tulene teisiti. Sama sätte lõike 4 kohaselt võib kohus ülalpidamisasjas kohustada poolt esitama andmed ja dokumendid oma sissetuleku ja varalise seisundi kohta. Kohtule selliste laiemate õiguste andmist on põhjendatud eelkõige seeläbi, et teatud asjades, näiteks asjades kus vaidlus käib kellegi kolmanda (nt alaealine laps) õiguste üle, esineb suur avalik huvi mitte jätta kõikide asjaomaste tõendite esitamist üksnes poolte kohustuseks.¹¹⁴ Samuti võib ülalpidamisasjades poolel ilma kohtu abita olla osade tõendite, näiteks andmed teise vanema sissetulekute kohta, kogumine väga keeruline või lausa võimatu.¹¹⁵ Ei tohi aga unustada, et valdavalt lasub asjaolude ja tõendite kohtu ette toomise kohustus siiski pooltel ning kohus peab lahendi tegemisel lähtuma poolte poolt esitatust. Seoses hagimenetlusega on Riigikohus korduvalt rõhutanud, et selleks, et kohus saaks mingit asjaolu nõude lahendamisel arvestada, peab pool vastavale asjaolule tuginema.¹¹⁶

Alljärgnevalt analüüsib autor, milliseid asjaolusid on elatisnõuetega seonduvalt kohustatud kohtu ette tooma ja tõendama pooled ning millised on kohtu õigused ja kohustused elatisnõuete lahendamisel. Seejuures toob autor näiteid maakohtute 2021. a ja 2022. a praktikast.

2.2. Edasiulatuvate elatisnõuete lahendamine

Vastavalt eespool selgitatule on alaealisel lapsel PKS § 96 ja § 97 p-i 1 alusel õigus nõuda oma vanemalt ülalpidamise andmist igakuiste perioodiliste maksetena kuni lapse täisealiseks saamiseni. Sellise nõude esitamisel seonduvad hageja kohustused eelkõige lapse vajaduste tõendamisega. Seejuures, kuivõrd vastavalt PKS § 100 lg-tele 1 ja 4 mõistetakse elatis üldjuhul välja igakuiste maksetena, peab hageja tõendama, millised on lapse vajadused ühes kuus. Nagu ka peatükis 1.2.3.1 selgitatud, ei pidanud kuni 31.12.2021. a kehtinud regulatsiooni alusel

¹¹⁴ Kangur, A, § 230/3.4.1.d.

¹¹⁵ *Idem*.

¹¹⁶ Vt nt RKTko 11.11.2020, 2-15-9117, p 17; 17.02.2021, 2-17-12712, p 20; 02.02.2022, 2-20-6269, p 12.

ülalpidamiskulusid tõendama, kui elatist nõuti PKS § 101 lg-s 1 sätestatud miinimummääras.¹¹⁷ Advokatuuri poolt 24.03.2022. a läbi viidud koolitusel „Laps perekonnaõiguses“ selgitas Justiitsministeeriumi nõunik Andra Olm, et uue elatiskorra kohaselt puudub tõendamiskoormis PKS § 101 lg-te 3 ja 4 alusel arvutatud summa ulatuses.¹¹⁸ Autori hinnangul on selline tõendamiskoormis põhjendatud, kuivõrd sarnaselt kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg-s 1 sätestatud elatise miinimummäärale on kehtiva PKS-i § 101 lg-tes 3 ja 4 sätestatu (st baassumma ja keskmine brutokuupalk) puhul tegemist summadega, mis konkreetse lapse vajadustest ega perekonna võimalustest ei sõltu. Nõudes aga elatist suuremas summas, peab hageja tõendama, et sellises summas lapse ülalpidamiskulud on põhjendatud ja vajalikud.¹¹⁹ Edasiulatava elatise nõudega seonduvalt on kostja, st kohustatud vanema kohustuseks tõendada eelkõige PKS § 102 lg 2 neljandas lauses nimetatud asjaolude esinemist, mis annavad aluse elatise summa vähendamiseks.¹²⁰ Lisaks töövõimetusele ja teise lapse olemasolule võib kostja tugineda sellele, et tema varaline seisund ei võimalda nõutud summas lapsele elatist maksta või et lapse tegelikud vajadused on väiksemad kui väidab hageja.¹²¹ Poolte poolt esitatud asjaolude pinnalt on kohtu kohustus tuvastada, millises ulatuses on lapse ülalpidamiskulud põhjendatud ja vajalikud. Samuti peab kohus analüüsima mõlema vanema sissetulekut, varalist seisundit ning võimet teenida sissetulekut.¹²²

Autor märgib esmalt, et 2021. a lahendasid maakohtud kokku 123 elatishagi, millest edasiulatava elatise nõue oli esitatud kokku 122 asjas. Nimetatud asjadest omakorda 105 korral rahuldasid maakohtud hagejate edasiulatava elatise nõuded tervikuna¹²³, 13 korral rahuldasid maakohtud nõuded osaliselt¹²⁴ ning 4 korral jätsid maakohtud edasiulatava elatise nõude rahuldamata.¹²⁵

¹¹⁷ RKTko 07.02.2018, 2-15-15909, p 12.

¹¹⁸ Kuni 31.03.2022. a oli summa, mille ulatuses ei pidanud lapse ülalpidamiskulusid tõendama, 486 eurot. Alates 01.04.2022. a kuni 31.03.2023. a on selleks summaks 511,28 eurot.

¹¹⁹ RKTko 08.01.2014, 3-2-1-165-13, p 15.

¹²⁰ RKTko 07.02.2018, 2-15-15909, p 12.

¹²¹ RKTko 22.03.2017, 3-2-1-174-16, p 13.

¹²² RKTko 27.10.2021, 2-19-18082, p 11.

¹²³ Vt nt VMko 11.01.2021, 2-20-8404; 05.05.2021, 2-20-15950. HMKo 18.01.2021, 2-20-120374; 19.01.2021, 2-20-3272; 02.02.2021, 2-20-128475;

¹²⁴ Vt nt HMKo 05.04.2021, 2-18-7919. TMko 20.01.2021, 2-20-13230. VMko 12.05.2021, 2-20-133215 ja 07.06.2021, 2-20-9967.

¹²⁵ Vt HMKo 11.06.2021, 2-20-113586 ja 17.12.2021, 2-21-7593. PMkm 06.01.2021, 2-20-17615; VMkm 26.04.2021, 2-20-14395.

Võrdluseks, et 01.03.2022. a seisuga on maakohtud lahendanud kokku 32 elatishagi¹²⁶, millest 17 korral on rahuldatud edasiulatuva elatise nõue tervikuna¹²⁷ ja 7 korral osaliselt¹²⁸. Kahel korral on jätnud maakohtud edasiulatuva elatise nõude rahuldamata¹²⁹ ning 6 korral on pooled sõlminud kompromissi.¹³⁰

Tsiviilasjas nr 2-19-124356 vaidlesid pooled muuhulgas selle üle, kas esineb alus igakuise elatise vähendamiseks alla seadusjärgse miinimummäära (st kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg 1). Kostja väitel puudusid tal piisavad vahendid seadusjärgses miinimummääras elatise tasumiseks, kuivõrd kostja väitel oli tema sissetulekuks 500 eurot kuus. Samuti tugines kostja asjaolule, et tema ülalpidamisel on kolmas alaealine laps. Kohtumenetluses leidis tõendamist, et kostja majanduslik seisund ei ole nii halb, kui kostja soovib näidata. Pangakonto väljavõtetest nähtuvalt kandis kostja sageli kontole sularaha sadades eurodes ning samuti käis kostja pidevalt välisreisidel. Kohus viitas ka sellele, et kuigi kostja väitel oli tema igakuiseks sissetulekuks üksnes 500 eurot, siis nõustus kostja tasuma hagejatele igakuist elatist samas suurusjärgus. Sellest tulenevalt asus kohus seisukohale, et igakuise elatise vähendamiseks alla seadusjärgse miinimummäära puudub alus.¹³¹

Küsimus elatise vähendamisest alla seadusjärgse miinimummäära tõusetus ka tsiviilasjas nr 2-21-17117. Hagivastuses tugines kostja muuhulgas sellele, et tema sissetulekuks on vaid palk, mis oleneb kuust, aga umbes 800-900 eurot kätte. Maakohus asus aga seisukohale, et kostja sellekohane väide PKS § 102 lg 2 alusel elatise vähendamiseks piisav ei ole. Asjas tehtud lahendis viitas maakohus sellele, et kostja ei esitanud kohtule tõendeid selle kohta, et kostja töövoimet oleks vähendatud. Samuti ei esitanud kostja tõendeid teiste ülalpeetavate kohta ega selle kohta, et kostja sissetulekust hagejale igakuise elatise tasumiseks ei piisa.¹³² Sellest

¹²⁶ Siit on välja jäetud hagid, milles nõuti varasemalt väljamõistetud elatise suurendamist või vähendamist ning hagid, mis seonduvad elatise nõude sissenõudmiseks algatatud täitemenetluste lõpetamisega.

¹²⁷ Vt nt VMKo 03.01.2022, 2-21-17746; 09.02.2022, 2-22-604; 17.02.2022, 2-21-18443. PMKo 13.01.2022, 2-21-19769. HMKo 01.02.2022, 2-21-15816, 08.02.2022, 2-21-20338. TMKo 21.01.2022, 2-21-2890; 28.01.2022, 2-21-17177.

¹²⁸ Vt HMKo 24.01.2022, 2-21-6440; 07.02.2022, 2-21-15126; 20.02.2022, 2-21-15916 ja 21.02.2022, 2-21-17448. TMKo 28.01.2022, 2-21-5733. VMKo 21.02.2022, 2-21-19916.

¹²⁹ Vt VMKo 31.01.2022, 2-21-16655 ja HMKo 28.02.2022, 2-17-14726.

¹³⁰ Vt nt TMKm 06.01.2022, 2-21-16881 ja 16.02.2022, 2-22-1525. PMKm 15.02.2022, 2-21-13226.

¹³¹ HMKo 08.01.2021, 2-19-124356.

¹³² TMKo 28.01.2022, 2-21-17177, p 6.

tulenevalt asus kohus seisukohale, et PKS § 102 lg 2 alusel elatise vähendamiseks alust ei ole. Kuigi viidatud asjas kostja hageja võimalikele kulutustele vastuväiteid ei esitanud, siis märkis kohus, et hageja ei ole oma igakuiseid kulusid välja toonud. Kuivõrd aga hageja nõudis elatist PKS § 101 alusel arvutatud summas, ei pidanud maakohus hageja igakuiste kulude tuvastamist ja nende põhjendatuse hindamist vajalikuks.¹³³

Hageja igakuiste ülalpidamiskulude põhjendatust ja vajalikkust hinnati ka tsiviilasjas nr 2-21-123339. Nimetatud asjas väitis hageja, et tema igakuiste ülalpidamiskulude suuruseks on 1 816 eurot.¹³⁴ Vastuses hagile vaidles kostja hageja kulude suurusele vastu, leides, et hageja tegelik ülalpidamiskulu on oluliselt väiksem. Kostja hinnangul ei olnud hageja ülalpidamiskulude summa eluliselt usutav juba seetõttu, et kummagi vanema sissetulekud ei võimaldanud selliste kulutuste tegemist. Seejuures tõi kostja välja, et kuigi hageja on lugenud ülalpidamiskuluks ka transpordikulu, ei oma hageja seaduslik esindaja autot ega juhtimisõigust.¹³⁵ Selles asjas nõustus maakohus kostjaga, et hageja igakuine ülalpidamiskulu on ülepaisutatud. Tõsikindlate tõendite puudumise tõttu luges kohus, et hageja vajadused ei ületa 584 eurot kuus (st kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg 1 kohane kahekordne elatise miinimumäär).¹³⁶ Autor märgib, et nimetatud asjas hindas kohus ka vanemate varalist seisundit, tehes päringuid erinevatesse registritesse (nt ARK). Hageja majandusliku olukorra kohta teabe saamiseks, kuivõrd hageja selle kohta tõendeid ei esitanud, tegi maakohus TsMS § 230 lg 5 p-i 4 alusel päringu Maksu- ja Tolliametile.¹³⁷ Vanemate varalise seisundi hindamise tulemusel leidis kohus, et elatise suuruse arvestamisel tuleb arvestada ka lapsetoetusega.¹³⁸ Lähtudes kõigest eelnevast leidis kohus, et kostjalt tuleb mõista hageja kasuks välja igakuine elatis summas 262 eurot, st vähem kui kuni 31.12.2021. a kehtinud seadusjärgne miinimummäär.¹³⁹

¹³³ TMKo 28.01.2022, 2-21-17177, p 12.

¹³⁴ VMKo 19.11.2021, 2-21-123339, p 1.

¹³⁵ *Ibidem*, p 3.

¹³⁶ *Ibidem*, p-d 23 ja 33.

¹³⁷ *Ibidem*, p-d 22 ja 23.

¹³⁸ *Ibidem*, p 26.

¹³⁹ *Ibidem*, p 35.

Tsiviilasjas nr 2-21-5733 nõudis hageja kostjalt edasiulatuvat elatist kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg-s 1 sätestatud miinimummääras.¹⁴⁰ Vastuses hagile vaidles kostja elatishagile vastu, tuues esile, et kostja on puudega ja töö ei käi ning kostja ainsateks sissetulekuteks on töövõimetoetus ja sotsiaaltoetus. Muud vara kostja ei oma.¹⁴¹ Eeltoodud asjaolude põhjal leidis kohus, et kostjalt väljamõistetavat elatist tuleb PKS § 102 lg 2 alusel vähendada. Seejuures viitas maakohus Riigikohtu otsusele tsiviilasjas nr 3-2-1-127-09, milles Riigikohus rõhutas, et elatise suuruse määramisel tuleb mh arvestada asjaoluga, et vanem oleks suuteline kohtuotsust täitma.¹⁴² Eelneva tulemusel leidis maakohus, et kostjalt tuleb mõista hageja kasuks välja elatis 100 eurot kuus kuni hageja täisealiseks saamiseni.¹⁴³

Nagu eespool öeldud, siis esines maakohtute praktikas ka lahendeid, kus elatishagi jäeti rahuldamata ka edasiulatuva elatishagile osas. Tsiviilasjas nr 2-20-14395 jättis maakohus elatishagi läbi vaatamata põhjusel, et hageja ei kõrvaldanud kohtu poolt määratud tähtjaks hagiavalduses esinevaid puuduseid (nõuete ebaselgus) ega esitanud tõendeid oma kulude ja võimalike sissetulekute kohta.¹⁴⁴ Sarnasel põhjusel keeldus kohus võtma hagiavaldust menetlusse ka tsiviilasjas nr 2-20-17615.¹⁴⁵ Autor märgib, et nimetatud lahendid on tehtud kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS-i redaktsiooni ajal.

Tsiviilasjas nr 2-17-14762 nõudsid hagejad kostjalt elatist alates 01.01.2022. a jõustunud PKS § 101 alusel arvutatud summas. Hagejate väitel elasid nad koos emaga ning kostja hagejate ülalpidamises piisavalt ei osalenud. Kostja vaidles hagile vastu, kuivõrd kostja väitel elavad hagejad poole ajast tema juures ning kostja peab hagejaid ülal vahetult.¹⁴⁶ Oluline on märkida, et samal ajal oli hagejate seadusliku esindaja ja kostja vahel käimas tsiviilasi hagejate hooldusõiguse üle. Tuginedes eelviidatud tsiviilasjas tehtud lahendile tuvastas maakohus, et hagejad elavad kordamööda nädala kaupa kummagi vanema juures ning selline on olnud

¹⁴⁰ Nimetatud asjas esitati elatishagi kohtule enne 31.12.2021. a, kuid lahend tehti pärast 01.01.2022. a. – TMKo 28.01.2022, 2-21-5733.

¹⁴¹ *Ibidem*, p 8.

¹⁴² RKTko 07.12.2009, 3-2-1-127-09, p 12.

¹⁴³ TMKo 28.01.2022, 2-21-5733, p 15.

¹⁴⁴ VMKm 26.04.2021, 2-20-14359.

¹⁴⁵ PMKo 06.01.2021, 2-20-17615.

¹⁴⁶ HMKo 28.02.2022, 2-17-14762, p 1.

hagejate elukorraldus ka perioodil, mille eest hagejad elatist nõudsid.¹⁴⁷ Kuivõrd kostja juures elades kandis kostja hagejate ülalpidamiskulusid vahetult, leidis maakohus, et kostja on oma ülalpidamiskohustust täitnud ning hagi rahuldamiseks puudub alus.¹⁴⁸

Kokkuvõtvalt nähtub autori hinnangul eelnevast, et edasiulatuvate elatisnõuete lahendamisel on suurem asjaolude kohtu ette toomise ja tõendamise koormus kostjal. Seda ilmestab eelkõige asjaolu, et nõudes elatist PKS § 101 alusel arvutatud summas, ei pea hageja ehk alaealine laps oma igakuiseid ülalpidamiskulusid tõendama. Samas on kostja kui kohustatud vanema ülesandeks tuua kohtu ette kõik asjaolud, mis võivad anda aluse elatise vähendamiseks ning neid ka tõendada.

2.3. Tagasiulatuvate elatisnõuete lahendamine

Vastavalt eespool toodule seonduvat nii poolte kui ka kohtu õigused ja kohustused edasiulatuvate elatisnõuete lahendamisel eelkõige igakuise elatise suurusega. Poolte poolt kohtu ette toodud asjaolude ja tõendite pinnalt peab kohus hindama, millises ulatuses elatis tuleb vanemalt lapse kasuks välja mõista. Autor märgib, et ka tagasiulatuva elatisnõude lahendamisel peavad pooled tõendama ning kohus hindama, millises ulatuses on nõue põhjendatud. Võrreldes aga edasiulatuva elatisnõudega esinevad tagasiulatuva elatisnõude puhul mõningad erisused.

Käesoleva magistritöö peatükis 1.2.2 selgitatu kohaselt on kohtupraktikas asunud seisukohale, et kuivõrd lapse igapäevaste vajaduste rahuldamine tagantjärgi võimalik ei ole, peavad elatise väljamõistmiseks tagasiulatuvalt esinema väga kaalukad põhjused.¹⁴⁹ Autor peab vajalikuks korrata, et ta kohtu sellekohase seisukohaga ei nõustu ning autori hinnangul on ka tagasiulatuva elatisnõude eesmärgiks lapse vajaduste rahuldamine.¹⁵⁰ Eelviidatud kohtute seisukohast lähtuvalt on Riigikohus tsiviilasjas nr 2-19-18082 on Riigikohus öelnud, et: „PKS § 108 alusel vanemalt tagasiulatuvalt elatist välja mõistes tuleb arvestada, et erisätete puudumise tõttu tuleb elatist

¹⁴⁷ HMKo 28.02.2022, 2-17-14762, p-d 6 ja 8.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p-d 9 ja 10.

¹⁴⁹ TlnRnKo 17.11.2011, 2-10-34473.

¹⁵⁰ Vt selle kohta käesoleva magistritöö peatükk 1.2.2.

tagasiulatuvalt välja mõistes lähtuda elatise väljamõistmise üldsätetest. Seega saab ka ajavahemikul aasta enne hagi esitamist määrata ülalpidamiskohustuse ulatuse laste toonaste vajaduste järgi PKS § 99 mõttes, arvestades mh vanemate majanduslikku seisundit PKS § 102 ja § 105 lg 3 tähenduses. Tagasiulatuvalt välja mõistetava elatise suuruse määramisel tuleb arvestada ka asjaolu, kas sellise nõude rahuldamine koormab vanemat ebamõistlikult, kui lapsed ei ole varem kordagi ülalpidamist nõudnud.¹⁵¹ Tagasiulatava elatise nõude osas võib kohus jätta hagi läbi vaatamata ka juhul, kui ilmneb, et kohustatud vanem on perioodil, mille eest elatist tagasiulatuvalt nõutakse, oma ülalpidamiskohustust täitnud.¹⁵²

Seega tuleneb eelnevast, et elatise väljamõistmisel tagasiulatuvalt tuleb kohtupraktika kohaselt hinnata lapse toonaseid vajadusi, vanemate toonast ja kohtulahendi tegemise aegset ülalpidamisvõimet. Samuti seda, kas enne elatishagi esitamist on teiselt vanemalt elatist nõutud ning kas vanem on oma ülalpidamiskohustust täitnud.. Siiski ei tohi ka siinkohal ära unustada, et tulenevalt TsMS § 5 lg-test 1 ja 2 on kohustus vastavad asjaolud kohtu ette tuua ja tõendada eelkõige pooltel ning kohus peab otsuse tegemisel lähtuma poolte poolt esitatust. Omal algatusel võib kohus tõendeid koguda peamiselt juhul, kui poole poolt esitatud tõenditest asjaolu tuvastamiseks kohtu hinnangul ei piisa.

2021. aastal maakohtute poolt lahendatud elatishagidest nõuti tagasiulatuvat ülalpidamist kokku 117 asjas. Nimetatud asjades 47 korral jätsid maakohtud tagasiulatava elatise nõude tervikuna rahuldamata¹⁵³, seevastu nõue rahuldati tervikuna kokku 41 korral¹⁵⁴. Osaliselt rahuldati tagasiulatava elatise nõudeid 29 korral.¹⁵⁵ 2022. aastal maakohtute poolt 01.03.2022. a seisuga tehtud lahenditest jätsid maakohtud tagasiulatava elatise nõude rahuldamata 2 korral¹⁵⁶ ning nõue rahuldati tervikuna 7 korral¹⁵⁷ ja osaliselt 3 korral.¹⁵⁸ Seejuures 3 asjas, kus oli nõutud elatist ka tagasiulatuvalt, sõlmisid pooled omavahel kompromissi.¹⁵⁹

¹⁵¹ RKTko 27.10.2021, 2-19-18082, p 13.

¹⁵² RKTko 19.06.2020, 2-18-6499, p 11.

¹⁵³ Vt VMko 11.01.2021, 2-20-8404; 05.03.2021, 2-20-15950; 01.06.2021, 2-21-3694. HMKo 18.01.2021, 2-20-120374; 23.03.2021, 2-20-137059; 05.03.2021, 2-20-11691.

¹⁵⁴ Vt HMKo 25.02.2020, 2-20-15275; 09.03.2021, 2-20-6118; 10.03.2021, 2-20-13414; 12.03.2021, 2-18-18752. PMko 26.04.2021, 2-19-123299. VMko 21.06.2021, 2-20-18364.

¹⁵⁵ Vt TMko 20.01.2021, 2-20-13230; 23.02.2021, 2-20-16466. VMko 12.05.2021, 2-20-133215; 07.06.2021, 2-21-9967. HMKo 25.01.2021, 2-20-5463.

¹⁵⁶ Vt HMKo 08.02.2022, 2-21-20338 ja 28.02.2022, 2-17-14726.

¹⁵⁷ Vt nt TMko 04.02.2022, 2-20-11990 ja HMKo 07.02.2022, 2-21-15126.

Tsiviilasjas nr 2-20-8404 nõudis hageja kostjalt tagasiulatuvat ülalpidamist põhjusel, et hageja väitel ei ole kostja kunagi hagejale elatist maksnud.¹⁶⁰ Kostja vaidles hageja vastu, kuivõrd kostja väitel oli vanemate vahel kokkulepe, et kostja osaleb lapse elus ja peab teda üleval, kuid hageja ema keeldus hageja ja kostja kohtumisest ning ei võtnud kostja poolt pakutud elatist vastu. Ühtlasi tugines kostja sellele, et ta ei tööta ning tema igakuiseks sissetulekuks on *ca* 300 eurot kuus. Selle summa eest peab kostja suutma tasuda nii enda ja oma elukaaslase ning elukaaslase lapse ülalpidamiskulusid kui ka kostja vastu algatatud täitemenetlustes sissenõutavaid nõudeid.¹⁶¹ Tuginedes muuhulgas kostjaga seonduvalt teises tsiviilasjas tehtud otsusele, tuvastas kohus, et kostjalt tagasiulatava elatise väljamõistmine asetaks kostja äärmiselt raskesse olukorda. Selle tulemusel ei suudaks kostja tasuda ka igakuist elatist, mis ei ole aga hageja huvides. Samuti arvestas kohus asjaoluga, et kostja väitel ei ole hageja ema pakutud elatist vastu võtnud ning hageja ei ole vastupidist tõendanud ega kostjalt varasemalt elatist nõudnud. Seega leidis kohus, et hagiavalduses esitatud tagasiulatava elatise nõue tuleb jätta rahuldamata.¹⁶²

See, et tagasiulatava elatisnõude tasumine oleks kostja jaoks põhjendamatult koormav, oli nõude rahuldamata jätmise aluseks ka tsiviilasjas nr 2-20-13328. Nimetatud asjas väitis hageja seaduslik esindaja, et ta on korduvalt nõudnud kostjalt elatise tasumist miinimummääras, kuid kostja on sellest keeldunud. Kostja vaidles hageja nõudele vastu muuhulgas seetõttu, et perioodil, mille eest hageja elatist tagasiulatavalt nõudis, oli tehti kostjal operatsioon, mistõttu oli kostja mitu kuud töövõimetu. Poolte poolt esitatud asjaolude ja tõendite pinnalt tuvastas kohus, et tagasiulatava elatisnõude perioodil oli kostja töövõimetu ning tal puudusid tavapärased sissetulekud, mille eest elatist tasuda. See aga, et hageja oli kostjalt varasemalt elatise tasumist nõudnud, kohtu hinnangul tõendamist ei leidnud. Samuti tuvastas kohus, et vaidlusalusel perioodil oli kostja hagejale ülalpidamist andnud ning kuigi kostja ei teinud seda seadusjärgses määras, ei tõendanud hageja, et tema vajadused oleksid jäänud seetõttu rahuldamata. Eeltoodud põhjustel leidis kohus, et hageja nõue tagasiulatava elatise väljamõistmiseks tuleb jätta rahuldamata.¹⁶³

¹⁵⁸ Vt HMKo 24.01.2022, 2-21-6440. TMKo 28.01.2022, 2-21-17177 ja 28.01.2022, 2-21-5733.

¹⁵⁹ Vt TMKm 06.01.2022, 2-21-16881 ja 16.02.2022, 2-22-1525. PMKm 15.02.2022, 2-21-13226.

¹⁶⁰ VMKo 11.01.2021, 2-20-8404, p 1.

¹⁶¹ VMKo 11.01.2021, 2-20-8404, p-d 2 ja 3.

¹⁶² *Ibidem*, p 23.

¹⁶³ HMKo 21.04.2021, 2-20-13328.

Eelnevaga seoses märgib autor, et autori poolt analüüsitud maakohtu 2021. aasta lahenditest nähtuvalt jäeti tagasiulatuva elatise nõue enamikel juhtudel rahuldamata just seetõttu, et hageja ei tõendanud, et ta on varasemalt kostjalt elatist nõudnud ning et tagasiulatuva elatise tasumine oleks kostjale ebamõistlikult koormav. Olenemata kohustatud vanema poolt elatise maksmata jätmisest ei saanud kohtute hinnangul lapse vajadused kahjustada, kuivõrd vastasel juhul oleks elatishagi esitatud kohtusse juba varasemalt.¹⁶⁴ Mitmetes lahendites rõhutati ka seda, et tagasiulatuva elatise väljamõistmine seaks, kostja halva majandusliku seisundi tõttu, ohtu ka kostja poolt igakuise elatise tasumise.¹⁶⁵ Tsiviilasjas nr 2-20-15950 põhjendas maakohus tagasiulatuva elatise nõude rahuldamata jätmist veel seeläbi, et elatise maksmiseks kohustatud vanemalt tagasiulatuva elatise väljamõistmine kahjustaks vanema teise, peatselt sündiva lapse huve.¹⁶⁶ Seejuures on ka Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-21-07 rõhutanud, et: „Õige ei ole eelistada vanemast lahus elavaid lapsi vanemaga koos elavatele lastele ega rahuldada vanemast lahus elavate laste vajadusi vanemaga koos elavate laste vajaduste arvel. Lapsi tuleb kohelda võrdselt.“¹⁶⁷

Kui üldjuhul kontrollivad kohtud alati, kas üks vanem on teiselt varasemalt lapse ülalpidamiseks elatist nõudnud, ei tähenda elatise mittenõudmine alati seda, et kohus jätab tagasiulatuva elatise nõude rahuldamata. Tsiviilasjas nr 2-20-15275 asus maakohus seisukohale, et olenemata sellest, et hageja ei ole esitanud tõendeid, et ta oleks kostjalt järjepidevalt elatist nõudnud, ei ole tagasiulatuva elatise väljamõistmine kohtu hinnangul kostjale ebamõistlikult koormav ega asetaks teda raskesse olukorda.¹⁶⁸ Tsiviilasjas nr 2-20-1297 tugines kohus sellele, et kostja ei tõendanud ega põhjendanud, et tagasiulatuva elatise väljamõistmine asetab teda majanduslikult raskesse olukorda.¹⁶⁹ Autor märgib, et viidatud tsiviilasjades rahuldasid maakohtud hagiavaldustes esitatud tagasiulatuva elatise nõuded tervikuna.

Tagasiulatuva ülalpidamise nõue rahuldati tervikuna ka tsiviilasjas nr 2-19-123299. Nimetatud asjas vaidles kohus hageja nõudele vastu muuhulgas põhjusel, et kostja väitel on ta aastate

¹⁶⁴ Vt nt HMKo 02.02.2021, 2-20-128475; 01.04.2021, 2-19-121468; 05.04.2021, 2-18-7919; VMKo 11.01.2021, 2-20-8404; 05.03.2021, 2-20-15950; 19.11.2021, 2-21-13884.

¹⁶⁵ Vt VMKo 11.01.2021, 2-20-8404; 09.04.2021, 2-21-1493; 12.05.2021, 2-21-7. HMKo 05.04.2021, 2-18-7919.

¹⁶⁶ VMKo 05.03.2021, 2-20-15950, p 17.

¹⁶⁷ RKTko 28.03.2007, 3-2-1-21-07, p 12.

¹⁶⁸ HMKo 25.02.2020, 2-20-15725, 8.

¹⁶⁹ HMKo 23.04.2021, 2-20-1297, p 19.

jooksul hagejale elatist maksnud ning ostnud talle riideid, mänguasju jne.¹⁷⁰ Maakohus leidis aga, et lapsele ebaregulaarset mänguasjade, riiete vms ostmist ei saa pidada PKS mõttes ülalpidamiskohustuse täitmiseks piisavas mahus. Seejuures puudutasid kõik kostja poolt esitatud tõendid kaugemat perioodi kui see, mille eest nõuti elatist tagasiulatavalt ning sellel perioodil hageja ülalpidamiskulude kandmise kohta kostja tõendeid ei esitanud.¹⁷¹

Kokkuvõtvalt nähtub autori hinnangul eelnevast, et elatisnõuete lahendamisel avaldub edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõude erisus just seoses poolte tõendamiskoormisega. Kui edasiulatavate elatisnõuete puhul on tõendamiskoormis enamjaolt kaldu kostja ehk kohustatud vanema kahjuks, siis tagasiulatavate elatisnõuete lahendamisel on tõendamiskoormis kallutatud rohkem hageja ehk alaealise lapse kahjuks. Seda ilmestab eriti asjaolu, et valdavalt jäetakse tagasiulatuva elatise nõue rahuldamata just seetõttu, et enne hagi esitamist ei ole kohustatud vanemalt ülalpidamise andmist nõutud.

2.4. Elatisnõuete eristamine ülalpidamisasjades tehtava kohtulahendi resolutsioonis

Vastavalt eespool selgitatule esineb Justiitsministeeriumi poolt 2019. a koostatud analüüsi põhjal elatisnõuete sundtäitmisel mitmeid kitsaskohti, mis toovad endaga kaasa võlgniku õiguste põhjendamatu riive ja menetlusliku ebaselguse.¹⁷² Kui võrd ülalpidamisasjas tehtav kohtuotsus on TMS § 2 lg 1 kohaselt aluseks täitemenetluse algatamisele¹⁷³, siis Justiitsministeeriumi poolt viidatud probleemi tuumani jõudmiseks on autori hinnangul vaja põgusalt käsitleda ka ülalpidamisasjades tehtavate kohtuotsuste resolutsiooniga seonduvat.

Tulenevalt TsMS § 442 lg-st 5 lahendab kohus otsuse resolutsiooniga selgelt ja ühemõtteliselt poolte nõuded ja veel lahendamata taotlused, samuti rakendatud hagi tagamise abinõudega seotud küsimused. Resolutsioon peab olema selgelt arusaadav ja täidetav ka muu otsuse tekstita. Kui ühes hagiavalduses on esitatud mitu nõuet, tuleb kohtul iga nõude osas eraldi märkida, kas

¹⁷⁰ PMKo 26.03.2021, 2-19-123299, p 13.

¹⁷¹ PMKo 26.03.2021, 2-19-123299, p 31.

¹⁷² Logussov, A, lk 5.

¹⁷³ Elatisnõuete sundtäitmisega seonduvat on käsitletud käesoleva magistritöö 3. peatükis.

nõue kuulub täielikult või osaliselt rahuldamisele või jääb rahuldamata.¹⁷⁴ Seejuures on kohus tulenevalt TsMS §-st 439 seotud hagi resolutsiooniga, st kohus ei saa teha otsust nõude kohta, mida ei ole esitatud. Eelnev on otseselt seotud täitemenetluses kehtiva formaliseerituse põhimõttega, mille kohaselt täidab kohtutäitur üksnes lahendi resolutsiooni ega tohi asuda poolte õigusi ja kohustusi täiendavalt tõlgendama.¹⁷⁵

Eelnevast tuleneb, et kui elatishagis on nõutud PKS § 96 ja § 97 p-i 1 alusel elatist nii edasiulatuvalt (PKS § 100 lg 1) kui ka tagasiulatuvalt (PKS § 108) lahendab kohus need nõuded ühes otsuses. Kui tagasiulatuvalt elatis mõistetakse kohtulahendi resolutsioonis välja ühekordse kindla summana¹⁷⁶, siis tulenevalt PKS § 101 lg-st 2 võib kohus edasiulatuva elatise mõista välja kas kindla summana¹⁷⁷ või muutuva suurusena¹⁷⁸. Viimasel juhul peab kohus määrama kohtulahendi resolutsioonis kindlaks ka elatissumma arvutamise alused, välistamaks vajadust elatise väljamõistmise aluseks olnud asjaolude muutumise korral uuesti kohtusse pöörduda.¹⁷⁹ Magistritöös analüüsitud lahenditest nähtuvalt ei ole kuni 31.12.2021. a kehtinud regulatsiooni põhjal tehtud lahendite puhul võimalik välja tuua, et elatis mõistetu muutuva suurusena välja rohkem kui kindla summana või vastupidi. Küll aga võib autori hinnangul eeldada, et alates 01.01.2022. a jõustunud regulatsiooni alusel tehtavates lahendites hakatakse edasiulatuvat elatist mõistma välja üksnes muutuva suurusena. Sellele viitab ainuüksi asjaolu, et elatise suuruse määramise aluseks olevat baassummat indekseeritakse PKS § 101 lg 3 kohaselt lähtuvalt tarbijahinnaindeksi muutusest.

Lähtuvalt kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS-is alusel tehtud lahendites oli elatise kindlaksmääramist muutuva suurusena võimalik sõnastada mitmel erineval moel.¹⁸⁰ Valdavalt määrati edasiulatuvalt elatis kohtulahendi resolutsioonis muutuva suurusena kindlaks selliselt, et

¹⁷⁴ Kõve, V. Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M, lk 1053.

¹⁷⁵ RKTko 13.10.2010, 3-2-1-71-10, p 14.

¹⁷⁶ Vt TlnRnKo 12.02.2022, 2-21-649; VMKo 17.02.2022, 2-21-18443; HMKo 24.01.2022, 2-21-6440; TMKo 21.10.2021, 2-21-7277.

¹⁷⁷ Vt HMKo 23.02.2021, 2-20-137059; 02.03.2021, 2-20-15698; 12.03.2021, 2-20-10761; 01.04.2021, 2-20-2053; VMKo 22.02.2021, 2-20-15950.

¹⁷⁸ Vt HMKo 26.02.2021, 2-20-17875; 01.04.2021, 2-19-121468; 05.04.2021, 2-20-11691; 05.11.2021, 2-21-5313; TMKm 12.04.2022, 2-22-2830.

¹⁷⁹ TlnRnKo 11.02.2022, 2-19-20753, p 12.6.

¹⁸⁰ Justiitsministeerium. KKK – elatiskalkulaator ja miinimumelatise maksmise uus kord. - lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/sites/default/files/documents/2021-12/KKK%20miinimumelatise%20teemal.pdf> (23.04.2022).

nimetati algne summa ning nähti ette selle muutumine vastavalt miinimumelalise määra muutumisele.¹⁸¹ Tulenevalt PKS § 97 p-st 1 määrati kindlaks ka see, kui kaua on vanem kohustatud lapse ülalpidamiskohustust täitma.¹⁸² Kuivõrd igakuist elatist mõisteti varasemalt valdavalt välja kuni 31.12.2021. a kehtinud PKS § 101 lg-st 1 tulenevas miinimumsummas, muutus nii-öelda kõige klassikalisemaks järgmine resolutsiooni sõnastus: „Mõista kostjalt X.X-lt hageja Y.Y-i kasuks välja igakuine elatis summas 292 eurot, kuid mitte vähem kui PKS § 101 lg-s 1 sätestatud kuupalga alammääras alates hagi esitamisest kuni hageja Y.Y-i täisealiseks saamiseni.“¹⁸³ Väljamõistetud elatiste summad ning ülalpidamiskohustuse täitmise perioodid varieerusidki vastavalt sellele, mida kohus poolte poolt esitatud asjaoludest ja tõenditest lähtuvalt põhjendatuks pidas.¹⁸⁴

Autor märgib, et eelnimetatud põhimõtted kehtivad siiani, kuid alates 01.01.2022. a jõustunud PKS-iga on väljamõistetava igakuise elatise suuruse sõnastamine kohtulahendi resolutsioonis muutunud, autori hinnangul, oluliselt keerulisemaks. Asjaolusid, mida võetakse aluseks elatise suuruse arvutamisel ning mille puhul on tegemist muutuvate suurustega, on kehtivas PKS-is võrreldes varasemaga, st kuni 31.12.2021. a kehtinud redaktsiooniga tunduvalt rohkem. Nagu eespool selgitatud, siis PKS § 101 lg-te 3-7 kohaselt tuleb lisaks baassummale arvestada ka keskmise brutotöötasuga, lapsetoetustega, lapse jagatud elukohaga ning mastaabisäästuga. Kuivõrd aga kindel ja ühine juhised, kuidas alates 01.01.2022. a jõustunud PKS § 101 lg-te 3-7 alusel arvutatud elatist kohtulahendi resolutsioonis sõnastada, puudub, on kohtud lähenenud sellele ülesandele erinevalt.

Autori hinnangul on kohtulahendi resolutsioon sõnastatud võrdlemisi lihtsalt näiteks tsiviilasjas nr 2-22-604. Nimetatud asjas mõistis kohus kostjalt hageja kasuks välja elatise summas 214 eurot kuus kuni hageja täisealiseks saamiseni, kuid mitte vähem kui PKS § 101 alusel arvutatud summa.¹⁸⁵ Kuigi nimetatud resolutsioon on lihtne, ei ole selline resolutsioon autori hinnangul kooskõlas PKS § 101 lg-ga 2, kuivõrd sellest ei selgu elatissumma arvutamise aluseid. Kui

¹⁸¹ RKTko 09.07.2017, 3-2-1-35-17, p 35.

¹⁸² RKTkm 19.10.2015, 3-2-1-119-15, p 13.

¹⁸³ VMko 07.12.2021, 2-21-14186; 29.12.2021, 2-21-134330; TMko 02.12.2021, 2-21-15224; HMKo 23.12.2021, 2-21-18110.

¹⁸⁴ Vt selle kohta eelnevalt viidatud kohtulahendeid.

¹⁸⁵ VMko 09.02.2022, 2-22-604.

PKS § 101 lg-te 3 ja 4 puhul saab iseenesest lähtuda ametlikest andmetest, siis seda, kas ja milliste peretoetustega (lapsetoetus, lasterikka pere toetus vms) tuleks PKS § 101 lg 5 alusel arvestada, viidatud resolutsioonist ei selgu. Selgemalt on kohtuotsuse resolutsioon autori hinnangul sõnastatud tsiviilasjas nr 2-21-20101, milles mõisteti kostjalt hageja kasuks välja elatis summas 243 eurot kuus ning mida indekseeritakse iga aasta 1. aprillil vastavalt PKS § 101 lg-tele 3 ja 4.¹⁸⁶ Selliselt on nõude täitjale selge, et elatissumma korrigeerimisel tuleb arvestada üksnes iga-aastase baassumma ja keskmise brutotöötasu muutustega.

Võrreldes eeltooduga on esmapilgul mõnevõrra detailsemalt ja keerulisemalt sõnastatud kohtulahendi resolutsioon näiteks tsiviilasjas nr 2-22-1539. Nimetatud asjas mõistis kohus välja elatise summas 213,44 eurot, kuid mitte alla PKS § 101 lg-tes 3-5 sätestatud määra. Ühtlasi määras kohus resolutsioonis kindlaks elatise suuruse arvutamise alused, st resolutsiooni kohaselt tuleb PKS § 101 lg-s 3 sätestatud baassummale lisada PKS § 101 lg-s 4 nimetatud 3%-line summa Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast, millest maha arvestada pool hageja peale makstavast lapsetoetusest (PKS § 101 lg 5).¹⁸⁷ Autori hinnangul täidab selline resolutsioon selgemalt PKS § 101 lg-st 2 tulenevat nõuet. Sellisest resolutsioonist on ilma otsuse põhjendusi lugemata selge ja arusaadav, et elatise suuruse määramisel arvestati ka lapsetoetusega ning seda tuleb ka edaspidiselt, elatissumma korrigeerimisel, arvesse võtta. Seejuures, nagu eespool selgitatud, saabki kohtutäitur ülalpidamisasjades tehtud otsuste sundtäitmisel lähtuda üksnes kohtulahendi resolutsioonist. Eeltooduga sarnane otsus on tehtud ka veel tsiviilasjas nr 2-22-1134, kus kohus määras kohtuotsuse resolutsioonis samuti kindlaks elatise arvutamise alused. Viidatud asjas tehtud lahendi resolutsioonis määras kohus, et elatise suurus tuleb arvutada järgmisel: „PKS § 101 lg-s 3 sätestatud baassummale lisada PKS § 101 lg 4 nimetatud 3%-line summa Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast, millest maha arvestada pool hagejatele makstavast lapsetoetusest (PKS § 101 lg 5) ning kohaldada PKS § 101 lg 7.“¹⁸⁸ PKS § 101 lg 2 nõuetele vastav resolutsioon esineb autori hinnangul ka veel näiteks tsiviilasjas nr 2-21-15916 tehtud otsustes. Viidatud asjas määras kohus, et elatise suuruse arvutamisel tuleb: „PKS § 101 lg-s 3 sätestatud baassummale lisada PKS § 101 lg 4 nimetatud 3%-line summa

¹⁸⁶ HMKo 08.02.2022, 2-21-20101.

¹⁸⁷ VMKo 08.02.2022, 2-22-1539.

¹⁸⁸ HMKo 18.02.2022, 2-22-1134.

Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast, millest maha arvestada pool hagejale makstavast lapsetoetusest (käesoleval ajal 30 eurot; PKS § 101 lg 5).¹⁸⁹

Ebaselgeks jääb aga autori hinnangul näiteks tsiviilasjas nr 2-21-3449 tehtud otsuse resolutsioon. Viidatud lahendist nähtuvalt mõistis kohus kostjalt hagejate kasuks elatise välja kindla summana, kuid määras, et seadusjärgse elatise suurenemise korral lisandub väljamõistetud elatisele seadusjärgse elatise suurenemise protsent.¹⁹⁰ Arvestades, et alates 01.01.2022. a jõustunud PKS § 101 lg-te 3-7 puhul ei saa me enam rääkida ühest kindlast elatise summast, jääb autorile arusaamatuks, mida on viidatud asjas silmas peetud seadusjärgse elatise all. Sellest tulenevalt ei ole ka otsuse resolutsiooni põhjal võimalik aru saada, mida on mõeldud seadusjärgse elatise suurenemise protsendi all. Kuivõrd aga nagu öeldud, saab kohtutäitur otsuse sundtäitmisel lähtuda üksnes otsuse resolutsioonist, võib autori hinnangul sellise otsuse sundtäitmine osutuda probleemseks.

Väga heaks näiteks lahendist, millega on mõistetud välja nii edasiulatuv kui ka tagasiulatuv elatis, on autori arvates tsiviilasjas nr 2-21-16546 tehtud otsus.¹⁹¹ Viidatud asjas mõistis kohus elatise otsuse resolutsiooni p-ide 1 ja 3 kohaselt välja järgmiselt: „1. Välja mõista IM elatis ajaperioodi 21.01.2021 kuni 31.12.2021 eest 353,24 eurot HM kasuks. 3. Välja mõista IM igakuine elatis HM kasuks alates 01.01.2022 kuni 24.06.2022 PKS § 101 lg-s 3 sätestatud baassummas (200) eurot, millele lisandub PKS § 101 lg-s 4 nimetatud 3%-line summa Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast (43,44 eurot), millest on maha arvestatud pool HM makstavast peretoetusest (30 eurot) ning saadud summat (213,44 eurot) vähendatakse 30%, (s.o 63,44 euro) võrra PKS § 102 lg 2 alusel.“ Sellisest resolutsioonist on ilma põhjendusi lugemata selgelt aru saada, millega on elatise määramisel arvestatud ning millega ja kui suures ulatuses tuleb arvestada tulevikus.

Tsiviilasjas nr 2-21-17177 tehtud otsuse resolutsiooni p-de 2 ja 3 kohaselt mõisteti edasiulatuv ja tagasiulatuv elatis välja järgmiselt: „2. Välja mõista M.Silt poja I.Si kasuks alates 29.01.2022 kuni I.Si täisealiseks saamiseni elatis 213 eurot kalendrikuus, millist summat peab korrigeerima

¹⁸⁹ HMKo 08.02.2022, 2-22-1121 ja 20.02.2022, 2-21-15916.

¹⁹⁰ TMKo 03.03.2022, 2-21-3449.

¹⁹¹ PMKo 14.03.2022, 2-21-16546.

igal aastal 1. aprillil perekonnaseaduse (PKS) § 101 lg-tes 3-5 sätestatud alustel. 3. Välja mõista M.Silt poja I.Si kasuks perioodi eest 03.08.2021-28.01.2022 ühekordne elatis 1673 eurot.“¹⁹² Sarnase otsuse tegi Harju Maakohus ka tsiviilasjas nr 2-21-6440, mõistes kostjalt hagejate kasuks välja nii tagasiulatava elatise ühekordse summana kui ka edasiulatava elatise, mis muutub iga-aastaselt 01. aprillil tarbijahinnaindeksi ja brutotöötasu muutuse võrra ning peretoetuste muutudes.¹⁹³

Kuivõrd tagasiulatav elatis mõistetakse välja ühekordse kindla summana¹⁹⁴, siis on selle nõude sõnastamine kohtulahendi resolutsioonis üsna lihtne. Näiteks tsiviilasjas nr 2-21-14513 tehtud otsuse resolutsiooni p-s 2.1 otsustas kohus: „Mõista kostjalt M.K.ilt hageja A.K.i kasuks igakuine elatis summas 292 eurot kuus perioodi 15.09.2021. a kuni 31.12.2021. a eest.“¹⁹⁵ Tsiviilasjas nr 2-20-6118 tehtud otsuse resolutsiooni kohaselt otsustas kohus: „Mõista TAlt RA kasuks välja elatis tagasiulatavalt perioodi eest 26.01.2020 kuni 23.04.2020 ühekordse maksena 862,30 eurot.“¹⁹⁶

Kokkuvõtvalt nähtub eelnevast, et tagasiulatava elatise nõude osas on lahendi resolutsiooni sõnastamine võrdlemisi lihtne, st kohus peab märkima ära väljamõistetava summa ning perioodi, mille eest see summa välja mõistetakse. Edasiulatavate elatise nõuete puhul on aga lahendi resolutsiooni sõnastamine keerulisem, kuivõrd asjaolusid, mida kohus peab alates 01.01.2022. a jõustunud PKS § 101 kohaselt arvestama ning, määrates elatise muutuva suurusena, ka otsuse resolutsioonis välja tooma (PKS § 101 lg 2) on tunduvalt rohkem. Seejuures, olukorras, kus elatishagis on nõutud elatist nii edasiulatavalt kui ka tagasiulatavalt, lahendab kohus nõuded ühes otsuses.

¹⁹² TMKo 28.01.2022, 2-21-17177.

¹⁹³ HMKo 24.01.2022, 2-21-6440.

¹⁹⁴ RKTko 17.05.2011, 3-2-1-33-11, p 36.

¹⁹⁵ HMKo 08.02.2022, 2-21-14513, resolutsiooni p 2.1.

¹⁹⁶ HMKo 09.03.2021, 2-20-6118, resolutsiooni p 5.

3. EDASIULATUVATE JA TAGASIULATUVATE ELATISNÕUETE ERISTAMINE TÄITEMENETLUSPRAKTIKAS

3.1. Täitemenetluse algatamine elatisnõuete sundtäitmiseks

3.1.1. Täitemenetluse algatamise üldised eeldused

Üldistavalt võib märkida, et õigusriigis on seadusandja kohustuseks tagada isikutele nii nendele isikutele kuuluvate õiguste kaitse kui ka vahendid selle kaitse realiseerimiseks. Lapse õigust olla oma vanemate poolt ülal peetud kaitseb lapse õigus nõuda olukorras, kus vanem last vabatahtlikult ülal ei pea, vanemalt ülalpidamist ehk elatise maksmist kohtu kaudu. Tagamaks, et vanem talle kohtuotsusega pandud kohustusi ka realselt täidaks, on seadusandja loonud sundtäitmise mehhanismi, mis peaks kindlustama kohtulahendi täitmise sõltumata sellest, kuidas kohustatud vanem talle kohtulahendist tulenevatesse kohustustesse suhtub.¹⁹⁷

Eelnevalt käsitleti käesolevas magistritöös edasiulatuvate ja tagasiulatuvate elatisnõuete eristamist perekonnaseaduses ja kohtupraktikas. Elatisnõuete sundtäimisega seonduvalt on Justiitsministeerium 2019. aastal koostatud analüüsis „Elatise sundtäitmise erimeetmete rakendamise menetluslikud kitsaskohad“ asunud seisukohale, et edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõudeid tuleks täitemenetluses eristada.¹⁹⁸ Justiitsministeeriumi hinnangul on elatisnõuetel erinevad eesmärgid ning seetõttu peaks erinema nii nende nõuete täitemenetluste iseloom kui ka menetluse käigus kohtutäituri poolt tehtavate toimingute kogum.¹⁹⁹ Autor Justiitsministeeriumi sellekohase seisukohaga ei nõustu. Olenemata sellest, et elatisnõuete osas tehakse nii materiaalsoiguses kui ka kohtumenetluspraktikas teatavaid eristusi, on autori hinnangul mõlemad nõuded suunatud siiski samale eesmärgile ehk lapse vajaduste rahuldamisele. Sellest tulenevalt on autori hinnangul, lähtudes üksnes elatisnõuete eesmärkidest, põhjendatud kohaldada elatise sissenõudmise erimeetmeid mõlema nõude osas ühetaoliselt. Siiski mõõnab autor, et lähtuvalt konkreetse erimeetme olemusest võib olla põhjendatud kohaldada seda ka üksnes ühe elatisnõude osas.

¹⁹⁷ Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017. Lk 16.

¹⁹⁸ Logussov, A, lk 4.

¹⁹⁹ *Ibidem*, lk 5.

Vastavalt eelnevas peatükis selgitatule, kui kohtule on esitatud elatishagi, millega on nõutud elatist nii PKS § 100 lg 1 kohaselt edasiulatuvalt kui ka PKS § 108 kohaselt tagasiulatuvalt, lahendab kohus need nõuded ühes otsuses. Otsuse jõustumise korral, st kui otsust ei ole enam võimalik vaidlustada (TsMS § 456 lg 1), muutub elatisnõude kohta tehtud kohtuotsus täitedokumendiks TMS § 2 lg 1 p-i 1 mõttes.²⁰⁰ Ainuüksi otsuse jõustumisest aga täitemenetluse algatamiseks üldjuhul veel ei piisa. Kohtupraktikas on asunud seisukohale, et täitemenetluse alustamiseks peab võlgnik olema talle kohtuotsusega pandud kohustusi rikkunud.²⁰¹ Elatisnõuetega seonduvalt tähendab see, et vanem peab olema jätnud temalt kohtuotsusega väljamõistetud elatise tasumata. Seega tuleneb eelnevast, et juhul, kui elatisnõuete kohta tehtud kohtuotsus on küll jõustunud, kuid vanem täidab talle kohtuotsusega pandud kohustusi vabatahtlikult, ei ole täitemenetluse alustamine üldjuhul põhjendatud. Olukorras aga, kus kohustatud vanem, olenemata jõustunud kohtuotsusest, väljamõistetud elatist vabatahtlikult ei tasu, tekib sissenõudjal ehk lapsel²⁰² õigus pöörduda täitemenetluse alustamiseks kohtutäituri poole.

Tulenevalt TMS § 23 lg-st 1 viib kohtutäitur täitemenetluse läbi sissenõudja avalduse (täitmisavaldus) ja täitedokumendi alusel. Nimetatud nõudes sisaldub täitemenetluse formaliseerituse printsiip – täitemenetlust saab alustada üksnes nimetatud dokumentide alusel, kuid nende dokumentide olemasolul on kohtutäitur kohustatud täitemenetluse algatama.²⁰³ Lähtuvalt täitemenetluse formaliseerituse printsiibist peab kohtutäitur seega kontrollima, kas täitmisele esitatud täitedokument sisaldub TMS §-s 2 sätestatud loetelus ja kas see on jõustunud. Samuti peab kohtutäitur kontrollima, kas täitmisavaldus vastab TMS § 23 lg-tes 2 ja 3 toodud nõuetele. Sellega kohtutäituri kontroll aga üldjuhul piirdubki. Seda, kas nõue on ka reaalselt olemas või kas nõue on põhjendatud, kohtutäitur ilma, et täitemenetluse osaline vastavale asjaolule tugineks, kontrollida ei saa.²⁰⁴ Nagu ka eespool öeldud, siis täidab kohtutäitur üksnes kohtuotsuse resolutsiooni ega tohi, lähtuvalt täitemenetluse formaliseerituse põhimõttest, täitedokumendi põhjal poolte õigusi ja kohustusi sisustama hakata.²⁰⁵ Kui nii täitmisavaldus kui

²⁰⁰ RKTko 26.01.2011, 3-2-1-78-11, p 11.

²⁰¹ RKTko 20.10.2021, 2-20-7086, p 15.1.

²⁰² RKTko 10.02.2021, 2-19-9679, p 12.

²⁰³ RKTkm 16.10.2002, 3-2-1-119-02, p 8.

²⁰⁴ Alekand, A, lk 17.

²⁰⁵ RKTko 13.01.2020, 3-2-1-71-10, p 14.

ka täitedokument vastavad seaduse nõuetele, algatab kohtutäitur täitemenetluse ja toimetab võlgnikule kätte täitmisteate (TMS § 24 lg 1).

3.1.2. Täitemenetluse algatamise erisused elatisnõuete sundtäitmisel

Eelviidatud analüüsis on Justiitsministeerium asunud seisukohale, et elatisnõuete sundtäitmise erimeetmete ühetaoline kohaldamine nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatisnõude sissenõudmiseks on muuhulgas tingitud asjaolust, et kohtutäiturid täidavad mõlemaid nõudeid ühes menetluses.²⁰⁶ Nagu öeldud, siis autori hinnangul, kuivõrd mõlemad nõuded täidavad sama eesmärki, nende eristamine sundtäitmise erimeetmete kohaldamisel üldjuhul põhjendatud ei ole. Seejuures, isegi, kui praktikas peaks asutama vastupidisele seisukohale, ei ole autori hinnangul Justiitsministeeriumi poolt osundatud probleem ilmtingimata põhjustatud just elatisnõuete sundtäitmisest ühes täitemenetluses.

Üldjuhul algatab kohtutäitur ühe täitedokumendi põhjal ühe täitemenetluse (TMS § 23 lg 1). 2018. aastal lisati aga TMS-i § 23 lg 4⁵, mille esimese lause kohaselt, kui täitedokument sisaldab nõudeid, mis muutuvad sissenõutavaks tulevikus, märgib sissenõudja, kas ta soovib nende nõuete täitmist samas täitemenetluses. Autor märgib, et sama võimalus tuleneb sissenõudjale ka TMS § 33 lg-st 4, mille kohaselt võib sissenõudja mitme rahalise nõude korral taotleda mitme täitetoimiku avamist. Perekülvitiste seaduse²⁰⁷ (edaspidi PHS) eelnõu seletuskirja kohaselt oli seadusandja eesmärgiks TMS § 23 lg 4⁵ kehtestamisel ühtlustada elatise täitmise praktikat.²⁰⁸ Autorile jääb aga arusaamatuks, kuidas peaks seadusandja hinnangul antud sätte alusel täitemenetluse praktika ühtlustamine toimuma. Teadaolevalt loovad ja kujundavad täitemenetluse praktikat kohtutäiturid. Samas nii TMS § 23 lg 4⁵ kui ka TMS § 33 lg 4 annavad selle osas, kas algatada üks või mitu täitemenetlust, otsustusõiguse sissenõudjale. Kohtutäitur sissenõudjat ühe või teise variandi kasuks otsustamiseks sundida ei saa. Seda enam, et TMS § 23 lg 4⁵ kohaselt peab sissenõudja vastava otsuse tegema juba täitmisavalduses, st veel enne, kui

²⁰⁶ Logussov, A, lk-d 3 ja 4.

²⁰⁷ Perekülvitiste seadus. – RT I, 31.03.2022, 13.

²⁰⁸ Perekülvitiste seadus 217 SE. Seletuskiri perekülvitiste seaduse eelnõu juurde, lk 74. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/b2d0b2f5-44d4-4a00-acd3-959bdc1909a1> (03.04.2022).

täitmisavaldus ja täitedokument üldse kohtutäiturile edastatakse. Seega ei saa kohtutäitur selles osas täitemenetluse praktikat kuidagi kujundada. Ühe või mitme täitemenetluse algatamine sõltub sellest, kas sissenõudja on vastavast võimalusest teadlik ning kuidas ta mõistab sellise otsusega kaasnevat tagajärgi (nt täitekulude summa).

Eelnevaga seonduvalt leiab autor, et seadusandja eesmärgi saavutamiseks ja elatisnõuete sundtäitmise praktika ühtlustamiseks võiks mõelda TMS § 23 lg-st 4⁵ tuleneva otsustusõiguse andmist kohtutäituritele. See, kas algatada ühe täitedokumendi põhjal üks või mitu täiteasja, on menetluslik küsimus. Tulenevalt TMS § 3 lg-st 1 korraldab täitedokumendi täitmist kohtutäitur. See tähendab, et kohtutäitur otsustab, milliseid sunnimeetmeid tuleb kohaldada, millisele võlgnikule kuuluvale varale sissenõue pöörata ja kui suures ulatuses jne.²⁰⁹ Eelnevaga on autori hinnangul vastuolus täitemenetlusega seonduvates menetluslikes küsimustes otsustusõiguse andmine osaliselt sissenõudjale. Kuigi täitemenetluse alustamine toimub sissenõudja algatusel, siis jätkub selle läbiviimine kohtutäituri ametiülesande korras ning üldjuhul ei vaja kohtutäitur igaks toiminguks eraldi sissenõudja nõusolekut või taotlust.²¹⁰ TMS § 23 lg-st 4⁵ tuleneva otsustusõiguse andmine kohtutäiturile täidaks seega TMS § 3 lg-st 1 tulenevat põhimõtet, et täitedokumendi täitmist korraldab kohtutäitur. Seeläbi oleks autori hinnangul võimalik saavutada ka seadusandja eesmärk, st täitemenetluspraktika ühtlustamine.

Saamaks teada, kuidas praktikas kohtutäiturid elatisnõudeid täidavad, viis autor Eesti kohtutäiturite seas läbi lühida küsitluse. Küsitluse käigus uuris autor seda, kas olukorras, kus ühe kohtuotsusega on mõistetud välja nii edasiulatuv kui ka tagasiulatuv elatis, algatavad kohtutäiturid ühe või kaks täitemenetlust. 15-st küsitlusele vastanud kohtutäiturist 12 (80%) vastasid, et alustavad ühe täitedokumendi põhjal ühe menetluse. Ülejäänud 3 kohtutäiturit (20%) teatasid aga, et alustavad kaks eraldi menetlust, st ühe edasiulatava ja teise tagasiulatava elatise sissenõudmiseks. Eelnevast küsimusest ajendatuna uuris autor ka seda, kuidas rakendavad kohtutäiturid elatise sissenõudmise erimeetmeid. Nendest täituritest, kes algatavad ühe täitedokumendi põhjal kaks eraldi menetlust (kokku 3 täiturit), vastasid kohtutäiturid, et rakendavad elatise sundtäitmise erimeetmeid üksnes edasiulatava elatise sissenõudmiseks.

²⁰⁹ RKTko 20.02.2013, 3-2-1-185-12, p 15; 17.06.2015, 3-2-1-68-15, p 15.

²¹⁰ Alekand, A, lk 17.

Kolmas kohtutäitur vastas, et rakendab erimeetmeid mõlema elatisnõude osas ühetaoliselt. Nendest täituritest, kes vastasid, et algatavad ühe täitedokumendi põhjal ühe menetluse (kokku 12 täiturit), vastas 9 kohtutäiturit, et rakendavad elatise sundtäitmise erimeetmeid üksnes edasiulatuva elatisnõude osas. Kaks kohtutäiturit vastasid, et rakendavad erimeetmeid üksnes tagasiulatuva elatisnõude sissenõudmiseks ning üks kohtutäitur vastas, et rakendab meetmeid mõlema elatisnõude osas ühiselt.

Autori hinnangul nähtub eelnevast, et olenemata sellest, kas elatisnõuete sundtäitmiseks algatatakse praktikas üks või kaks eraldi täitemenetlust, puudub kindel korrelatsioon algatatud menetluste arvu ja elatise sundtäitmise erimeetmete rakendamise vahel. Kohtutäiturite praktikast nähtuvalt on võimalik rakendada elatise sundtäitmise erimeetmeid üksnes ühe elatisnõude osas ka juhul, kui elatisnõudeid täidetakse ühes menetluses. Autori arvates võib sellest järeldada, et Justiitsministeeriumi poolt 2019. a analüüsis osundatud probleem ei pruugi olla tekkinud sellest, et elatisnõudeid sundtäidetakse ühes menetluses. Küll aga nõustub autor, et elatisnõuete sundtäitmise praktika vajab ühtlustamist. Samas, erinevalt Justiitsministeeriumi seisukohast, et edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõudeid peaks sund täitma erinevalt, on autor seisukohal, et kuivõrd nõuded täidavad sama eesmärgi, siis üldjuhul ei ole nende nõuete erinev kohtlemine põhjendatud. Sundtäitmise erimeetmete rakendamise osas teatavate erisuste tegemine võib autori hinnangul olla põhjendatud üksnes juhul, kui seda nõuab erimeetme enda olemus. Kõne alla võivad tulla ka juhud, kus kohustatud vanema varalistest vahenditest mõlema nõude sundtäitmiseks ei piisa. Alljärgnevalt analüüsibki autor seda, kas mõne erimeetme olemusest lähtuvalt peaks seda rakendama edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõude osas erinevalt.

3.2. Sunnimeetmete rakendamine elatisnõuete sundtäitmisel

Käesolevas peatükis käsitleb autor sunnimeetmete rakendamist elatisnõuete sundtäitmisel. Täpsemalt analüüsib autor seda, kas lähtuvalt elatisnõuete eesmärkidest on põhjendatud kohaldada elatise sundtäitmise erimeetmeid edasiulatuva ja tagasiulatuva elatisnõude osas ühetaoliselt või tuleks nimetatud nõudeid omavahel eristada.

Esmalt peab autor vajalikuks märkida, et elatisnõuetega seonduvalt on Eesti täitemenetluse süsteemi korduvalt reformitud. Nii 2015, 2016 kui ka 2021. a jõustunud seadusmuudatustega laiendati oluliselt kohtutäiturite võimalusi elatisvõlgnike survestamiseks. Nimetatud reformidest olulisim on 01.01.2021. a jõustunud seadusmuudatus, millega lisati TMS-i 8¹. peatükk.²¹¹ Sellega laiendati oluliselt kohtutäiturite võimalusi elatisnõuete sissenõudmiseks, st anti kohtutäituritele õigus taotleda elatisvõlgnike õiguste ja lubade kehtivuse peatamist ning elatisvõlgnikele nende õiguste ja lubade andmise keelamist. Selliseid võimalusi TMS ühegi teise nõude sundtäitmiseks ette ei näe.

Vastavalt eespool selgitatule asus Justiitsministeerium oma 2019. aasta analüüsis seisukohale, et lähtuvalt elatisnõuete eesmärkidest peaks elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamine olema võimalik üksnes PKS § 100 lg-st 1 tuleneva edasiulatava elatise puhul. PKS §-st 108 tuleneva tagasiulatava elatisnõude puhul on Justiitsministeeriumi hinnangul tegemist tavalise rahalise nõudega, mille sundtäitmiseks tuleks kasutada TMS-is tavaliste rahaliste sissenõudmiseks ette nähtud meetmeid. Lisaks kohtupraktikale on Justiitsministeerium tuginenud täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadusele, millega lisati TMS-i peatükk 8¹. Seaduseelnõu seletuskirja kohaselt ei ole võlgniku õiguste piiramise meetmete eesmärgiks võlgniku karistamine elatise tasumata jätmise eest, vaid pigem on tegemist tõkendiga, mis peaks sundima võlgnikku igakuist elatist korrapäraselt tasuma. Võlgniku õiguste piiramise eesmärgiks on tagada lapsele igakuine elatis, mitte kogunenud võlgnevuse sissenõudmine ning varem kogunenud võlgnevuse sissenõudmiseks tuleb kasutada teisi meetmeid.²¹² Küll aga peaks Justiitsministeeriumi hinnangul erimeetmete kohaldamine olema õigustatud selle võlgnevuse sissenõudmiseks, mis tekib edasiulatava elatise sissenõudmise ajal.²¹³

Kohtutäiturid on asunud nimetatud küsimuses erinevatele seisukohtadele. Autori poolt läbi viidud küsitluste käigus leidsid küsitlusele vastanud 15-st kohtutäiturist 7 (46,7%), et TMS 8¹. peatükis loetletud meetmeid peaks olema võimalik kohaldada nii edasiulatavate kui ka tagasiulatavate elatisnõuete sundtäitmiseks. Küsitlusele vastanud kohtutäituritest 40% ehk kuus

²¹¹ Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (Elatise võlgnike survestamine). – RT I, 19.03.2019, 1.

²¹² Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 12.

²¹³ Logussov, A, lk 5.

täiturit leidsid, et TMS §-des 177¹-177⁵ sätestatud meetmete rakendamine peaks olema võimalik üksnes edasiulatuvate elatisnõuete sundtäitmiseks. Elatise sundtäitmise erimeetmete rakendamist üksnes tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks pooldas 2 (13,3%) kohtutäiturit.

Elatise erimeetmete rakendamist mõlema elatisnõude osas ühetaoliselt pooldanud kohtutäiturid põhjendasid oma seisukohta eelkõige sellega, et täitemenetlus peab olema tõhus. Tulenevalt TMS § 8 lg-st 1 on kohtutäitur kohustatud võtma viivitamata tarvitusele kõik seadusega lubatud abinõud täitedokumendi täitmiseks. Samuti leiti, et elatise eesmärgiks on tagada alaealise lapse ülalpidamine olenemata sellest, kas täitmisel on jooksev elatis või elatise võlgnevus. Üks kohtutäitur põhjendas oma seisukohta sellega, et kui elatist saama õigustatud isik on juba pöördunud kohtutäituri poole, siis ilmselgelt ei ole omavahelised läbirääkimised elatise tasumise osas tulemust andnud. Seejuures üldjuhul (st 95% juhtudest) ei õnnestu ka täitemenetluses võlgnikku koheselt võlga tasuma sundida, olgu siis põhjuseks võlgniku tahtmatus, mustalt töötamine, väike palk vms. Kuivõrd last kasvatav vanem ei saa lapsele öelda, et „oota homset“, siis peaks võlgniku distsiplineerimise seisukohalt olema võimalik kohustada teist vanemat stabiilselt elatist tasuma. Teine kohtutäitur leidis, et kuigi võlglaste karistamist võib pidada ebaõiglaseks, siis tuleb arvestada ka sissenõudja ehk lapse huvide kaitsega. Kui lubada erimeetmete rakendamist üksnes edasiulatuva elatise sissenõudmiseks, siis hakkab võlgnik lubade peatamise hirmus tasuma üksnes jooksvat elatist, kuid mitte eelnevate aastate jooksul kogunenud elatisvõlga. Seejuures on ka sissenõudjate hinnangul ebaõiglane, et seadusandja poolt elatisnõuete sundtäitmiseks kehtestatud meetmed töötavad nõ osaliselt. Seda eriti olukorras, kus muud võimalused elatisnõude sundtäitmiseks puuduvad (nt puudub võlgnikul vara, millele sissenõuet pöörata).

Need kohtutäiturid, kes rakendavad TMS 8¹. peatükis loetletud meetmeid üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks, leidsid sarnaselt Justiitsministeeriumi seisukohaga, et TMS § 177¹-177⁵ loetletud meetmete eesmärk on motiveerida võlgnikku tasuma jooksvat elatist, mida laps igapäevaseks toimetulekuks vajab. Seda kinnitab ka kohtutäiturite hinnangul ka asjaolu, et viidatud sätete sõnastus välistab lubade, õiguste ja dokumentide kehtivuse peatamise juhul, kui võlgnik hakkab jooksvat elatist tasuma. Muuhulgas viidati ka kohtute praktikale, mille kohaselt on elatisvõlgnevuse puhul tegemist tavalise rahalise nõudega ning vastupidine tõlgendus

tooks kaasa elatise võlgniku õiguste automaatse piiramise, välistaks õiguste piiramata jätmise elatise maksmata jätmisel mõjuva põhjuse tõttu ega võimaldaks kaaluda taotletava abinõu tõhusust võlgniku oma kohustuste täitmiseks sundimisel.²¹⁴ Elatise erimeetmeid üksnes tagasiulatuva elatise sissenõudmiseks kohaldavad kohtutäiturid leidsid, et ette ei saa võlgnikku karistada ning TMS §-des 177¹-177⁵ sätestatud meetmete kohaldamise eelduseks on, et on tekkinud vähemalt kahe kuu elatise võlgnevus.

Eelnevast nähtub, et selle osas, kas TMS 8¹. peatükis loetletud meetmeid tuleb kohaldada üksnes edasiulatuva või tagasiulatuva elatise sissenõudmiseks või mõlema nõude osas ühiselt, puudub selgus ja üksmeel. Lähtuvalt nii elatise eesmärkidest ja aluspõhimõtetest kui ka erimeetmete eesmärkidest ja sätete sõnastusest tõlgendavad nii Justiitsministeerium kui ka kohtutäiturid elatise sundtäitmise erimeetmete rakendamist erinevalt. Käesoleva magistritöö eelnevates peatükkides selgitatu kohaselt leidis autor, et kuigi edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõuded on omavahel mõnel määral erinevad (eelkõige ulatuse osas), siis valdavalt on nimetatud elatise nõuded omavahel väga sarnased. Kõige olulisema aspektina jõudis autor järeldusele, et edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõue täidavad sama eesmärgi, st mõlema nõude eesmärgiks on tagada alaealise lapse igapäevaste vajaduste rahuldamine. Iseenesest on õige nii kohtupraktikas²¹⁵ kui ka Justiitsministeeriumi²¹⁶ poolt väljendatud seisukoht, et lapse igapäevaste vajaduste tagantjärele rahuldamine võimalik ei ole. Samas leidis autor, et ka tagasiulatuva elatise nõue ei ole suunatud mitte niivõrd lapse mineviku vajaduste kui lapse olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamisele.²¹⁷ Nõuete eristamine võib autori hinnangul olla lubatav mõningate erimeetmete puhul, kuid seda tuleb iga meetme osas eraldi hinnata.

²¹⁴ RKTkm 04.10.2017, 2-16-14071, p 18.3.

²¹⁵ RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13, p 12.

²¹⁶ Logussov, A, lk 5.

²¹⁷ Vt selle kohta käesoleva magistritöö peatükk 1.2.2.

3.2.1. Vabatahtliku täitmise tähtaeg

Esimeseks elatisnõuete sundtäitmise erimeetmeks on vabatahtliku täitmise tähtaeg. Kui üldjuhul ei või vabatahtliku täitmise tähtaeg olla lühem kui 30 päeva (TMS § 25 lg 1), siis elatisnõuetega seondult on seadusandja sätestanud, et vabatahtliku täitmise tähtaeg ei või olla pikem kui 10 päeva (TMS § 25 lg 1¹). Varasemalt, st kuni 31.12.2016. a kehtinud TMS § 25 lg 1 kohaselt ei võinud vabatahtliku täitmise tähtaeg olla üldjuhul lühem kui 10 päeva ega pikem kui 30 päeva kõikide nõuete puhul. Võimaldamaks võla tasumist ühe palgaperioodi jooksul ning motiveerimaks võlgnikke nõuet vabatahtlikult täitma pikendati enamike nõuete puhul vabatahtliku täitmise tähtaega 30 päevani.²¹⁸ Lähtuvalt aga elatisnõuete eristaatusest (TMS § 8 lg 2) jäi elatisnõuete puhul vabatahtliku täitmise tähtaeg 10 päeva juurde.²¹⁹

Vabatahtliku täitmise tähtajaga seondult on Justiitsministeerium asunud seisukohale, et 10 päevane tähtaeg on põhjendatud üksnes jooksva elatise puhul ning elatisvõlgnevuse puhul tuleb kohaldada TMS § 25 lg-st 1 tulenevat 30-päevast tähtaega. Jooksva elatise puhul on lühema tähtaja eesmärgiks tagada igakuise elatissumma sissenõudmine täitemenetluse algatamisega sama kuu sees ning sunnimeetmete kiirem rakendamine ja lapse huvide tõhusam kaitse. Elatisvõlgnevuse puhul võimaldab pikem tähtaeg, Justiitsministeeriumi hinnangul, aga tasuda võlgnevust järgmise palga saamisel või saavutada suurema võlgnevuse puhul sissenõudjaga kokkulepe võlgnevuse tasumiseks pikema perioodi jooksul.²²⁰

Autor Justiitsministeeriumi sellekohase seisukohaga ei nõustu. Esiteks ei ole autori hinnangul vastava erisuse tegemine põhjendatud lähtuvalt elatisnõuete eesmärkidest. Kuivõrd, nagu juba korduvalt öeldud, on mõlema elatisnõude eesmärgiks tagada lapse vajaduste rahuldamine, siis peaks lapse huvide tõhustamast kaitsest lähtuma ka tagasiulatava elatisnõude sundtäitmisel. Arvestades alaealise lapse ning alaealise lapse elatisnõuete eristaatust, leiab autor, et lühema vabatahtliku täitmise tähtajaga võlgnikule ehk kohustatud vanemale kaasnevad tagajärjed ei ole vanemale põhjendamatult koormavad ega ebaproportsionaalsed. Samas alaealine laps sõltub

²¹⁸ Kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seaduse muutmise seadus 750 SE. Seletuskiri kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/737d8dc1-68b0-417b-ba13-b9e35ae72dbd> (09.04.2022).

²¹⁹ *Ibidem*, lk 10.

²²⁰ Logussov, A, lk 6.

täielikult oma vanemate poolt antavast ülalpidamisest (PS § 27 lg 3), mistõttu on vanema poolt ülalpidamise andmine elatise maksmise teel, sõltumata sellest, kas seda antakse ette või tagantjäre, alaealise lapse vajaduste rahuldamiseks fundamentaalne. Sellest tulenevalt peaks ka alaealisele lapsele väljamõistetud tagasiulatuva elatise sissenõudmine olema võimalikult tõhus ja kiire. Autor märgib, et lühem vabatahtliku täitmise tähtaeg ei välista võlgniku võimalust sõlmida vajadusel elatise tasumiseks maksegraafik.

Lisaks eelnevale juhib autor tähelepanu, et Justiitsministeerium on põhjendanud elatisnõuete eristamist muuhulgas seeläbi, et TMS-is kasutatav mõiste „elatis“ tähendab PKS § 100 lg 1 kohaselt ülalpidamist, mida antakse raha perioodilise maksmisega (st jooksev elatis).²²¹ Sellega seondult märgib autor, et võrreldes näiteks TMS § 26 lg-ga 1¹, mis kasutab terminit lapse „elatis“ võlgnik, on TMS § 25 lg-s 1¹ kasutatud terminit „elatisnõue.“ Seejuures kasutab sama terminit ka TMS § 8 lg 2, mille kohaselt täidab kohtutäitur rahalisi nõudeid, välja arvatud lapse elatisnõuded, nende täitmisele esitamise järjekorras. Seda, et TMS § 25 lg 1¹ kehtestamisel ei olnud seadusandja eesmärgiks edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõudeid eristada, kinnitab autori arvates ka asjaolu, et ka seaduseelnõu seletuskirjas ei ole seadusandja elatisnõudeid eristanud.²²²

Elatisevõlgnevuse puhul pikema vabatahtliku täitmise tähtaja andmine on autori hinnangul vastuolus ka elatise aluspõhimõtetega, eriti lapse huvide kaitsega. Eelkõige tekibki elatisvõlgnevus seetõttu, et vanem ei ole vabatahtlikult oma ülalpidamiskohustust täitnud. Sellest tulenevalt võib eeldada, et vanem ei tee seda ka edaspidi (eriti juhul, kui võlgnevuse summa on väga suur). Seetõttu ei omaks 30-päevase vabatahtliku täitmise tähtaja andmine autori arvates elatisvõlgnevuse tasumisele mingit mõju. Ilmselt hoiaks kohustatud vanem ka selle tähtaja jooksul võlgnevuse tasumisest kõrvale ning üritaks end kiirelt varatuks teha, kahjustades seeläbi lapse huve. Vastupidiselt Justiitsministeeriumile leiab autor, et lühem vabatahtliku täitmise tähtaeg motiveeriks kohustatud vanemat kiiremini kohtutäituri või sissenõudja poole pöörduma ja leppima näiteks kokku võlgnevuse tasumises maksegraafiku alusel. Ka takistaks see võlgniku

²²¹ Logussov, A, lk 5.

²²² Kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seaduse muutmise seadus 750 SE, lk 10.

ehk kohustatud vanema poolt enda kiirelt varatuks tegemist ja tagaks, et võlgnikul on vara, millele hiljem vajaduse korral sissenõue pöörata.

Kokkuvõtvalt leiab autor, et TMS § 25 lg-st 1¹ tulenev 10-päevane vabatahtliku täitmise tähtaeg peaks olema kohaldatav nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel. Tagasiulatuv elatisnõue on, sarnaselt edasiulatuva elatise nõudele, suunatud lapse vajaduste rahuldamisele. Samuti on elatisvõlg tekkinud juba seetõttu, et vanem ei ole talle seadusest tulenevat ülalpidamiskohustust vabatahtlikult täitnud. Sellest tulenevalt ei ole autori arvates tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel põhjendatud anda võlgnikule ehk elatise maksmiseks kohustatud vanemale pikem vabatahtliku täitmise tähtaeg.

3.2.2. Võlgniku läbiotsimise õigus

Tulenevalt TMS § 26 lg-st 1 on kohtutäituril õigus nõuda võlgnikult täitemenetluseks vajalikku suulist ja kirjalikku teavet ning täitemenetluses vajaliku dokumendi või muu eseme ettenäitamist. Elatisnõuetega seondult täpsustab TMS § 26 lg 1¹, et kohtutäitur peab välja selgitama, miks lapse elatise võlgnik ei täida lapse ülalpidamise kohustust, millised on tema sissetulekud ning kuidas ta kavatses elatise võlgnevust likvideerida. Selleks küsitleb kohtutäitur võlgnikku vähemalt iga kahe kuu tagant alates elatise viimasest sissenõudmisest, elatise sissenõudmise ebaõnnestumise korral alates viimasest võlgnikuga ühenduse võtmisest. Teabe nõudmise õigusega seondult kohustab TMS § 28 lg 1¹ kohtutäiturit otsima lapse elatise võlgniku valduses olevad ruumid ja maatüki läbi vähemalt iga aasta tagant alates elatise viimasest sissenõudmisest, elatise sissenõudmise ebaõnnestumise korral alates võlgniku valduses olevate ruumide ja maatüki viimasest läbiotsimisest.

Justiitsministeeriumi hinnangul, kuivõrd võlgniku elukoha regulaarne läbiotsimine riivab väga intensiivselt nii võlgniku kui ka temaga koos elavate isikute põhiõigusi, peab selle meetme rakendamine olema lubatud üksnes jooksva elatise sissenõudmiseks.²²³ Autor nõustub siinkohal Justiitsministeeriumiga, et arvestades TMS § 28 lg-st 1¹ tuleneva meetmega kaasneva riive

²²³ Logussov, A, lk 6.

intensiivsust peab selle meetme rakendamine olema lubatud väga piiratud juhtudel. Kodu ja eraelu puutumatusel puhul on tegemist PS §-dest 33 ja 26 tulenevate põhiõigustega, mille riive on lubatud üksnes seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

Eelnevat järeldust toetab ka asjaolu, et TMS § 28 lg 1¹ kehtestamisel on elatisnõudeid eristanud ka seadusandja. Seaduseelnõu, millega eelviidatud säte TMS-i lisati, seletuskirja kohaselt põhjendati elatisnõuete sundtäitmise puhul kohtutäituritele võlgniku valduses olevate ruumide ja maatüki regulaarse läbiotsimise kohustuse panemist seeläbi, et: „Kuna kohtu poolt määratud igakuine elatis on üldjuhul poole miinimumpalga suurune, mille teenimine on Eesti tööturu olukorda arvestades reaalne, on peetud mõistlikuks, et sellise summa maksmiseks võib võlgnikku rohkem survestada, lähtudes sellest, et elatis on vajalik lapse põhivajaduste katmiseks.“²²⁴ Autor märgib, et kuigi 01.01.2022. a jõustunud muudatustega on igakuise elatise summat vähendatud ning seetõttu vähenevad tulevikus eelduslikult ka elatisvõlgnevuse summad, ei ole põhjendatud laiendada TMS § 28 lg-st 1¹ tuleneva kohustuse rakendamist ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisele. Seda olenemata sellest, et edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõuded on suunatud samale eesmärgile. Kuigi võlgnikud on tulevikus suutelisemad täitma ka elatisvõlgnevuse nõuet, on võlgniku valduste läbiotsimise puhul siiski tegemist niivõrd suure põhiõiguste riivega, et selle rakendamine peab olema võimalik üksnes piiratud juhtudel. Kuigi, lähtuvalt alaealise lapse huvide kaitsest, peab täitemenetlus peab olema tõhus ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks, siis arvestades võlgniku põhiõigust kodu ja eraelu puutumatusel ning tasakaalustamiseks seda lapse huvidega, peaks TMS § 28 lg 1¹ rakendamisel „eelistama“ edasiulatuva elatise nõuet.

Seda, et võlgniku valduses olevate ruumide ja maatüki läbiotsimine peab olema lubatud üksnes väga piiratud ja põhjendatud juhtudel, kinnitab ka kohtupraktika. Kui üldjuhul toimub TMS § 28 lg-st 1¹ tuleneva kohustuse täitmine võlgniku nõusolekul, siis vastavalt TMS § 28 lg-le 2 võib võlgniku valduses olevatesse ruumidesse siseneda või maatükil viibida ja need läbi otsida ka ilma võlgniku nõusolekuta kohtu määruse alusel. Aastatel 2010-2021 on TMS § 28 lg-te 1¹ ja 2 alusel kohtutäiturid esitanud kohtutele taotlusi neljal korral, kusjuures taotlused on rahuldatud

²²⁴ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 7.

üksnes kolmel korral.²²⁵ Taotluse rahuldamine on kohtupraktikast nähtuvalt olnud põhjendatud juhtudel, kus on tuvastatud, et võlgnik on tema suhtes algatatud menetlusest teadlik, võlgniku konto on arestitud ja kohtutäitur on võlgnikuga suhelnud, kuid sellest olenemata võlgnik nõuet vabatahtlikult ei täida, takistab täitemenetluse läbiviimist, keeldub koostööst kohtutäituriga ning samuti ka ametlikult tööle minemast.²²⁶ Sellistes olukordades on kohtud leidnud, et täitemenetluse tõhususe tagamiseks on võlgniku valduste läbiotsimine põhjendatud ja vajalik. Tsiviilasjas nr 2-10-39567 jättis kohus aga kohtutäituri avalduse rahuldamata just põhjusel, et kohtutäitur ei põhjendanud piisavalt võlgniku valdusse sisenemise vajalikkust täitedokumendi täitmiseks.²²⁷ Seega on ka kohtupraktikas leitud, et võlgniku valdusse sisenemiseks ja selle läbi otsimiseks peavad esinema eriti kaalukad põhjendused, millest nähtub, et täitedokumendi täitmine muul viisil (nt läbi võlgniku sissetuleku arestimise) võimalik ei ole.

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et TMS § 28 lg-st 1¹ kohtutäiturile tuleneva õiguse ja kohustuse, otsida elatise võlgniku valduses olevaid ruume ja maatükki regulaarselt läbi, rakendamine peaks olema lubatud üksnes PKS § 100 lg-st 1 tuleneva igakuise elatise sundtäitmiseks. Meetmega kaasnev võlgniku ja temaga koos elavate isikute põhiõiguste riive on niivõrd intensiivne, et see peab olema lubatud üksnes väga piiratud juhtudel. Kuivõrd kohtutäiturite seas läbi viidud küsitlusest selgus, et täiturid tõlgendavad seadust erinevalt, siis tagamaks, et TMS § 28 lg-t 1¹ rakendataks üksnes igakuise elatise sundtäitmiseks, peaks autori hinnangul täpsustama sätet järgmiselt: „Kohtutäitur otsib lapse elatise võlgniku valduses olevad ruumid ja maatüki läbi vähemalt iga aasta tagant alates igakuise elatise viimasest sissenõudmisest, igakuise elatise sissenõudmise ebaõnnestumise korral alates võlgniku valduses olevate ruumide ja maatüki viimasest läbiotsimisest.“

²²⁵ HKMm 18.08.2010, 2-10-39567; 04.11.2016, 2-16-16237; 10.03.2017, 2-17-3810; 17.09.2019, 2-19-14234.

²²⁶ HMKm 10.03.2017, 2-17-3810, p 6.

²²⁷ HMKm 18.08.2010, 2-10-39567.

3.2.3. Sissenõude pööramine kolmandale isikule täidetud rahalisele kohustusele

TMS § 118¹ reguleerib sissenõude pööramist kolmandatele isikutele täidetud rahalistele kohustustele. Sätte lõike 1 kohaselt, kui võlgniku eest kolmandale isikule täidetud rahaline kohustus või rahalised kohustused kokku ületavad võlgnikule seadusega ettenähtud mittearestitava sissetuleku, on kohtutäituril õigus elatisnõude täitmisel nõuda arestimisaktiga kolmandalt isikult võlgniku eest täidetud rahalise kohustuse tagasitäitmist elatise sissenõudja kasuks kohtutäituri ametialasele kontole. Sätte kehtestamisel oli selle eesmärgiks lahendada täitemenetluses tekkinud probleem, kus kohtutäituritel ei olnud võimalik võlgniku sissetulekut kindlaks teha, kuivõrd võlgnikud ei arveldanud oma konto kaudu.²²⁸

Viidatud sättega seoses on Justiitsministeerium leidnud, et kuivõrd TMS §-s 118¹ sätestatud regulatsioon ei laiene tavaliste rahaliste nõuete sissenõudmisele, ei laiene see ka elatisvõlgnevuse sissenõudmisele. Meetme rakendamiseks üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel peaks Justiitsministeeriumi hinnangul elatisnõuete täitmine toimuma eraldi menetlustes, kuivõrd: „Elatisvõlgnevuse sundtäitmisel elatisega samas toimikus kandub TMS § 118¹ mõju paratamatult edasi ka elatisvõlgnevuse sissenõudmisele.“²²⁹

Sellega, et TMS §-st 118¹ tuleneva meetme kohaldamine peaks olema võimalik üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel, autor ei nõustu. Sarnaselt TMS § 25 lg 1¹ kohaldamisele leiab autor, et kuivõrd mõlemad elatisnõuded on suunatud lapse vajaduste rahuldamisele, siis peaks ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmine olema võimalikult tõhus ning suunatud lapse huvide kaitsele. Tulenevalt PKS § 102 lg 2 teisest lausest peab vanem kasutama tema käsutada olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt. Seejuures vajadusel peab vanem, et lapse vajadused saaksid rahuldatud, enda vajadusi piirama.²³⁰ Vanema sellist kohustust rikub otseselt see, kui vanem korraldab oma rahaliste vahendite liikumise läbi kolmandate isikute, säilitades seeläbi enda elustandardi²³¹, kuid jättes lapse ilma vajaliku ülalpidamiseta. Kuivõrd vanemale PKS § 102 lg 2 teisest lausest tulenev kohustus kohaldub nii edasiulatuva kui ka

²²⁸ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 8.

²²⁹ Logussov, A, lk 6-7.

²³⁰ RKTko 24.01.2012, 3-2-1-118-12, p 15.

²³¹ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 8.

tagasiulatuva elatisnõude puhul, tuleks autori hinnangul vanema sellisest kohustusest lähtuda ka elatisnõuete sundtäitmisel. Seda enam, et oma varaliste vahendite liigutamine läbi kolmandate isikute näitab, et vanemal küll oleks lapse ülalpidamiseks piisavalt vahendeid, kuid ta lihtsalt ei taha seda teha. Sellises olukorras ei ole autori hinnangul põhjendatud kohustatud vanema kuidagi leebem kohtlemine, ka mitte tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel. Lapse õigus olla oma vanemate poolt ülal peetud ning vanema kohustus pidada oma last ülal on kehtestatud põhiseaduses (PS § 27 lg 3). Sellest tulenevalt peab vanem esmajoones peab tagama oma lapse ülalpidamise ning alles pärast ülalpidamiskohustuse täitmist võib vanem alles jäänud vahendeid kasutada oma vabal äranägemisel.

Lisaks eelnevale juhib autor tähelepanu, et sarnaselt TMS § 25 lg-le 1¹ kasutab ka TMS § 118¹ terminit „elatisnõue“. Seega sätte sõnastuse kohaselt seadusandja selle erimeetme puhul edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõuded eristanud ei ole. TMS § 118¹ kohaldamist edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise sissenõudmiseks ühetaoliselt toetab autori hinnangul ka see, et nimetatud meede võlgniku ehk kohustatud vanema põhiõigusi ei riiva. Võrreldes näiteks TMS § 28 lg-st 1¹ tuleneva meetmega, millega kaasneb võlgniku ja temaga koos elavate isikute põhiõiguste riive, sissenõude pööramisega kolmandale isikule täidetud rahalisele kohustusele selliseid tagajärgi ei kaasne. Küll aga täidab see lapse huvide kaitse põhimõtet ja täitemenetluse eesmärki, tagades lapsele vanema poolt ülalpidamise ka juhul, kui vanem seda vabatahtlikult teha ei taha ja püüab sellest kõrvale hoiduda.

Kokkuvõtvalt leiab autor, et TMS §-st 118¹ tuleneva elatise sissenõudmise erimeetme rakendamine peaks toimuma ühetaoliselt nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel. Tulenevalt PKS § 102 lg-st 2 peab vanem kasutama tema käsutuses olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt. Sellest tulenevalt ei tohi ka tagasiulatuva elatisnõude puhul lubada vanemal lapse ülalpidamiskohustuse täitmist vältida, kuid samas säilitada oma (st vanema enda) elustandard. Elatisnõuete sundtäitmine peab olema eelkõige suunatud lapse vajaduste rahuldamisele.

3.2.4. Sissetuleku arestimise erisused

Täitemenetluse üheks peamiseks sunnimeetmeks on võlgniku sissetuleku arestimine. TMS § 130 lg 1¹ kohaselt loetakse sissetulekuks eelkõige võlgniku töötasu või muud sellesarnast tasu, päevaraha, pensioni, dividende, loonustasu jne. Sissetulekutele, millele sissenõude pööramine lubatud ei ole, on loetletud TMS § 131 lg 1 p-des 1-12. Üldjuhul ei arestita sissetulekut juhul, kui see ei ületa ühe kuu eest ettenähtud palga alammäära suurust või vastavat osa nädala või päeva sissetulekust (TMS § 132 lg 1). Elatisnõuete sundtäitmisega seonduvalt tuleneb aga TMS § 132 lg-st 1¹, et kui sissenõude pööramine võlgniku muule varale ei ole viinud või eeldatavalt ei vii lapse elatisnõude täielikule rahuldamisele, võib arestida kuni pool TMS § 132 lg-s 1 nimetatud sissetulekust. Kui lapse elatisnõude täitmiseks võlgniku sissetulekust arestitav summa jääb alla poole TMS § 132 lg-s 1 nimetatud summast, võib arestida kuni ühe kolmandiku võlgniku sissetulekust.

Ka siinkohal on Justiitsministeerium leidnud, et TMS § 132 lg-s 1¹ sätestatud erisused elatisvõlgnevuse katteks tehtavale pangakonto ja sissetuleku arestile ei laiene.²³² Selle asemel tuleb elatisvõlgnevuse sundtäitmisel rakendada TMS § 132 lg-t 1², mille kohaselt võib ühes kuus arestida kuni 20% sissetulekust, mis ei ole suurem kui TMS § 132 lg-s 1 nimetatud sissetulek, millest on maha arvatud Statistikaameti poolt avaldatud arvestuslik elatusmiinimum. Juhul, kui võlgniku sissetulek jääb alla arvestusliku elatusmiinimumi, sissetulekut ei arestita.

Autor Justiitsministeeriumi sellekohase seisukohaga ei nõustu. Esmalt välistab TMS § 132 lg 1² kohaldamise elatisnõuete sundtäitmisel otseselt sätte viimane lause, mille kohaselt ei kohaldata sätet lapse elatisnõude täitmisele. Ka seaduseelnõu seletuskirjast nähtuvalt oli sätte kehtestamisel selle eesmärgiks tagada täitemenetluses võlgnikule arvestusliku elatusmiinimumi suurune sissetulek, kuid elatisvõlgnike osas jäi ikka kehtima TMS § 132 lg 1¹.²³³ Teiseks on oluline arvestada PKS § 102 lg-ga 2, mille kohaselt vanem oma alaealise lapse ülalpidamise kohustusest ei vabane ning vanem peab kasutama tema käsutada olevaid vahendeid enda ja lapse

²³² Logussov, A, lk 7.

²³³ Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 583 SE. 583 SE II. Seletuskiri advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ba0add73-29c8-4e49-8839-2e5556635521> (09.04.2022).

ülalpidamiseks ühetaoliselt. Vastavalt eespool öeldule kohaldatakse nimetatud põhimõtet materiaaldiguses ja kohtupraktikas mõlema elatisnõude, st nii edasiulatava kui ka tagasiulatava osas.²³⁴ Sellest tulenevalt peab autori hinnangul nimetatud põhimõtet kohaldama ka elatisnõuete sundtäitmisel ja seda on seadusandja ka teinud. Tulenevalt seaduseelnõu seletuskirjast oli TMS § 132 lg 1¹ täiendamise eesmärk tagada lapse elatise nõuete efektiivsem täitmine. Seejuures lähtuti lapse huvidest ehk et lapsele oleks tagatud ülalpidamine sõltumata sellest, kui raske on vanemal. Kohustus pidada oma last ülal tuleb põhiseadusest ning vanema raske olukord ei saa olla vabanduseks lapsele elatise mittemaksmisele.²³⁵

Eelnevale lisaks leiab autor, et võrreldes näiteks TMS § 28 lg-st 1¹ tuleneva erimeetmega, mille rakendamisega kaasneb võlgniku ehk kohustatud vanema põhiõiguste riive, TMS § 132 lg-st 1¹ tulenev meede võlgniku põhiõigusi ei riiva. Samuti ei kaasne sellega vanemale muid ebaproportsionaalseid kahjulikke tagajärgi, mis õigustaksid vanema leebemat kohtlemist võrreldes alaealise lapsega. Sätte kohaselt jäetakse vanemale siiski piisav summa ka enda toimetuleku tagamiseks. Samas kohustatud vanema poolt oma ülalpidamiskohustuse täitmata jätmine rikub otseselt lapsele PS § 27 lg-st 3 tulenevat põhiõigust olla oma vanemate poolt ülal peetud. Olukorras, kus vanem vabatahtlikult oma lapse ülalpidamiskohustust ei täida, on autori hinnangul põhjendatud rakendada TMS § 132 lg-t 1¹ nii edasiulatava kui tagasiulatava elatisnõude sissenõudmiseks. Eelduslikult motiveeriks see ka kohustatud vanemat täitemenetluses aktiivsemalt osalema ning püüdma vabatahtlikult leida vahendeid elatisnõuete tasumiseks.

Kokkuvõtvalt tuleneb eelnevast, et TMS § 132 lg-st 1¹ tulenev elatise sundtäitmise erimeede peaks olema rakendatav nii edasiulatava kui ka tagasiulatava elatisnõude sundtäitmiseks. Elatisnõuete eesmärgiks on tagada lapse olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamine, seda olenemata sellest, kas vanem maksab lapsele elatist ette või tagantjäre. Autori hinnangul ei kaasne TMS § 132 lg-t 1¹ sätestatud meetme rakendamisega mõlema elatisnõude osas

²³⁴ RKTko 25.05.2016, 3-2-1-35-16, p 19.

²³⁵ Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 763 SE. Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/94975644-610a-05d2-8a30-c1febfa97a5d> (09.04.2022).

ühetaoliselt võlgnikule ehk kohustatud vanemale mingeid põhjendamatuid kahjulikke tagajärgi, mis õigustaksid ühe elatisnõude puhul vanema leebemat kohtlemist.

3.2.5. Elatisvõlgniku õiguste piiramine

01.01.2021. a jõustusid TMS §-d 177¹-177⁵, millega laiendati oluliselt kohtutäiturite võimalusi elatisvõlgnike survestamiseks. Seadusmuudatuse eesmärgiks oli viia ellu Vabariigi Valitsuse 2014. a tegevusprogrammi perepoliitika punkt 7, millega oli lubatud sätestada jõulised riikliku sunni meetodid laste elatisraha maksmisest kõrvalehoidjatele ning tõhustada lapse elatise sissenõudmist.²³⁶ Viidatud sätetega anti kohtutäituritele õigus elatise mõjuva põhjuseta tasumata jätmise korral taotleda võlgniku jahipidamisõiguse, mootorsõiduki juhtimisõiguse, väikelaeva ja jeti juhtimisõiguse peatamist ning kalastuskaardi, relvaloa ja relvasoetamisloa kehtivuse peatamist (TMS § 177² lg 1). Samuti nähti ette võimalus tunnistada kehtetuks võlgniku pass või muu reisidokument, meremehe teenistusraamat või meresõidutunnistus (TMS § 177² lg 1¹). Koos õiguste peatamisega anti kohtutele ka õigus elatisvõlgnikele nimetatud õiguste andmine keelata (TMS § 177² lg 2).²³⁷

Justiitsministeerium on, tuginedes seaduseelnõule leidnud, et TMS 8¹. peatükis loetletud meetmete rakendamine peaks olema võimalik üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks. Seaduseelnõu kohaselt oli nimetatud sätete kehtestamise eesmärgiks survestada kohustatud vanemat elatise maksmiseks ja sundtäitmise hõlbustamiseks.²³⁸ Välistamaks TMS §-de 177¹-177⁵ alusel võlgniku õiguste piiramise mõju elatisvõlgnevuse sissenõudmisele, peaks Justiitsministeeriumi hinnangul elatisnõuete sundtäitmine toimuma eraldi menetlustes.²³⁹ Autor nõustub Justiitsministeeriumi sellekohase seisukohaga osaliselt. TMS 8¹. peatükis loetletud meetmete rakendamine peab, kehtiva seaduse kohaselt, olema võimalik üksnes

²³⁶ Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 2.

²³⁷ *Ibidem*, lk 1.

²³⁸ Logussov, A, lk 5.

²³⁹ *Ibidem*, lk 7.

edasiulatava elatise sissenõudmiseks, kuid autori hinnangul ei pea selleks ilmtingimata alustama kahte eraldi täitemenetlust.²⁴⁰

TMS §-des 177¹-177⁵ sätestatud meetmete rakendamine üksnes edasiulatava elatisnõude sundtäitmiseks on eelkõige põhjendatud sellega, et selline oli seadusandja eesmärk. Nagu ka Justiitsministeerium on oma analüüsis viidanud²⁴¹, on seaduseelnõu seletuskirjas selgelt rõhutatud, et meetmete eesmärgiks on tagada lapsele igakuine elatis, mitte kogunenud võlgnevuse sissenõudmine ja varem kogunenud võlgnevuse sissenõudmiseks tuleb kasutada teisi TMS-is sätestatud meetmeid.²⁴² Seadusandja sellekohast eesmärki kinnitab ka asjaolu, et meetmete rakendamine on seotud just igakuise elatise korrapärase tasumata jätmisega.²⁴³ TMS § 177¹ lg-st 1 tuleneb, et „kui lapse elatise võlgnik ei ole täitemenetluse ajal kahe kuu jooksul korrapäraselt elatist maksnud“ hoiatab kohtutäitur võlgnikku sissenõudja nõusolekul, et võlgniku TMS §-s 177² loetletud õigusi võidakse piirata. TMS § 177² lg 1 kohaselt, „kui võlgnik ei ole lapse elatise sissenõudmiseks algatatud täitemenetluse ajal maksnud kolme kuu jooksul korrapäraselt elatist“, võib kohus sissenõudja nõusolekul ja kohtutäituri avalduse alusel võlgnike õigusi ja lubade kehtivusi peatada.

Seega, tulenevalt eelnevast nõustub autor Justiitsministeeriumiga, et TMS §-de 177¹-177⁵ alusel kohustatud vanema õiguste piiramine on kehtiva seaduse kohaselt võimalik üksnes igakuise elatise, aga mitte elatisvõlgnevuse sissenõudmiseks. Siiski, kuivõrd mõlemad elatisnõuded on suunatud sama eesmärgi saavutamisele, võiks autori hinnangul seadusandja kaaluda, kas TMS 8¹. peatükis sätestatud meetmete kohaldamist on võimalik laiendada ka elatisvõlgnevuse sissenõudmisele.

²⁴⁰ Täitemenetluse alustamise kohta vaata käesoleva magistritöö peatükk 3.1.2.

²⁴¹ Logussov, A, lk 5.

²⁴² Täitemenetluse seadustiku muutmise ning teiste seaduste muutmise seadus 803 SE, lk 12.

²⁴³ *Ibidem*, lk-d 11-12.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, kuidas eristatakse edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõudeid just alaealise lapse ülalpidamiskohustuse kontekstis. Eelkõige püüdis autor leida vastuse küsimusele, mis on tagasiulatuva elatise nõude eesmärk. Sellest eesmärgist lähtuvalt analüüsiti käesolevas magistritöös omakorda elatise nõuete eristamist kohtu- ja täitemenetluspraktikas ning hinnati tehtavate erisuste põhjendatust, eeskätt just lähtuvalt elatise nõuete eesmärgist. Täitemenetluspraktikaga seonduvalt oli magistritöö eesmärgiks analüüsida seda, kas elatise nõuete sundtäitmine peaks toimuma ühes ja samas või eraldi täitemenetlustes ning kas elatise sundtäitmise erimeetmete rakendamine peaks olema lubatud üksnes edasiulatuva või tagasiulatuva või mõlema elatise nõude sissenõudmiseks.

Autor tuvastas, et oma sisult on edasiulatuva ja tagasiulatuva elatise nõuded väga sarnased. Alaealise lapse ülalpidamiskohustuse eesmärgiks on tagada alaealise lapse igapäevaste vajaduste rahuldamine ning tema arenguks piisavad varalised vahendid. Olenemata sellest, et Eesti kohtute praktika kohaselt ei ole lapse igapäevaseid vajadusi võimalik rahuldada tagantjäreli, leidis autor, et tagasiulatuva elatise nõude mõtteks ei ole lapse minevikus tekkinud vajaduste rahuldamine. Nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatise nõue on suunatud alaealise lapse olemasolevate ja tulevikus tekkivate vajaduste rahuldamisele. Nõuete sarnasust kinnitab autori hinnangul see, et sarnaselt edasiulatuva elatise nõudele ei eelda elatise nõudmine tagasiulatuvalt mingite eritingimuste (nt täiendavad eeldused) täitmist. Erinevad on üksnes nõuete ulatused, mis aga nõuete eesmärki, st lapse olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamine, ei muuda.

Tagasiulatuva elatise nõude osas jõudis autor järeldusele, et nõude regulatsioonis esineb olulisi puudusi, mis omakorda põhjustab PKS § 108 erinevat tõlgendamist nii asjaomaste poolte kui ka kohtute poolt. Eelkõige tekitab probleeme asjaolu, et PKS §-s 108 ei ole nähtud ette konkreetset tähtaega, alates millest saab tagasiulatuvat ülalpidamist nõuda. Sellest tulenevalt puudub õigusselgus ja üksmeel selle osas, alates millisest hetkest tuleb tagasiulatuva elatise välja mõista ning kas nõue on seotud mingite täiendavate eeldustega. Õigusselguse tagamiseks tuleks autori arvates siduda PKS § 108 kohase tagasiulatuva elatise nõudeõiguse tekkimine selle hetkega, mil teiselt vanemalt on ülalpidamist nõutud. Lisaks, arvestades tagasiulatuva elatise nõude eesmärki ei

ole autori hinnangul põhjendatud kohaldada PKS-is sisalduvaid elatise erisätteid (eelkõige PKS § 101) üksnes edasiulatuvale elatisnõudele. Kuivõrd mõlema nõude eesmärgiks on lapse olemasolevate ja tulevaste vajaduste rahuldamine, ei ole elatisnõuete erinev kohtlemine põhjendatud. Seda enam, et 01.01.2022. a jõustunud muudatustega vähendati väljamõistetava elatise summat märkimisväärselt.

Elatisnõuete väljamõistmisega seonduvalt jõudis autor järeldusele, et kohtupraktikas ilmnevad elatisnõuete erisused eelkõige läbi poolte ning kohtu õiguste ja kohustuste. Edasiulatuva elatisnõude lahendamisel kannab tõendamiskoormist peamiselt kostja, kelle kohustuseks on kohtu ette tuua ja tõendada asjaolud, mis annavad aluse hageja poolt nõutava elatise vähendamiseks. Seevastu hageja kohustuseks on tõendada üksnes lapse ülalpidamiskulusid ning seda ka ainult juhul, kui elatist nõutakse PKS § 101 alusel arvatust suuremas määras. Kohtu ülesandeks on poolte poolt esitatud asjaolude ja tõendite pinnalt hinnata, millises ulatuses on lapse ülalpidamiskulud vajalikud ja põhjendatud. Tagasiulatuva elatisnõude lahendamisel pöördub poolte tõendamiskoormis aga hageja kahjuks. Kohtupraktikast nähtuvalt peab hageja tõendama, et enne elatishagi esitamist on ta kostjalt elatist nõudnud. Seejuures on oluline, et tegemist on kohtupraktikas väljakujunenud, mitte seadusest tuleneva eeldusega. Seetõttu on väga sagedased olukorrad, kus tagasiulatuva elatise nõue jäetakse rahuldamata seetõttu, et varasemalt ei ole kohustatud vanemalt elatist nõutud. Mõlema nõude puhul peab kohus hindama muuhulgas vanemate varalist seisut, seejuures edasiulatuva elatisnõude puhul üksnes kohtulahendi tegemise aja seisuga. Tagasiulatuva elatisnõude lahendamisel aga lisaks ka selle aja seisuga, mille eest elatist nõutakse.

Kuivõrd nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatise nõue täidavad sama eesmärgi, jõudis autor järeldusele, et elatisnõuete eristamine täitemenetluses üldjuhul põhjendatud ei ole. Esmalt tuvastas autor kohtutäiturite seas läbi viidud küsitluse põhjal, et elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamise osas puudub täitemenetluspraktikas ühtsus. Leidub nii kohtutäitureid, kes rakendavad erimeetmeid mõlema elatisnõude osas ühiselt kui ka täitureid, kes rakendavad erimeetmeid üksnes edasiulatuva või tagasiulatuva elatisnõude sissenõudmiseks. Erinevalt aga Justiitsministeeriumi poolt 2019. a analüüsis väljendatud seisukohast jõudis autor järeldusele, et

valdavas osas peaks elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamine olema lubatav mõlema elatisnõude osas.

Tulenevalt eelnevast jõudis autor järeldusele, et TMS § 25 lg-st 1¹, §-st 118¹ ja § 132 lg-st 1¹ tulenevaid erimeetmeid peaks olema võimalik rakendada ühetaoliselt nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks. Nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatise nõue on suunatud lapse vajaduste rahuldamisele ning lapse vajaduste rahuldamisele peaks olema suunatud ka elatisnõuete sundtäitmine. Lapse õigus saada oma vanemalt ülalpidamist kaalub autori hinnangul üle need negatiivsed tagajärjed, mis võivad elatise maksmiseks kohustatud vanemale TMS § 25 lg-s 1¹, §-s 118¹ ja § 132 lg-s 1¹ sätestatud meetmete rakendamisega kaasneda. TMS § 28 lg-s 1¹ ning §-des 177¹-177⁵ sätestatud meetmete rakendamine peaks autori hinnangul olema aga lubatud üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmisel. TMS § 28 lg-st 1¹ puhul on selle piiratud kohaldamine põhjendatud eelkõige seeläbi, et sättest tuleneva läbiotsimisõigusega kaasneb paratamatult võlgniku ehk kohustatud vanema ja temaga koos elavate isikute põhiõiguste, st kodu ja eraelu puutumatus riive ning selline riive peaks olema lubatud üksnes väga piiratud juhtudel. TMS §-de 177¹-177⁵ osas leidis autor, et nimetatud sätetest tulenevate erimeetmete kohaldamine tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmisele on välistatud eelkõige sätete sõnastuse tõttu. Seejuures oli see ka seadusandja eesmärk. Seaduseelnõu, millega viidatud sätted TMS-i lisati, seletuskirjas on seadusandja selgelt rõhutanud, et meetmete eesmärgiks on tagada lapsele igakuine elatis, mitte kogunenud võlgnevuse sissenõudmine ning elatisvõlgnevuse sissenõudmiseks tuleb rakendada teisi meetmeid. Arvestades aga, et nii edasiulatuva kui ka tagasiulatuva elatise nõue on suunatud lapse vajaduste rahuldamisele, võiks autori arvates kaaluda ka TMS 8¹. peatükis sätestatud meetmete kohaldamise laiendamist tagasiulatuva elatise sissenõudmisele.

Lisaks eelnevale leidis autor, et vastupidiselt Justiitsministeeriumi poolt 2019. a analüüsis tehtud järeldustele, ei ole elatisnõuete sundtäitmine erinevates täitemenetlustes põhjendatud. Kohtutäiturite seas läbi viidud küsitluse käigus selgus, et edasiulatuvat ja tagasiulatuvat elatisnõuet on võimalik eristada ka siis, kui neid täidetakse ühes täitemenetluses. Samas selgus see, et kui elatisnõuete kohta algatatakse ühe täitedokumendi põhjal kaks eraldi täiteasja, ei tähenda see ilmtingimata, et kohtutäiturid sunnimeetmete rakendamisel elatisnõudeid eristavad.

Küll aga võib autori hinnangul pidada Justiitsministeeriumi poolt väljendatud seisukohta asjakohaseks lähtuvalt vajadusest elatisnõuete sundtäitmise praktikat ühtlustada. Seeläbi oleks tagatud õigusselgus ning tõenäoliselt väheneks ka elatisnõuete sundtäimisega seotud vaidluste arv.

Viimaks jõudis autor järeldusele, et täitemenetluspraktika ühtlustamine võib olla saavutatav seeläbi kui anda TMS § 23 lg-st 4⁵ tulenev otsustusõigus kohtutäituritele. Viidatud sätte kohaselt, kui täitedokument sisaldab nõudeid, mis muutuvad sissenõutavaks tulevikus, märgib sissenõudja, kas ta soovib nende nõuete täitmist samas täitemenetluses. Sätte kehtestamisel oli seadusandja mõtteks ühtlustada elatise täitmise praktikat, kuid autori hinnangul see sätte oma praegusel kujul sellist eesmärki ei täida. Täitemenetluse praktikat loovad ja kujundavad kohtutäiturid, kuid kohtutäitur ei saa mõjutada sissenõudja otsust selle osas, kas algatada üks või kaks täitemenetlust. Tulenevalt TMS § 23 lg-st 4⁵ peab sissenõudja tegema vastava otsuse juba täitmisavalduses, st veel enne kui see esitatakse kohtutäiturile. Andes aga TMS § 23 lg 4⁵ alusel otsustusõiguse kohtutäituritele, on täitemenetluse praktika ühtlustamine autori arvates võimalik.

DISTINCTION BETWEEN PROSPECTIVE AND RETROACTIVE MAINTENANCE CLAIMS IN THE AWARDING AND ENFORCEMENT OF MAINTENANCE FOR A MINOR CHILD

Abstract

Paragraph 27 (3) of the Constitution of the Republic of Estonia gives a minor child the right to be maintained by his or her parents and to the parent the obligation to maintain his or her minor child. The child's right to be maintained by his or her parents is protected by the child's right to, in a situation where the parent does not voluntarily support the child, submit a maintenance claim against his or her parent with a court. In connection, the legislator has provided for the possibility of claiming maintenance both prospectively (i.e. child support) and retroactively. In order to ensure that the parent fulfills the obligations imposed on him or her by the court, a coercive enforcement mechanism has been set up by the legislator. The aim of the latter is to ensure the maintenance of the minor child regardless of the parent's attitude towards the obligations imposed on him or her. Although the awarding and recovery of maintenance in favour of a minor child should be rapid and efficient, in practice a number of problems have arisen in connection with the distinction between the two maintenance claims.

The aim of this Master's thesis was to assess whether and how the prospective and retroactive maintenance claims are distinguished in the context of the maintenance obligation of a minor child. In particular, the thesis sought to find an answer to the question – what is the purpose of a retroactive maintenance claim for a minor child. In light of that objective, it was analyzed how the prospective and retroactive maintenance claims are differentiated between in Estonian case law and in the practice of enforcement proceedings. With regard to the distinctions identified in the course of the analysis, their justification, in light of the purpose of the maintenance claims, was also assessed. Concerning the practice of enforcement proceedings, the aim of this Master's thesis was to analyze, among other things, whether the compulsory enforcement of prospective and retroactive maintenance claims should take place in the same or separate enforcement proceedings. As the Code of Enforcement Procedure provides for a number of special measures for the recovery of maintenance, the objective of this Master's thesis was also to examine the application of these special measures in practice and to assess whether the application of these

special measures should be allowed for both prospective and retroactive maintenance claims or only one.

In order to find possible solutions and answers to the aforementioned, the author analyzed both the legal literature and case law. The aim of this was primarily to get an overview of the substantive Estonian case law. In addition, as regards the scope and purpose of a retroactive maintenance claim for a minor child, the author compared Estonian law to German, Finnish and Swedish law. In connection with the enforcement proceedings, more precisely the practice of bailiffs upon initiation of enforcement proceedings and the implementation of the special coercive measures for the recovery of maintenance, the author conducted a short survey among Estonian bailiffs. Depending on the purpose of the work and the sources used, a combined method was used to write this Master's thesis. Using a historical and comparative method, the author studied the distinction between prospective and retroactive maintenance claims in substantive law and the purpose of retroactive maintenance. Using the data collection method, the author examined the distinction between the prospective and retroactive maintenance claims in enforcement practice. In order to get an overview of substantive law and the practice of courts, an empirical analysis of case law together with common views in relevant legal literature was conducted. Both analytical and synthetic methods were used to draw conclusions from the findings.

The author found that, in terms of content, prospective and retroactive claims are very similar. The purpose of the maintenance obligation for a minor child is to ensure that the daily needs of the minor child are met and that sufficient financial resources are available for his or her development. Despite the fact that, according to Estonian case law, it is not possible to satisfy the daily needs of a child retroactively, the author came to the conclusion that the purpose of a retroactive maintenance claim is not to satisfy the needs of the child in the past. The author is of the opinion that both the prospective maintenance claim, set out in the Family Law Act § 100 section 1, and retroactive maintenance claim, set out in the Family Law Act § 108, are aimed at satisfying the current and future needs of a minor child. This is confirmed by the fact that, similarly to a prospective maintenance claim, a claim for retroactive maintenance does not require the fulfillment of any special conditions (i.e additional preconditions). The only

distinction between the two claims, in the author's opinion, is the scope of the claims, which does not have any bearing on the purpose of the claims, i.e to satisfy the current and future needs of a minor child.

With regard to the retroactive maintenance claim, the author concluded that there are significant shortcomings in the regulation of the claim. The fact that the Family Law Act § 108 does not set out a specific period or event from which retroactive maintenance can be claimed, leads the involved parties and the courts to interpret the provision differently. Consequently, there is no legal clarity or consensus as to the date from which retroactive maintenance should be awarded or if the claim is subject to any additional preconditions. The author is of the opinion that the retroactive maintenance claim should be linked to an out-of-court claim for maintenance, thus making it clear from which it can be awarded. In addition, as said before, both prospective (Family Law Act § 100 section 1) and retroactive maintenance claims (Family Law Act § 108) fulfill the same purpose. In this regard, the author finds it unjustified that, in Estonian case law, the Family Law Act § 101, which governs the amount of maintenance to be awarded for a minor child, is only applied to the prospective maintenance claim. As both claims are intended to satisfy the current and future needs of the minor child, different treatment of maintenance claims is not justified. All the more so since the Family Law Act amendments that came into force in 01.01.2022 significantly reduced the amount of maintenance to be awarded for a minor child.

In connection with the awarding of maintenance, the author found that, in case law, the distinctions made between prospective and retroactive maintenance claims are primarily manifested through the rights and obligations of the parties and the court. In the case of a prospective maintenance claim, the burden of proof lies mainly with the defendant, who is obligated to bring forth and prove the circumstances which give rise to the reduction of maintenance. The claimant however is mainly required to prove the child's maintenance costs. The latter only in the event that the maintenance claimed exceeds the amount calculated on the basis of the Family Law Act § 101. It is for the court to assess, on the basis of the facts and evidence submitted by the parties, the extent to which the child's maintenance costs are necessary and justified. Contrary to the aforementioned, in the case of retroactive maintenance, the burden of proof lies primarily on the claimant. According to case law, the claimant must

prove that he or she has claimed maintenance from the defendant prior to bringing a claim before a court. It is important to note that this precondition has been established by case law and does not arise from the Family Law Act § 108. Due to this, it has become very common to reject a claim for retroactive maintenance because no maintenance has been previously claimed. In both cases, the court must assess the financial situations of both parents.

The author found that, based on the purpose of prospective and retroactive maintenance, the distinctions made in enforcement proceedings are generally not justified. First, the author notes that, on the basis of the survey conducted between Estonian bailiffs, there is a lack of uniformity when it comes to the implementation of the special coercive measures for the recovery of maintenance. There are bailiffs who apply these measures for both maintenance claims jointly and bailiffs who apply these measures only for the recovery of either the prospective or retroactive maintenance claim. However, contrary to the conclusions made by the Ministry of Justice in 2019 and considering the purposes and principles of child maintenance, as well as the intention of the legislator in establishing these special coercive measures, the author concluded that, for the most part, the application of these special coercive measures should be permissible for both prospective and retroactive maintenance claims. Contrary to the opinion expressed by the Ministry of Justice, the author is of the opinion that it is not justified to apply special coercive measures only in the case of the enforcement of a prospective maintenance claim. Given that both prospective and retroactive maintenance protect a child's fundamental right to be maintained by his or her parents, the enforcement proceedings of both maintenance claims must be effective.

With regard to the implementation of special coercive measures for the enforcement of maintenance claims, the author concluded that the special coercive measures set out in the Code of Enforcement Procedure § 25 section 1¹, § 118¹ and § 132 section 1¹ should be applicable to both prospective and retroactive maintenance claims. These measures ensure the principle of protection of the best interests of the minor child, which is fundamental in the case of child maintenance, without disproportionately affecting the rights of the parent liable for maintenance. However, with regard to the coercive measure set out in the Code of Enforcement Procedure § 28 section 1¹, the author found that this measure should only be applicable to the

enforcement of prospective maintenance claims. This is primarily due to the fact that the right to search the premises, plots of land and the debtor's person arising from § 28 section 1¹ entails with it the infringement of the fundamental rights, i.e the inviolability of one's home and private and family life of the parent, against whom the proceedings have been started, and the persons living with him or her. Such infringement should only be allowed in very limited instances. Concerning the measures set out in the Code of Enforcement Procedure § 117¹-177⁵, the author came to the conclusion that the application of these measures to the enforcement proceedings of a retroactive maintenance claim is excluded due to the current wording of the provisions. Furthermore, according to the explanatory memorandum to the draft law, the legislator has clearly emphasised that the purpose of the aforementioned coercive measures is to ensure monthly maintenance for the child and not to collect the accumulated debt. However, given that both retroactive and retroactive maintenance claims are aimed at meeting the needs of the child, the author is of the opinion that the extension of the measures provided for in the Code of Enforcement Procedure chapter 8¹ to the enforcement proceedings of retroactive maintenance claims should also be considered.

In light of the above, the author found that, contrary to the conclusions made by the Ministry of Justice in 2019, it is not necessary by all means to enforce maintenance claims in different proceedings. A survey of bailiffs revealed that prospective and retroactive maintenance claims can be distinguished even if they are enforced in the same enforcement proceedings. The position expressed by the Ministry of Justice may however be considered appropriate based on the need to harmonize the practice of enforcement of maintenance claims. This may be achieved by giving the right to decide whether or not one or two enforcement proceedings should be conducted, arising from the Code of Enforcement Procedure § 23 section 4⁵, to the bailiffs.

KASUTATUD LÜHENDID

EIKo – Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtuotsus.

HMKm – Harju Maakohtu kohtumäärus.

HMKo – Harju Maakohtu kohtuotsus.

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus.

RKTKm – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtumäärus.

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsus.

TlnRnKm – Tallinna Ringkonnakohtu kohtumäärus.

TMKo – Tartu Maakohtu kohtuotsus.

Komm. vlj. – kommenteeritud väljaanne.

VKMo – Viru Maakohtu kohtuotsus.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017;

Kasutatud õigusaktid

2. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2021, 2;
3. Eesti NSV abielu ja perekonnakoodeks. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1981. Tallinn: Kirjastus Eesti Raamat, 1969. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114910> (19.04.2022);
4. *Elatustukilaki* (580/2008). Soome keeles arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080580> (23.04.2022);
5. *Föräldrabalk* (1949:381). Rootsi keeles arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381 (23.04.2022);
6. Lapse õiguste konventsioon. – RT I 1996, 16, 56;
7. Lastekaitseadus. – RT I, 12.12.2018, 49;
8. *Münchener Kommentar zum BGB*. Saksa keeles arvutivõrgus kättesaadav: [https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekobgb_8_band10%2Fbgb%2Fcont%2Fmuekobgb.bgb.p1613.glii.g14.htm&pos=5&hlwords=on#FNAID0E1MLX](https://beck-online-beck.de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekobgb_8_band10%2Fbgb%2Fcont%2Fmuekobgb.bgb.p1613.glii.g14.htm&pos=5&hlwords=on#FNAID0E1MLX) (26.04.2022);
9. Perekülvitiste seadus. – RT I, 31.03.2022, 13;
10. Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326;
11. Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15;
12. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 22.12.2021, 2;
13. Perekonnaseaduse muutmise seadus. – RT I 2005, 20, 124;
14. Saksa tsiviilseadustik. BGB. Inglise keeles arvutivõrgus kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (19.04.2022);
15. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23;

16. Tsiviilseadustik: Vabariigi Valitsuse ettepanek 11. XII 1939. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:259472> (26.04.2022);
17. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8;
18. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (elalise võlgnike survestamine). – RT I, 19.03.2019, 1;
19. VNFSV abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Ametlik tekst muudatustega kuni 25. augustini 1945. a ühes paragrahvide järgi süstematiseeritud materjale sisaldava lisaga. Tartu: RK Teaduslik kirjandus, 1946. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114912> (19.04.2022);
20. VNFSV abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks. Muudatustega kuni 1. juulini 1938. Tallinn: ENSV Kohtu Rahvakomissariaat, 1940. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/114909> (18.04.2022);

Kasutatud kohtupraktika

21. HMKo 25.02.2020, 2-20-15275;
22. HMKo 08.01.2021, 2-19-124356;
23. HMKo 18.01.2021, 2-20-120374;
24. HMKo 19.01.2021, 2-20-3272;
25. HMKo 25.01.2021, 2-20-5463;
26. HMKo 02.02.2021, 2-20-128475;
27. HMKo 23.02.2021, 2-20-137059;
28. HMKo 26.02.2021, 2-20-17875;
29. HMKo 02.03.2021, 2-20-15698;
30. HMKo 05.03.2021, 2-20-11691;
31. HMKo 09.03.2021, 2-20-6118;
32. HMKo 10.03.2021, 2-20-13414;
33. HMKo 12.03.2021, 2-18-18752;
34. HMKo 12.03.2021, 2-20-10761;
35. HMKo 23.03.2021, 2-20-137059;
36. HMKo 01.04.2021, 2-19-121468;
37. HMKo 01.04.2021, 2-20-2053;

38. HMKo 05.04.2021, 2-18-7919;
39. HMKo 21.04.2021, 2-20-13328;
40. HMKo 23.04.2021, 2-20-1297;
41. HMKo 11.06.2021, 2-20-113586;
42. HMKo 28.06.2021, 2-21.101424;
43. HMKo 05.11.2021, 2-21-5313;
44. HMKo 17.12.2021, 2-21-7593;
45. HMKo 23.12.2021, 2-21-18110;
46. HMKo 24.01.2022, 2-21-6440;
47. HMKo 01.02.2022, 2-21-15816;
48. HMKo 07.02.2022, 2-21-15126;
49. HMKo 08.02.2022, 2-21-14513;
50. HMKo 08.02.2022, 2-21-20101;
51. HMKo 08.02.2022, 2-21-20338;
52. HMKo 08.02.2022, 2-22-1121;
53. HMKo 18.02.2022, 2-22-1134;
54. HMKo 20.02.2022, 2-21-15916;
55. HMKo 21.02.2022, 2-21-17448;
56. HMKo 24.01.2022, 2-21-6440;
57. HMKo 28.02.2022, 2-17-14726;
58. HKMm 18.08.2010, 2-10-39567;
59. HMKm 04.11.2016, 2-16-16237;
60. HMKm 10.03.2017, 2-17-3810;
61. HMKm 17.09.2019, 2-19-14234;
62. PMKo 06.01.2021, 2-20-17615;
63. PMKo 26.03.2021, 2-19-123299;
64. PMKo 26.04.2021, 2-19-123299;
65. PMKo 13.01.2022, 2 21 19769;
66. PMKo 14.03.2022, 2-21-16546;
67. PMKm 06.01.2021, 2-20-17615;
68. PMKm 15.02.2022, 2-21-13226;

69. RKTko 28.03.2007, 3-2-1-21-07;
70. RKTko 11.06.2008, 3-2-1-36-08;
71. RKTko 07.12.2009, 3-2-1-127-09;
72. RKTko 13.10.2010, 3-2-1-71-10;
73. RKTko 26.01.2011, 3-2-1-78-11;
74. RKTko 17.05.2011, 3-2-1-33-11;
75. RKTko 24.10.2012, 3-2-1-118-12;
76. RKTko 20.02.2013, 3-2-1-185-12;
77. RKTko 26.06.2013, 3-2-1-78-13;
78. RKTko 04.12.2013, 3-2-1-136-13;
79. RKTko 08.01.2014, 3-2-1-165-13;
80. RKTko 26.11.2014, 3-2-1-120-14;
81. RKTko 17.06.2015, 3-2-1-68-15;
82. RKTko 02.12.2015, 3-2-1-141-15;
83. RKTko 25.05.2016, 3-2-1-35-16;
84. RKTko 07.02.2017, 2-16-118651;
85. RKTko 22.03.2017, 3-2-1-174-16;
86. RKTko 09.06.2017, 3-2-1-35-17;
87. RKTko 07.02.2018, 2-15-15909;
88. RKTko 25.04.2018, 2-16-100215;
89. RKTko 13.01.2020, 3-2-1-71-10;
90. RKTko 19.06.2020, 2-18-6499;
91. RKTko 11.11.2020, 2-15-9117;
92. RKTko 10.02.2021, 2-19-9679;
93. RKTko 17.02.2021, 2-17-12712;
94. RKTko 12.05.2021, 2-18-6491;
95. RKTko 20.10.2021, 2-20-7086;
96. RKTko 27.10.2021, 2-19-18082;
97. RKTko 02.02.2022, 2-20-6269;
98. RKTkm 16.10.2002, 3-2-1-119-02;
99. RKTkm 19.10.2015, 3-2-1-119-15;

100. RKTkm 04.10.2017, 2-16-14071;
101. TlnRnKo 17.11.2011, 2-10-34473;
102. TlnRnKo 30.06.2021, 2-20-8404;
103. TlnRnKo 11.02.2022, 2-19-20753;
104. TlnRnKo 12.02.2022, 2-21-649;
105. TMKo 20.01.2021, 2-20-13230;
106. TMKo 23.02.2021, 2-20-16466;
107. TMKo 21.10.2021, 2-21-7277;
108. TMKo 02.12.2021, 2-21-15224;
109. TMKo 21.01.2022, 2-21-2890;
110. TMKo 28.01.2022, 2-21-17177;
111. TMKo 28.01.2022, 2-21-5733;
112. TMKo 04.02.2022, 2-20-11990;
113. TMKo 03.03.2022, 2-21-3449;
114. TMKm 12.04.2022, 2-22-2830;
115. TMKm 16.02.2022. 2-22-1525;
116. VMKo 11.01.2021, 2-20-8404;
117. VMKo 22.02.2021, 2-20-15950;
118. VMKo 05.03.2021, 2-20-15950;
119. VMKo 09.04.2021, 2-21-1493;
120. VMKo 05.05.2021, 2-20-15950;
121. VMKo 12.05.2021, 2-20-133215;
122. VMKo 12.05.2021, 2-21-7;
123. VMKo 01.06.2021, 2-21-3694;
124. VMKo 07.06.2021, 2-20-9967;
125. VMKo 21.06.2021, 2-20-18364;
126. VMKo 22.10.2021, 2-21-13065;
127. VMKo 19.11.2021, 2-21-123339;
128. VMKo 19.11.2021, 2-21-13884;
129. VMKo 24.11.2021, 2-21-6653;
130. VMKo 07.12.2021, 2-21-14186;

131. VMKo 29.12.2021, 2-21-134330;
132. VMKo 03.01.2022, 2-21-17746;
133. VMKo 08.02.2022, 2-22-1539;
134. VMKo 09.02.2022, 2-22-604;
135. VMKo 17.02.2022, 2-21-18443;
136. VMKo 21.02.2022, 2-21-19916;
137. VMKo 31.01.2022, 2-21-16655;
138. VMKm 26.04.2021, 2-20-14395;

Muud allikad

139. Advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 583 SE. 583 SE II. Seletuskiri advokatuuriseaduse, kohtute seaduse, kohtutäituri seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ba0add73-29c8-4e49-8839-2c5556635521> (09.04.2022);
140. Balti Uuringute Instituut. Lapse ülalpidamiskohustuse täitmine üksikvanemaga perekonnas. Uuringuaruanne. Tartu, 2016. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Lapse-%C3%BCIalpidamiskohustuse-t%C3%A4itmine-%C3%BCksikvanemaga-perekonnas-uuringuaruanne.pdf> (21.04.2022);
141. Commission on European Family Law. Principles of European Family Law regarding parental responsibilities, principle 3:19. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf> (03.10.2021);
142. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tartu: Sihtasutus Iuridicum, 2020. Arvutivõrgus kättesaadav: https://pohiseadus.ee/sisu/3498/paragrahv_27 (09.04.2022);
143. Ettepanek muuta kehtiva alaealise lapse ülalpidamise regulatsiooni. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://adr.rik.ee/jm/dokument/5312960> (27.11.2021);
144. Henberg, A. Muller, K. Alekand, A. Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees. Tallinn: 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/perekonna_kohustused_abi_vajavate_pereliikmete_ees_2012.pdf (05.03.2022);

145. Justiitsministeerium. Elatise arvutamise süsteemi ootavad ees muudatused, 09.11.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/uudised/elatise-arvutamise-susteemi-ootavad-ees-muudatused> (23.04.2022);
146. Justiitsministeerium. KKK – elatiskalkulaator ja miinimumelatise maksmise uus kord. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/sites/default/files/documents/2021-12/KKK%20miinimumelatise%20teemal.pdf> (23.04.2022);
147. Justiitsministeerium. Riik hakkab elatisvõlgnikke jõulisemalt survestama, 01.11.2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/uudised/riik-hakkab-elatisvolgnikke-jouulisemalt-survestama> (24.04.2022);
148. Kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seaduse muutmise seadus 750 SE. Seletuskiri kohtutäituri seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/737d8dc1-68b0-417b-ba13-b9e35ae72dbd> (09.04.2022);
149. Kõve, V. Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017;
150. Kõve, V. Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017;
151. Lillemäe, K. Miinimumelatis alaealise lapse elatise arvutamise vahendina – abinõude kriitika ja lahendused. Magistritöö. Tallinn: 2019;
152. Logussov, A. Elatise sissenõudmise erimeetmete rakendamise menetluslikud kitsaskohad. Justiitsministeeriumi vabakutsete talitus. Justiitshalduspoliitika osakond. Tallinn 2019. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elatise_sissenoudmise_erimeetmete_rakendamise_menetluslikud_kitsaskohad_2019.pdf (03.04.2022);
153. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn: Juura 2005;
154. Perekõivutiste seadus 217 SE. Seletuskiri perekõivutiste seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/b2d0b2f5-44d4-4a00-acd3-959bdc1909a1> (03.04.2022);
155. Perekonnaseaduse eelnõu seletuskiri, 23.10.2006. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.enu.ee/lisa/347_SELETUSKIRI_PkSE%5b1%5d.pdf (22.04.2022);

156. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 474 SE seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/259065da-648a-492e-9698-27fe9758c780> (05.03.2022);
157. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 546 SE, 11.06.2014. Seletuskiri perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/be809fb2-34b3-4079-aa84-807c020db2b4> (27.11.2021);
158. Talk, T. Elatisvõlgnike õiguste piiramine elatisnõude võlgnevusel. Magistritöö. Tartu: 2017;
159. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus. Pricewaterhouse Coopers Advisors. Lapse vajaduspõhine miinimumelatis: uuringu lõpparuanne. Tartu: 2020. – lk 13. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinimumelatis_lopparuanne.pdf (27.12.2021);
160. Turkin, V. Perekonnaseaduse kommentaarid. xLawPublishing, 2020;
161. Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 763 SE. Täitemenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/94975644-610a-05d2-8a30-c1febfa97a5d> (09.04.2022).

LISA

Lisa 1. Küsimustik kohtutäituritele

Edasiulatuvate ja tagasiulatuvate nõuete eristamine täitemenetluspraktikas

Tere!

Olen Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 2. aasta magistriõppe tudeng ning koostan magistritööd teemal "Edasiulatuvate ja tagasiulatuvate elatisnõuete eristamine alaealise lapsele elatise väljamõistmisel ja elatisnõuete sundtäitmisel". Sellest tulenevalt sooviksin saada ülevaadet sellest, kuidas praktikas kohtutäiturid elatisnõudeid sund täidavad (sh kas praktikas eristatakse edasiulatuvaid ja tagasiulatuvaid elatisnõudeid).

Eeltoodust tulenevalt palun Teil kui kohtutäituril kujutleda olukorda, et Teile on esitatud täitmiseks elatisnõude kohta tehtud täitedokument, millega on sissenõudja kasuks mõistetud välja nii edasiulatuv (st jooksev elatis) kui ka tagasiulatuv elatis (st elatisevõlgnevus) ning vastata alljärgnevale küsimustele.

Küsimustik on anonüümne ning sellele vastamine ei võta rohkem aega kui 5 minutit.

1. Kas alustate täitedokumendi täitmiseks ühe või kaks eraldi täitemenetlust?

- Alustan ühe täitedokumendi põhjal ühe menetluse.
- Alustan kaks eraldi menetlust, st ühe edasiulatuva ja teise tagasiulatuva elatise sissenõudmiseks.
- Muu.

2. Kui vastasite esimesele küsimusele, et alustate kaks menetlust, siis kas Te rakendate TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid mõlemas või ainult ühes täiteasjas?

- Rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid üksnes edasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks.
- Rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid üksnes tagasiulatuva elatisnõude sundtäitmiseks.

- Rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid mõlemas täiteasjas.
- Muu.

3. Kui vastasite esimesele küsimusele, et alustate ühe menetluse, siis kas Te eristate edasiulatava ja tagasiulatava elatise nõudeid TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmete rakendamisel?

- Jah, rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid üksnes edasiulatava elatise nõude nõudesumma ulatuses.
- Jah, rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid üksnes tagasiulatava elatise nõude nõudesumma ulatuses.
- Ei, rakendan TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid mõlema nõude osas ühiselt.
- Muu.

4. Kas Teie hinnangul peaks TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmete rakendamine olema võimalik nii edasiulatavate kui ka tagasiulatavate elatise nõuete sundtäitmiseks?

- Jah, TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid peaks olema võimalik rakendada nii edasi- kui ka tagasiulatavate elatise nõuete sundtäitmiseks.
- Ei, TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid tuleks rakendada üksnes edasiulatavate elatise nõuete sundtäitmiseks.
- Ei, TMS § 177¹-177⁵ sätestatud meetmeid tuleks rakendada üksnes tagasiulatavate elatise nõuete sundtäitmiseks.

5. Põhjendage palun lühidalt vastust küsimusele nr 4.
